

**РОБОТА БІБЛІОТЕК
НАУКОВИХ УСТАНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
У 2022 РОЦІ**

Випуск 28

Національна академія наук України
Інформаційно-бібліотечна рада НАН України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

**РОБОТА БІБЛІОТЕК НАУКОВИХ УСТАНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
У 2022 РОЦІ**

Інформаційно-аналітичний огляд

Випуск 28

Київ 2023

УДК 02:001.32(477)(048.8)«2022»
P58

Автори-укладачі

О. Л. Сокур (1.3), Г. І. Солоіденко (вступ, 1.1, додатки 1,2)
Т. Л. Кулаковська (1.2, 1.4, 1.5, додатки 3,4)

Відповідальні редактори

О. М. Василенко, Г. І. Солоіденко

Рецензенти:

І. Е. Смоляр, завідувачка відділу комплексного бібліотечного обслуговування
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
М. А. Штолько, завідувачка науково-інформаційного відділу
Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України

Схвалено на засіданні Методичної комісії
Інформаційно-бібліотечної ради НАН України

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 6 від 12.09.2023 р.)

Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2022 році :
інформ.-аналіт. огляд / НАН України, Інформ.-бібл. рада НАН України, Нац. б-ка України
ім. В. І. Вернадського / автори-укладачі : Т. Л. Кулаковська, О. Л. Сокур, Г. І. Солоіденко;
відп. ред. О. М. Василенко, Г. І. Солоіденко. – Київ, 2023. – Вип. 28. – 165 с.

Випуск продовжує серію інформаційно-аналітичних видань «Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у ... році», підготовлених за матеріалами звітів бібліотек. Видання вміщує аналітичні матеріали, статистичні таблиці та довідкову інформацію про діяльність бібліотечно-інформаційних підрозділів 93 наукових установ НАН України, які надали звіти до Інформаційно-бібліотечної ради НАН України. Подано нові законодавчі акти, нормативно-правові та інструктивно-методичні документи, представлено консультації фахівців НБУВ та Науково-видавничої ради НАН України.

Видання адресоване працівникам бібліотечно-інформаційних підрозділів наукових установ НАН України, фахівцям бібліотечної галузі.

**УДК 02:001.32(477)(048.8)"2022"
P58**

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
© Інформаційно-бібліотечна рада
НАН України, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	5
I. ІНФОРМАЦІЙНО-НАЛПТИЧНИЙ ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК НАУКОВИХ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ	
1. Формування бібліотечно-інформаційних ресурсів	7
2. Збереження бібліотечних фондів	16
3. Бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування	23
4. Матеріально-технічна база бібліотек	30
5. Кадрове забезпечення діяльності. Підвищення кваліфікації фахівців	32
II. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ	
Стратегія розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2022–2025)	37
Стратегія розвитку бібліотек наукових установ Національної академії наук України на 2023–2027 рр. (проект)	42
Положення про мережу бібліотек наукових установ НАН України	46
Положення про бібліотеку наукової установи НАН України	50
III. АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ТА КОНСУЛЬТАЦІЇ	
Радченко А. І., Діденко Ю. В. Внесок загальноакадемічних видавничих проєктів у поповнення фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2014–2022 рр.	55
Пестрецова Л. А., Шульга І. О. Забезпечення обмінного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського книжковими виданнями наукових установ НАН України у період 2020–2023 рр.	59
Білько Є. М. Стан надходження книжкових видань наукових установ НАН України до фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у період 2020–2022 рр.	66
Посмєтна О. І., Пестрецова Л. А., Клочок Т. І. Актуалізація фондів мережі НАН України в сучасних умовах (нормативи та рекомендації щодо вилучення документів)	70
Затока Л. П. Технологічні аспекти визначення пріоритетів під час рятувальних робіт	75
IV. ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ	
Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027)	82
<i>Закон України від 23 лютого 2023 р. № 2926-IX</i>	
Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму,	

збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну.	83
<i>Закон України від 22 травня 2022 р. № 2265-IX</i>	
Про День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років.	90
<i>Закон України від 19 червня 2022 р. № 2309-IX</i>	
Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України.	91
<i>Закон України від 29 травня 2023 р. № 3107-IX</i>	
Про схвалення «Стратегії розвитку читання на період до 2032 року "Читання як життєва стратегія"» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки.	98
<i>Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 березня 2023р. № 190-р.</i>	
Українська державність: історичні ретроспекції, сучасні загрози та виклики..	114
<i>Постанова Президії НАН України від 31.08.2022 р. № 246</i>	
Українська мова в сучасних реаліях державотворення в Україні.	121
<i>Постанова Президії НАН України від 09.11.2022 р. № 349</i>	
Національна культурно-мистецька спадщина: проблеми збереження та академічної наукової презентації.	127
<i>Постанова Президії НАН України від 17.05.2023 р. № 194</i>	
Про відзначення працівників НАН України.	133
<i>Постанова Президії НАН України від 22.02.2023 р. № 84</i>	

V. МЕТОДИЧНІ, БІБЛІОГРАФІЧНІ ТА ІНШІ ВИДАННЯ, ПІДГОТОВЛЕНІ БІБЛІОТЕКАМИ

Видання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2022–2023)	134
Видання, підготовлені бібліотеками інших систем і відомств	146

VI. ДОДАТКИ

<i>Додаток 1.</i> Основні показники роботи бібліотек наукових установ НАН України в 2022 р.	154
<i>Додаток 2.</i> Відомості про рух фондів бібліотек наукових установ НАН України в 2022 р.	157
<i>Додаток 3.</i> Перелік бібліотек наукових установ НАН України (алфавітний)	158
<i>Додаток 4.</i> Перелік бібліотек наукових установ НАН України (територіальний)	161
Список скорочень	165

ВСТУП

Двадцять восьмий випуск інформаційно-аналітичного огляду «Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2022 році» інформує про діяльність бібліотек мережі у складний для країни час, викликаний російською збройною агресією проти України. 24 лютого 2022 р. розпочався новий літопис роботи бібліотек, гостро постало питання про збереження кадрів, фондів, про можливість застосування дистанційних форм інформаційного забезпечення користувачів.

Вже з перших днів війни розпорядженням Президії НАН України від 24.02.2022 № 143 «Про роботу установ, організацій і підприємств НАН України в умовах воєнного стану в Україні» було визначено першочергові заходи із забезпечення функціонування об'єктів інфраструктури, переведення працівників на дистанційний режим роботи.

За даними звітів, у воєнному 2022 р. зменшилися всі основні показники бібліотечної роботи, зокрема: кількість користувачів, відвідувань, обсяг книговидачі. Причиною такої ситуації було те, що у 2022 р. з 93 бібліотек, зареєстрованих у відділі науково-методичної роботи НБУВ, звіт про роботу надали 84 бібліотеки, не надіслали звіти 9 бібліотек інститутів: радіофізики та електроніки, монокристалів, проблем машинобудування, Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку (Харків); Відділення гідроакустики Інституту геофізики, Інституту морської біології (Одеса); Криворізького ботанічного саду (Кривий Ріг); Інституту імпульсних процесів і технологій (Миколаїв); Інституту еволюційної екології (Київ).

На зменшення обсягів робіт з бібліотечно-інформаційного забезпечення користувачів вплинули й інші чинники, зокрема, всі бібліотеки мережі практично до травня 2022 р. не працювали. Бібліотекарі у цей період були переведені на дистанційний режим роботи, частина перебувала на простой, деякі працівники переїхали до інших міст України або виїхали за кордон. Також уповільнились темпи підготовки як друкованих видань, що мали надійти до бібліотек, так і формування електронних ресурсів через недостатнє матеріально-технічне забезпечення, перебої з електроенергією та часті повітряні тривоги.

В умовах воєнного стану гостро постало питання актуалізації бібліотечних фондів відповідно до «Рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України» (від 23 травня 2022 р.). Бібліотеки проаналізували склад фондів з метою вилучення російськомовних видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави.

Завдяки допомозі міжнародного співтовариства важливим джерелом науково-інформаційного забезпечення у звітному році продовжував залишатися корпоративний онлайн-доступ до передплачених ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації. Використовуючи можливості інтернет-сервісів Zoom, Google Meet працівники бібліотек брали віртуальну участь у бібліотечному житті країни, упродовж року підвищували кваліфікацію шляхом участі у різних

наукових та науково-практичних заходах. Важливою була також волонтерська діяльність бібліотекарів, їх участь у роботі пунктів з розподілу і доставки гуманітарної допомоги, підрозділів Територіальної оборони, осередків з плетіння маскувальних сіток.

Слід констатувати, що у надскладний 2022 р. бібліотеки не лише не припинили своєї діяльності, а й мобілізували всі наявні ресурси і можливості для збереження і захисту бібліотечних фондів як бази інформаційного забезпечення наукової діяльності, спрямованої на підвищення обороздатності, безпеки України, на післявоєнну відбудову і розвиток країни.

Матеріал у виданні згруповано в шести розділах. Розділ перший вміщує інформаційно-аналітичний огляд діяльності бібліотек наукових установ НАН України у 2022 р., характеристику сучасного стану мережі за такими напрямками: формування бібліотечно-інформаційних ресурсів; збереження бібліотечних фондів; бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування; матеріально-технічна база та кадрове забезпечення діяльності, підвищення кваліфікації фахівців.

Розділ другий репрезентує низку інструктивно-методичних документів, зокрема: Стратегію розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2022–2025); Стратегію розвитку бібліотек наукових установ Національної академії наук України на 2023–2027 рр.; Положення про мережу бібліотек наукових установ НАН України; Положення про бібліотеку наукової установи НАН України.

Третій розділ представлений консультаціями фахівців, зокрема про видавничі проекти НАН України та поповнення їхніми виданнями фонду НБУВ, про надходження книжкових видань наукових установ НАН України до НБУВ, про забезпечення обмінного фонду НБУВ книжковими виданнями наукових установ НАН України. Вирізняються актуальністю консультації про важливість актуалізації бібліотечних фондів наукових установ в умовах інформаційної безпеки України; про технологічні аспекти визначення пріоритетів під час рятувальних робіт.

У розділі четвертому закумульовано нові законодавчі та нормативно-правові документи України, які можуть бути використані в роботі бібліотек. П'ятий розділ – анотований список нових фахових видань, підготовлених НБУВ у 2022–2023 рр.

Традиційним доповненням випуску є наявність чотирьох додатків: показники роботи бібліотек наукових установ НАН України у 2022 р., відомості про рух їхніх фондів, а також алфавітний та територіальний переліки бібліотек наукових установ НАН України.

Видання стане у нагоді бібліотекарям інших систем і відомств, науковцям і викладачам, студентам і аспірантам, які досліджують діяльність бібліотек.

І. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК НАУКОВИХ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ

1. Формування бібліотечно-інформаційних ресурсів

Фонди бібліотек наукових установ НАН України станом на 01.01.2023 р. налічували 8,257 тис. прим. документів., у т. ч. іноземних видань – 2,449 тис. прим. Обмінні фонди становили 3 % від загальної кількості фонду й склали 282 тис. прим.

З багатьох об'єктивних причин зменшення надходжень документів продовжувало мати місце і у звітному році. Це зумовлено суттєвим зменшенням кількості передплатних видань, припиненням купівлі нової літератури та книгообмінних зв'язків, відсутністю можливостей формувати фонди документами на електронних носіях у більшості бібліотек.

За звітний період до фондів академічних бібліотек надійшло 10,5 тис. прим. документів (у 2021 р. – 18,8 тис. прим.). Найбільше документів у звітному році отримали дві бібліотеки: Фізико-хімічного інституту – 678 прим. та Інституту українознавства 533 прим. Поповнилися фонди бібліотек більше як на 300 прим. в інститутах: археології, зоології, хімії високомолекулярних сполук, біоорганічної хімії і нафтохімії. Найменше – до 50 прим. – отримали 25 бібліотек, до 100 прим. – 54 книгозбірні мережі.

За минулий рік сукупна кількість отриманих іноземних видань становила 1,0 тис. (у 2021 р. – 1,9 тис., у 2020 р. – 1,8 тис. прим.). Найбільше зарубіжної літератури надійшло до фондів бібліотек інститутів: археології – 164 прим., всесвітньої історії – 143 прим., математики – 109 прим., зоології – 108 примірників. Не отримали жодного зарубіжного видання 52 бібліотеки (у 2021 р. таких було 37, у 2020-му – 33 книгозбірні).

З фондів бібліотек у 2022 р. було вилучено 13,2 тис. (у 2021 р. – 22,6 тис., документів). Провели списання застарілої, маловикористовуваної, зайвобудованої та втраченої читачами літератури 19 бібліотек, у 2021 р. таких було 43. Найбільші списання з основних фондів здійснили у 2022 р. бібліотеки інститутів регіональних досліджень – 5982 прим.; кібернетики – 3270 прим. Найбільше видань з обмінних фондів, переданих до інших бібліотек та установ, списали бібліотеки інститутів: археології – 931 прим., сходознавства – 757 прим., математики – 681 прим., політичних і етнонаціональних досліджень – 591 прим., Національний ботанічний сад – 523 прим.

За різними джерелами надходження документів – передплата, книгообмін, купівля, дари – також відмічено падіння цих показників. Зокрема, дари становили 54 %, передплата 27 %, книгообмін 13 %, інше – 5 %, купівля – 0,9 %. У 2022 р. найбільшу частину надходжень становили дари – 5,3 тис. (7,8 тис. у 2021 р.), передплата – 2,5 тис. (6,3 тис. у 2021 р.), книгообмін – 1,2 тис. (2,5 тис. у 2021 р.), купівля – 0,1 тис. (0,2 тис. у 2021 р.), інші джерела –

0,5 тис. (1,7 тис. у 2021 р.) прим. Бібліотека Інституту українознавства повідомила, що її надходження у 2022 р. становили: 480 прим. дари, 36 прим. книгообмін, 9 прим. передплата і 8 прим інші джерела. У бібліотеці Інституту зоології дари становили 92%, книгообмін – 7%. Бібліотека Інституту літератури отримала в дар 86 % надходжень, 9% за передплатою і 5% за книгообміном. У бібліотеці Головної астрономічної обсерваторії подаровані видання становили 82% від усієї отриманої у 2022 р. літератури.

Найбільші за обсягом дарунки у звітному році отримали бібліотеки інститутів: фізико-хімічного – 600 прим., українознавства – 480 прим., зоології – 368 прим., археології – 333 прим. Більша половина бібліотек повідомили про отримання літератури лише за одним джерелом надходження – дари. Це бібліотеки інститутів: історії України – 166 прим., соціології – 60 прим., філософії – 33 прим., української археографії – 19 прим., хімії поверхні – 10, гідромеханіки – 5 прим., Одеський археологічний музей – 82 прим. Разом з тим п'ятнадцять бібліотек у звітному році не отримали жодного видання за таким джерелом надходження, як дарунок.

Продовжувалася передача бібліотекам наукових установ власних видань від учених, відомих діячів науки і культури. Бібліотека Інституту українознавства у 2022 р. отримала в дар та зареєструвала приблизно тисячу книг з книгозбірні старшого наукового співробітника, кандидата історичних наук Ю. Д. Зайцева. Бібліотека Фізико-хімічного інституту отримала 389 прим., із них 25 прим. – це благодійні дари від авторів та від видавництва «Наукова думка», решта – 364 прим. – склали надходження з особових зібрань. 300 видань отримала бібліотека Національного ботанічного саду від співробітника установи. Бібліотека Інституту літератури отримала в дар від авторів та співробітників 145 прим. нової літератури. 27 книжок від співробітників відділу сенсорної сигналізації та 10 журналів і 1 книгу від академіка НАН України О. О. Кришталю отримала бібліотека Інституту фізіології. До бібліотеки Інституту клітинної біології та генетичної інженерії надійшли видання від співробітників Р. Ковбасенко – 14 прим. і К. Листван – 6 прим.

Фонд бібліотеки Інституту теоретичної фізики поповнився 12 іноземними монографіями з приватної книгозбірні директора Інституту (1988–2002 рр.), академіка О. Г. Скляренка. До бібліотеки Інституту народознавства була передана література з бібліотеки завідувача відділу мистецтвознавства, лауреата Національної премії імені І. Франка, заслуженого діяча мистецтв України, дійсного члена НТШ, професора, члена-кореспондента Академії мистецтв України Володимира Антоновича Овсійчука. Бібліотека Інституту кріобіології і кріомедицини отримала дари від академіка А. М. Гольцева і заступника директора, доктора медичних наук О. С. Прокопюка. До бібліотеки Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології надійшли видання з особової бібліотеки видатного вченого в галузі онкогематології та патології крові, професора, багаторічного голови Інформаційно-бібліотечної ради Д. Ф. Глузмана. Бібліотека Інституту

зоології отримала літературу з особової бібліотеки співробітника І. А. Акімова. До фондів бібліотек Інституту соціології надійшло 60 прим. документів, а до Інституту сходознавства – 42 книги, лише за одним джерелом – дарунки від фізичних і юридичних осіб. Бібліотека Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення повідомила, що єдиним джерелом поповнення фонду були дари, які у 2022 р. також значно скоротилися.

Бібліотеки наукових установ отримали книжкові видання за державними цільовими програмами – проектами «Українська книга» та «Наукова книга». До бібліотеки Інституту металофізики надійшло від видавництв «Наукова думка» та «Академперіодика» – 16 прим. книг, бібліотеки Інституту надтвердих матеріалів – 11 прим. книг, бібліотек інститутів загальної та неорганічної хімії, фізичної хімії, хімії поверхні та кібернетики – по 10 прим.; хімії високомолекулярних сполук – 8 прим. Бібліотека Інституту газу у 2022 р. отримала літературу лише від видавництв «Наукова думка» та «Академперіодика» та дирекції установи. Бібліотека Інституту української археографії комплектується за рахунок надходження літератури від видавництва «Наукова думка» і Українського інституту національної пам'яті, у 2022 р. до її фондів надійшло всього 19 книг.

Надсилали свої видання до бібліотек наукових установ інституту: політичних та етнонаціональних досліджень, літератури, історії України, Національний ботанічний сад та ін. Бібліотеки секції суспільних наук отримали видання від Українського інституту національної пам'яті, Державного комітету архівів України, Укрінформнауки. Черговий том «Енциклопедії сучасної України» від Інституту енциклопедичних досліджень у 2022 р. надійшов до більшості бібліотек наукових установ. Репринтні видання від громадської організації «Ротарі клуб Київ-Сіті» отримала бібліотека Інституту української мови.

Важливим і обов'язковим джерелом поповнення фондів бібліотек є видання наукових установ та їхніх співробітників. Так, упродовж 2022 р. до основного фонду бібліотеки Інституту соціології надійшло 60 прим., це, в основному, видання монографій та збірників наукових праць вчених Інституту. Бібліотека Інституту кібернетики отримала з редакційно-видавничого відділу 55 прим. видань та 11 прим. наукових праць з канцелярії установи. Бібліотека Інституту регіональних досліджень отримала 51 прим. видань установи. Упродовж 2022 р. в Інституті економіки та прогнозування вийшли друком 7 монографій, 5 наукових доповідей та 1 збірник матеріалів конференцій, які надійшли до основного фонду бібліотеки. Проте й за цим джерелом щорічних надходжень в окремих бібліотеках спостерігаються лакуни. Особливо це стосується закордонних видань та видань, які друкувалися власним коштом науковців.

Продовжували надходити до фондів бібліотек автореферати дисертацій, дисертації, препринти, наукові звіти, документи для службового користування. Такими видами документів поповнилися фонди бібліотек інститутів: регіональних досліджень – 18 авторефератів та 3 статистичних матеріали на DVD-R; фізики конденсованих систем – 36 дисертацій, авторефератів та препринтів; Фізико-

механічного інституту – 2 автореферати та 2 дисертації; геотехнічної механіки – 14 авторефератів; надтвердих матеріалів – 1 автореферат та 1 дисертація. Бібліотека Радіоастрономічного інституту повідомила, що у 2022 р. до фонду надійшло лише три автореферати співробітників. Через військовий стан та нові правила захисту дисертацій бібліотека Інституту ринку і економіко-екологічних досліджень втратила одне з важливих джерел поповнення фонду – надходження авторефератів дисертацій (у 2022 р. до фонду бібліотеки не надійшло жодного примірника).

Передплата є другим джерелом за кількістю надходжень документів до фондів академічних бібліотек, хоча надходження за цим джерелом скоротилися майже в 3 рази порівняно з 2021 р. Лідерами з передплати у 2022 р. стали бібліотеки інститутів: проблем матеріалознавства – 25 назв (із них 17 – це науково-технічні видання), регіональних досліджень – 20 назв (14 журналів і 6 газет); кібернетики – 19 назв (12 журналів і 7 газет); фізико-хімічний – 17 назв. У бібліотеці Інституту електрозварювання передплата становила 40 %, дари 39 %, книгообмін 20 %. За передплатою книгозбірня отримала 14 назв журналів та 5 назв газет. Бібліотека Інституту проблем матеріалознавства повідомила, що передплата становила 63 %, дари – 30 %, і 5 % книгообмін. У 2022 р. книгозбірня оформила передплату лише українських видань у кількості 25 назв.

Повідомили про проведення передплати своєчасно і без скорочень кількості назв бібліотеки інститутів: зоології, електрозварювання, фізики, фізики напівпровідників, регіональних досліджень.

Бібліотека Фізико-хімічного інституту здійснила передплату 17 назв вітчизняних періодичних видань на загальну суму 21 523 грн. (у 2021 р. сума становила 80 374 грн.). Бібліотека Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії провела передплату періодичних видань на суму 31665,16 грн., однак отримала лише 71 прим. замість 126. Бібліотека Міжнародного науково-навчального центру через агентство «Укрпошта» передплатила 12 назв періодичних видань, з них лише 4 наукові – «Бібліотечний вісник», «Вісник Національної академії наук України», «Інтелектуальна власність в Україні», «Теорія і практика інтелектуальної власності». Адміністрація Інституту проблем моделювання в енергетиці передплатила 9 виробничо-практичних періодичних видань для роботи бухгалтерії, планово-виробничого відділу та відділу кадрів, а бібліотека Інституту проблем реєстрації інформації – 6 назв періодичних видань, які необхідні для бухгалтерії, відділу кадрів та служби охорони праці. Бібліотека Національного ботанічного саду – лише одну газету «Все про бухгалтерський облік».

Не передплатили періодики на друге півріччя 2022 р. бібліотеки інститутів: ботаніки, географії, геотехнічної механіки, електродинаміки, молекулярної біології і генетики, політичних і етнонаціональних досліджень, регіональних досліджень, теоретичної фізики, технічної механіки, теплоенергетичних технологій, українознавства, фізики, фізики напівпровідників, фізичної хімії, ядерних досліджень, Фізико-технологічного інституту металів і сплавів та інші.

Передплата газет також продовжує щороку зменшуватися. Із 93 бібліотек лише 13 мали змогу передплатити всього 47 газет (у 2021 р. 20 бібліотек отримували 59 газет) і то лише на перше півріччя. Найбільшу кількість газет передплатили бібліотеки інститутів: політичних і етнопонаціональних досліджень – 10 назв, кібернетики – 7 назв, теплоенергетичних технологій та регіональних досліджень по 6 назв, по 4 назви – бібліотеки інститутів держави і права та літератури.

Для більшості бібліотекадміністрації наукових установ не знайшли можливостей передплатити жодного періодичного видання у 2022 р. А передплата на 2023 р. не була здійснена через внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. №590, що визначає перелік пріоритетних видатків та черговість асигнувань бюджету в умовах воєнного стану та здійснення платежів Казначейством, і не передбачає оплату періодики під час воєнного стану держави.

У рамках взаємодії бібліотеки наукових установ НАН України надавали інформацію про надходження іноземної періодики до головних публічних та технічних бібліотек регіонів. Бібліотеки Північно-східного наукового центру НАН України надавали відомості до «Зведеного каталогу іноземних наукових журналів, що надійшли до бібліотек м. Харкова», який видає ХДНБ ім. В. Г. Короленка, бібліотеки інститутів геотехнічної механіки та чорної металургії до зведеного каталогу Центральної науково-технічної бібліотеки гірничо-металургійного комплексу України (м. Дніпро). На жаль, у звітному році бібліотеки Північно-східного наукового центру НАН України не надавали відомості до «Зведеного каталогу іноземних наукових журналів, що надійшли до бібліотек м. Харкова, який видає ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

НБУВ як базова організація Інформаційно-бібліотечної ради продовжувала забезпечувати бібліотеки літературою шляхом книгообміну. У 2022 р. від редакцій наукових установ НАН України для потреб міжнародного книгообміну було отримано – 5 878 прим. журналів (100 назв, 948 комплектів), а також 228 прим. наукових збірників. Бібліотекам наукових установ передано 981 прим., у т. ч. за міжнародним книгообміном – 916 прим. зарубіжних документів (з них – 673 прим. періодичних видань).

Найбільшу кількість літератури у 2022 р. за цим джерелом отримали бібліотеки інститутів: математики – 81 прим., політичних та етнопонаціональних досліджень – 74 прим., археології – 72 прим., всесвітньої історії – 57 прим., економіки та прогнозування – 46 прим., історії України – 35 прим., електрозварювання – 28 прим. Однак, 49 бібліотек за книгообміном не отримали жодного видання.

Крім книгообміну з НБУВ, бібліотеки намагаються самостійно обмінюватися своїми виданнями як з вітчизняними установами, так і зарубіжними. Завдяки міжнародним зв'язкам до бібліотеки Інституту проблем міцності надходять періодичні видання з Польщі, Словаччини, Хорватії, Японії. Бібліотека Інституту геології і геохімії горючих копалин отримала два періодичні видання з Японії «Journal of the Japan Petroleum Institute» та «GMIT» з Німеччини, однак

зазначила, що кількість іноземних видань, отриманих з НБУВ, значно зменшилась.

За міжнародним книгообміном бібліотека Інституту електрозварювання отримала видання від редакцій профільних журналів «Souldage et Techniques connexes» (Франція), «Der Praktiker» (Німеччина), Британського інституту зварювання TWI (Велика Британія), «Schweiss- und Prüftechnik» (Австрія) та ін. Бібліотека Інституту археології отримала децентралізовано 11 назв періодичних видань з Лондона, Варшави, Відня, Единбурга, Волнат-Кріку, П'ятра Нямцу та ін. Завдяки вітчизняному та міжнародному книгообміну бібліотека Державного природознавчого музею поповнилася 207 прим. нових видань. Бібліотека Головної астрономічної обсерваторії уже не перший рік отримує астрономічний журнал «Revista Mexicana de Astronomia y Astrofisica» (Мексика). Науковці ГАО активно використовують й можливості відкритого доступу до світових баз даних Web of Sciences, SCOPUS та Science Direct. Бібліотека Радіоастрономічного інституту отримала в дар інформаційний бюлетень «Space Research today: Cospar's» з Нідерландів. Бібліотека Інституту географії отримала два іноземних журнали «Berichte» і «Forum» з Німеччини. Іноземні журнали «Geosciences and Engineering», «Jornal of Computational and Applied Mechanics» (Мішкольц), «Geophysical Journal International» (Німеччина) надійшли до бібліотеки Інституту геофізики в дар від академіка НАН України, професора, доктора фізико-математичних наук В. І. Старостенка.

Бібліотека Інституту народознавства здійснювала книгообмін з бібліотеками Польської Академії Наук та Інституту археології і етнології м. Варшави, Львівською національною науковою бібліотекою України ім. В. Стефаніка, Львівським національним університетом імені І. Франка, Національним музеєм у Львові ім. Андрея Шептицького, а також Музеєм народної архітектури і побуту ім. К. Шептицького, Львівським історичним музеєм, Львівським музеєм історії релігії, Історико-краєзнавчим музеєм м. Винники та ін.

Бібліотека Інституту літератури передала в дар книги: ДНУ «Книжкова палата України імені І. Федорова», Науковій бібліотеці імені М. Максимовича, Національному музею літератури України, Бібліотеці Святого престолу (проект Першої Леді України О. Зеленської «Українська книжкова полиця»), Національному музею голодомору-геноциду, бібліотеці м. Пршибрам (Чехія), переселенцям з міст Харкова і Маріуполя, що перебувають у Німеччині. За сприяння Фондації ім. Івана Багряного Інститутом літератури придбано та передано в дар бібліотекам Костопільській та Корюківській громад «Полтавську Шевченкіану» Петра Рогача (Полтава, Вид-во Дивосвіт, 937 с.).

Бібліотеки академічних установ продовжували отримувати наукові видання у рамках вітчизняного книгообміну, проте окремі установи не мали змоги оплатити пересилання літератури навіть у межах України, а здійснювали книгообмін лише в межах свого міста.

Бібліотека Інституту проблем кріобіології і кріомедицини активно співпрацювала з вітчизняними науковими установами, зокрема Харківським національним

медичним університетом, вона вже тривалий час отримує журнал «CrioLetters», що видається у Великій Британії, членом редколегії якого є співробітник установи. Бібліотека Інституту електродинаміки здійснювала книгообмін з бібліотеками Харківських інститутів радіофізики та електроніки, проблем машинобудування, Львівського Інституту прикладних проблем механіки і математики, Університету «Львівська політехніка», Дніпропетровської політехніки, Одеського національного політехнічного університету, Черкаського державного технологічного університету, Кременчуцького національного університету. В ці бібліотеки було надіслано 49 прим. з обмінно-резервного фонду бібліотеки, від них отримано 47 прим. періодичних видань цих закладів. Бібліотека Інституту українознавства за книгообміном отримала 36 прим. книг у т. ч. з Інституту енциклопедичних досліджень – 8 прим.; НБУВ – 4 прим.; Південно-Східного наукового інституту (м. Перемишль) – 2 прим.; Українського католицького університету – 2 прим.; музею Івана Франка – 7 прим.; Наукового товариства імені Шевченка – 1 прим.; Інституту археології – 1 прим. та ін. Бібліотека Інституту металофізики безкоштовно передавала журнали «Металофізика та новітні технології», «Успіхи фізики металів» до інститутів монокристалів, проблем міцності, Фізико-технологічного інституту металів і сплавів. Бібліотека Фізико-механічного інституту отримала 14 журналів за книгообміном. Бібліотека Інституту регіональних досліджень розсилає всі свої видання безкоштовно до 9 інститутів Відділення економіки НАН України та здійснює обов'язкову розсилку в установи Економосвіти. У 2022 р. бібліотека надіслала видань у кількості 105 бандеролей. Не отримавши коштів на передплату періодичних видань бібліотека Інституту клітинної біології та генетичної інженерії в обмін на журнал «Цитологія і генетика» отримала періодичні видання від інститутів молекулярної біології і генетики, ботаніки, фізіології рослин і генетики та Львівського національного університету імені І. Франка.

Не зважаючи на воєнний стан, важливим напрямом науково-інформаційного забезпечення наукових установ НАН України продовжував залишатися корпоративний онлайн доступ до передплачених ресурсів світових постачальників наукової інформації. У 2022 р. наукові установи продовжували отримувати доступ до баз даних Scopus та Web of Science через ДНТБ України. Для широкого кола користувачів ЛІНБ України ім. В. Стефаника було організовано безкоштовний доступ до повнотекстових баз даних видавничої компанії Elsevier: Scopus, ScienceDirect, Researcher, Discovery, Researcher Academy, Mendeley.

Адміністрація Фізико-технічного інституту низьких температур виділила кошти для передплати електронної БД Американського фізичного товариства. Вітчизняні науковці отримали доступ до журналів «Physical Review B», «Physical Review Letters», «Review of Modern Physical», «Physical Review X», «Physics». Крім того, було отримано онлайн доступ до архіву всіх серій журналу «Physical Review Online Archive (PROLA)», що видається з 1893 р. Завдячуючи зусиллям завідувачки бібліотекою Інституту клітинної біології та генетичної інженерії,

науковці отримали доступ до платформ Scopus, Web of Science та Research4Life через ДНТБ України.

Кількість документів, придбаних за кошти установ у 2022 р., становила менше одного відсотка від загальної кількості надходжень. За повідомленням бібліотеки Інституту механіки, за звітний період було придбано 14 видань – це фундаментальні видання Інституту в т. ч. на іноземній мові. Бібліотеки інститутів всесвітньої історії та політичних і етнопонаціональних досліджень повідомили про те, що не мали змоги придбати книги у зв'язку з воєнним станом.

У 2022 р. до бібліотек наукових установ надійшло 470 документів на електронних носіях, але отримали їх лише 4 бібліотеки. Найбільше – бібліотека Фізико-хімічного інституту (221 прим). До електронної бібліотеки «Штучний інтелект» Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем надійшло понад 70 електронних журналів. Як повідомила завідувачка бібліотеки Інституту фізичної хімії, навіть власний журнал «Теоретична та експериментальна хімія» бібліотека отримала в електронному вигляді.

Працівники бібліотек інститутів літератури, історії України, народознавства, мистецтвознавства, фольклористики та етнології, ГАО брали активну участь у скануванні української періодики, рідкісних та цінних видань. Зокрема, у бібліотеці Інституту сходознавства було оцифровано 80 номерів журналу «Східний світ» та 32 прим. збірника «Сходознавство». Бібліотека Інституту фізичної хімії оцифрувала 28 видань із фонду. Польському досліднику історії мистецтв, фотографу Петру Яцику Ямські, з дозволу дирекції бібліотека Інституту народознавства, підбрала та відсканувала: фото, поштівки, альбоми, каталоги, планшети, дзвони. Загалом, у 2022 р. бібліотекою було оцифровано окремих зображень 1500, що становило 550 сторінок. Як зазначила завідувачка бібліотекою Інституту народознавства, оцифрування фотографій та поштівків з колекції Музею НТШ, сканування фотоматеріалу для наукових співробітників здійснюється на вypoзиченому сканері на тимчасових умовах, що має свої незручності та недоліки. Бібліотека Одеського археологічного музею оцифрувала 12 інвентарних та 2 реєстраційні книги з метою збереження інформації про фонд на випадок втрати літератури під час війни.

Продовжували поповнюватися та перерозподілятися обмінні фонди, що зберігаються у 53 бібліотеках. У 2022 р. до обмінних фондів надійшло 8,2 тис. прим. (11,8 тис. прим. – у 2021 р.), вибуло 4,5 тис. прим. (9,8 тис. – у 2021 р.). Найбільше видань передано до обмінних фондів бібліотек інститутів: історії України – 1,7 тис. прим., надтвердих матеріалів – 1,1 тис. прим., археології – 0,9 тис. прим. Активно працювали з обмінними фондами бібліотеки інститутів: археології – надійшло 989 прим., вибуло 931 прим.; математики – надійшло 715 прим., вибуло 681 прим.; сходознавства – надійшло 300 прим., вибуло 757 прим.; політичних і етнопонаціональних досліджень – надійшло 750 прим., вибуло 591; Національного ботанічного саду – надійшло 253 прим., вибуло 523 прим.

Видання установ бібліотеки розповсюджували серед книгозбірень, ЗВО, організацій відповідного профілю. Бібліотека Інституту історії України, згідно з розпорядженням Президії НАН України, передала до НБУВ, Національної бібліотеки імені Я. Мудрого, Національної історичної бібліотеки, Національного музею історії Другої світової війни, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень, Українсько-американського благодійного фонду «Суйбр-Світло» 321 прим. видань установи. Бібліотека Інституту надтвердих матеріалів у звітному році виокремила обмінний фонд, який розміщується на 23 полицях і налічує 1136 прим. Також було створено картотеку обмінного фонду, написано 324 картки. Бібліотека Інституту електрозварювання передала 4 номери журналу «The Paton welding journal» для редакцій журналів «Soudage et Techniques connexes» (Франція), «Der Praktiker» (Німеччина) та бібліотеки TWI Ltd (Велика Британія), 2 річних комплекти журналу «Технічна діагностика і неруйнівний контроль» (4 журнали) та «Сучасна електрометалургія» (6 журналів) були передані Фізико-технологічному інституту металів та сплавів. Видання Інституту українознавства були передані до: Науково-видавничої ради НАН України – 2 прим., Міністерства юстиції України – 2, НБУВ – 2, ЛННБ України ім. В. Стефаника – 6, бібліотеки Українського католицького університету – 3, бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка – 1 прим. З обмінного фонду бібліотеки Інституту електродинаміки було надіслано 49 прим. видань до бібліотек наукових установ НАН України та закладів вищої освіти, в свою чергу від них було отримано 47 прим. періодичних видань. Однак, деякі бібліотеки продовжували лише накопичувати свої обмінні фонди. Це бібліотеки інститутів: проблем матеріалознавства (обмінний фонд 17,5 тис. прим.), геологічних наук (обмінний фонд 12,5 тис. прим.), біохімії (обмінний фонд 4,8 тис. прим.), держави і права (обмінний фонд 2,1 тис. прим.), Головної астрономічної обсерваторії (обмінний фонд 3,4 тис. прим.) Недостатньо активною була робота бібліотечних працівників наукових установ щодо передавання літератури до НБУВ на депозитарне зберігання. Лише бібліотека Інституту кібернетики повідомила про списання іноземних журналів за 1957–1994 рр. – 37 назв (3270 прим.) за згодою Сектору депозитарного зберігання бібліотечного фонду НБУВ.

Допомогу бібліотекам з питань формування фондів надавали керівники установ, члени інформаційно-бібліотечних рад та профспілкові комітети. Питання комплектування бібліотечних фондів, зокрема передплати періодичних видань і забезпечення доступу до зарубіжних БД, розглядалися на засіданнях інформаційно-бібліотечних рад інститутів: біохімії, геотехнічної механіки, електрозварювання, Національного ботанічного саду. В Інституті проблем кріобіології і кріомедицини традиційно на початку року адміністрація проводить слухання звіту про роботу бібліотеки. Звіти бібліотек інститутів електронної фізики та проблем міцності за 2022 р. були заслухані та схвалені вченими радами цих установ. У бібліотеці Фізико-механічного інституту було проведено перевірку фонду та виявлено книжки неповернуті читачами. Інформаційно-бібліотечна рада установи надала

дозвіл на їх списання. Як повідомила завідувачка бібліотекою Інституту геотехнічної механіки, адміністрація та керівництво ІБР, незважаючи на проблеми з фінансуванням установи, зберегли надбавки до посадових окладів трьох бібліотекарів у розмірі 10%, а також надали матеріальну допомогу на оздоровлення. Всі доплати та надбавки, захищені законодавством отримували і бібліотекарі Фізико-хімічного інституту.

Бібліотеки продовжували брати участь у благодійних акціях, зокрема, бібліотека Інституту електрозварювання виділила 39 видань із резервного фонду на потреби внутрішньо переміщених осіб благодійному фонду «Карітас Маріуполь», що нині функціонує в Запоріжжі, а також громадській безкоштовній бібліотеці української літератури ім. Василя Стуса із Маріуполя, яку почали відновлювати у Дніпрі.

Аналіз звітів про роботу бібліотек наукових установ НАН України засвідчив, що незважаючи на військовий стан, скорочення фінансування, перебої зі світлом і зв'язком бібліотеки продовжували працювати, інформаційно забезпечувати свої установи, поповнювати фонди новою літературою хоча і в значно меншій кількості. Надходження видань у 2022 р. стали найнижчими за всі роки існування бібліотечної академічної мережі. Формування електронних ресурсів, через слабку матеріально-технічну базу більшості бібліотек, ще не отримало достатньої динаміки. У перспективі покращання стану комплектування фондів бібліотек можливе за умови відповідного фінансування, а створення електронних ресурсів та продуктів потребує сучасного обладнання та належного професійного супроводу.

2. Збереження бібліотечних фондів

Одним з першочергових завдань наукових установ НАН України, НБУВ як методичного центру бібліотечної мережі було і залишається забезпечення фізичного збереження, захисту бібліотечних фондів в умовах війни від можливих загроз. З метою забезпечення діяльності установ, організацій і підприємств НАН України в умовах воєнного стану Президія НАН України ухвалила низку рішень. Зокрема, розпорядженням Президії НАН України від 24.02.2022 № 143 «Про роботу установ, організацій і підприємств НАН України в умовах воєнного стану в Україні» визначено першочергові заходи щодо забезпечення функціонування об'єктів інфраструктури, переведення працівників на дистанційний режим роботи. У документі наголошується на необхідності збереження особливо цінного майна, наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та інших об'єктів майнового комплексу НАН України. У постанові визначена важливість забезпечення систематичного надання установами до прес-служби НАН України інформації про важливі події й роботи з підвищення обороноздатності та безпеки держави, допомогу Збройним Силам України і Територіальній обороні, про волонтерську діяльність.

У 2022 р. бібліотечні фонди не були пошкоджені, але руйнувань зазнали приміщення деяких установ і бібліотек. Найбільше постраждали від обстрілів

російських терористів наукові установи Києва, Харкова, Сум, Миколаєва. Завдано серйозної шкоди всесвітньо відомому Харківському фізико-технічному інституту, будівлям Інституту імпульсних процесів і технологій у Миколаєві, Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля у Києві. Внаслідок ракетного обстрілу Києва 10 жовтня 2022 р. було пошкоджено приміщення НБУВ по вул. Володимирській, 62 разом із кількома навколишніми будівлями: Наукової бібліотеки ім. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної наукової медичної бібліотеки України, Національного науково-природничого музею. У НБУВ завдяки коштам Кабінету Міністрів України і НАН України, а також добровільним пожертвам приватних осіб, зокрема й працівників Бібліотеки, значну частину пошкоджень вдалося ліквідувати, і це дало змогу забезпечити задовільний температурний режим у приміщеннях, де зберігаються цінні фонди, і де обслуговуються користувачі.

Внаслідок обстрілів Києва руйнувань зазнали: бібліотека Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди, у приміщенні якої повибивало вікна; у березні 2022 р. було пошкоджено вибуховою хвилею приміщення бібліотеки Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича, вибито вікна, зруйновано дах. У ФТПНТ (м. Харків) вибухом вибито вікна. Через прильоти змінив місце розташування Інститут відновлювальної енергетики та його бібліотека, оскільки будівля установи знаходилась поряд з об'єктом енергетичної інфраструктури. Частина бібліотечного майна звалишилася у старому корпусі, у 2023 р. планується відкрити новий корпус, в якому бібліотека отримає приміщення.

Наукові установи вживали заходів щодо забезпечення фізичного збереження бібліотечних фондів. Так, в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка у зв'язку з обстрілами частину рідкісного фонду було упаковано, складено списки видань, які переміщено до безпечного місця. Бібліотека Одеського археологічного музею отримала вогнестійку тканину, якою вкрили цінні видання до 1917 р. (6 стелажів). Вікна бібліотеки закрито спеціальними плитами, зроблено запас води, замінено вогнегасники. З метою збереження інформації про фонди бібліотеки було оцифровано 12 інвентарних та 2 реєстраційні книги, відомості про які збережено на зовнішньому накопичувачі.

У бібліотеці Державного природознавчого музею (м. Львів) рідкісні видання (до 1800 р.) спаковано в окремі коробки і переміщено до безпечного приміщення. Від штабу порятунку культурної спадщини бібліотека отримала коробки з безкислотного картону, в які було складено видання для реставрації, та інші пакувальні матеріали.

Особливо складна ситуація виникла в регіонах та містах, які постійно обстрілюються ворожими військами. Про роботу бібліотек наукових установ, які там знаходяться, та про стан збереження їхніх фондів можна було дізнатися лише зі слів представників адміністрації, оскільки з об'єктивних причин звіти про бібліотечну діяльність не було надано (харківські інститути радіофізики та електроніки, монокристалів, проблем машинобудування, Науково-дослідний

центр індустріальних проблем розвитку; Відділення гідроакустики Інституту геофізики м. Одеси; Інститут імпульсних процесів і технологій м. Миколаєва; Криворізький ботанічний сад та ін.).

У зв'язку з тим, що в умовах воєнного стану бібліотеки наукових установ деякий час були закриті, а потім працювали у дистанційному режимі, неповний робочий тиждень, обсяги робіт зі збереження бібліотечних фондів значно зменшилися. Хоча більшість бібліотек продовжували реалізовувати заходи щодо перевірки фондів, упорядкування і переміщення їх окремих частин, виявлення та вилучення морально застарілих, маловикористовуваних, зайводублетних та фізично зношених документів; щодо дрібного ремонту, реставрації; оцифрування видань з метою формування страхового фонду цінних документів; санітарно-гігієнічного опрацювання фонду тощо.

Бібліотеками виконано значну роботу з переміщення фонду, упорядкування, перевірки розстановки (інститути української мови, українознавства ім. І. Крип'якевича, фізіології ім. О. О. Богомольця, Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка та ін.). Упродовж року бібліотекою Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова переміщено значну частину фонду, звільнено місце для нових надходжень. У бібліотеці Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка встановлено 3 додаткові стелажі, на які переміщено 36 метрополиць документів ДСК. Переміщено та перевірено розстановку фонду реферативних журналів у зв'язку з ремонтом у книгосховищі бібліотеки Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського. Продовжувалась робота з підготовки до переміщення фонду, що перебував у аварійному приміщенні бібліотеки Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного по вул. Великій Житомирській, 28, до центрального корпусу Інституту. Упродовж року здійснено значний обсяг роботи з перевезення фонду ліквідованого Інституту проблем природокористування та екології і обладнання (стелажів) до бібліотеки Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова (м. Дніпро), розміщено 2225 прим. видань цієї тематики. У зв'язку з ремонтом зали засідань Інституту держави і права ім. В. М. Корецького, де розміщувалася частина бібліотечного фонду, переміщено до інших приміщень 6000 прим. видань. Бібліотекою Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського переміщено та упорядковано видання з 200 полиць. Загалом фонд розміщений у 8 книгосховищах, що спричиняє деякі труднощі як у роботі з ним, так і з обслуговування користувачів.

Упродовж року бібліотеки значну увагу приділяли роботі з упорядкування фонду та оцінювання фізичного стану документів. У результаті вдалося виявити зношені та пошкоджені видання, що потребують ремонту і реставрації. Проведення якісних реставраційних робіт для більшості бібліотек утруднюється відсутністю фінансування. Як і у попередні роки, бібліотеки ремонтували зношені та пошкоджені видання власними силами. Так, ремонт книг, періодичних видань здійснено бібліотеками інститутів біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря, біохімії ім. О. В. Палладіна, української мови, українознавства ім. І. Крип'якевича

(м. Львів). В інститутах технічної механіки (м. Дніпро), ядерних досліджень відремонтовано відповідно 20 прим. та 30 прим. книг і журналів. У Інституті органічної хімії працювала палітурня, яка обслуговувала потреби бібліотеки.

Комплекс заходів щодо забезпечення збереження, наукового опрацювання та реставрації унікальних документів виконано на найвищому фаховому рівні головним бібліотекарем І. М. Сусуловською у Державному природознавчому музеї м. Львова. За результатами опрацювання фонду видань до 1939 р. іноземними мовами відібрано та відреставровано 35 прим. документів. У рамках проєкту «Реставрація та консервація стародруків природничої частини Поторицької бібліотеки, що розміщується в Державному природознавчому музеї НАН України» було відреставровано 10 рідкісних книг. Проєкт реалізовано співробітниками музею спільно з Союзом родини Дідушицьких гербу Сас за фінансової підтримки Міністерства культури та національної спадщини Польщі за програмою «Охорона культурної спадщини за кордоном». Для продовження проєкту у 2023 р. відібрано для реставрації ще 23 документи.

Роботу з оцифрування унікальних документів здійснювали бібліотеки інститутів літератури, історії України, народознавства, сходознавства, фізичної хімії, ГАО. Зокрема, у бібліотеці Інституту сходознавства було оцифровано 80 номерів журналу «Східний світ» та 32 прим. збірника «Сходознавство». Бібліотека Інституту фізичної хімії оцифрувала 28 видань із фонду Польському досліднику історії мистецтв, фотографу Петру Яцику Ямські з дозволу дирекції бібліотека Інституту народознавства підбрала та відсканувала: фото, поштівки, альбоми, каталоги, планшети, дзвони. Загалом у 2022 р. бібліотекою було оцифровано окремих зображень 1500, що становило 550 сторінок. Значну роботу з оцифрування унікальних документів (фотографій, поштових листівок з колекції Музею Наукового товариства імені Шевченка) було проведено бібліотекою Інституту народознавства (м. Львів), але, на жаль, запозичений для цієї роботи сканер не повною мірою відповідав вимогам до такої техніки. У результаті виникали певні труднощі та недоліки при друкуванні відсканованих матеріалів.

У Державному природознавчому музеї продовжувалося оцифрування блок-карткового каталогу іноземної літератури (до 1938 р.). Бібліотека Одеського археологічного музею оцифрувала 12 інвентарних та 2 реєстраційні книги з метою збереження інформації про фонд на випадок втрати літератури під час війни.

З метою збереження фонду бібліотечної мережі НАН України здійснювався контроль температурно-вологісного стану приміщень бібліотек, зокрема книгосховищ. У більшості книгозбірень ці показники в осінньо-зимовий період не відповідали нормі, оскільки були перебої з енерго- та водопостачанням, спричинені обстрілами. Так, через відсутність опалення у сховищах та інших приміщеннях бібліотеки Інституту гідромеханіки не дотримувався температурний режим, взимку було 5–10 градусів тепла, влітку – до + 30. У бібліотеці Інституту газу температура в холодні місяці року становила 5–8 градусів тепла. В Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка опалення взагалі

було відсутнє, температура в приміщенні бібліотек становила 3–7 градусів тепла. Взимку не обігрівалось приміщення бібліотеки Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля (252 кв. м). Робоче приміщення (31,2 кв. м.) – єдина кімната в бібліотеці, яка обігрівалась електроконвекторами. Але оскільки електроенергія була практично відсутня, то температура становила +6–8 градусів, в окремі дні + 10. Постійно перебувати в таких умовах працівникам було важко. У бібліотеці Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка упродовж березня температура становила + 7 градусів. Украї несприятливі умови роботи та зберігання фонду склалися у бібліотеці Інституту географії, де немає центрального опалення і в приміщеннях було дуже холодно. В Інституті чорної металургії ім. З. І. Некрасова (м. Дніпро) упродовж 12 років опалювальний сезон взагалі відсутній, внаслідок чого порушуються умови зберігання бібліотечного фонду.

Як і у попередні роки, бібліотеки наукових установ відчували дефіцит площ для зберігання своїх фондів. У 2022 р. книгозбірні додаткових приміщень не отримували. Упродовж багатьох років ця проблема не вирішується у переважній більшості установ. Тобто, не виконується основна умова належного збереження бібліотечних фондів. Їх розміщення у спеціально пристосованих книгосховищах не відповідає температурно-вологісним та санітарно-гігієнічним вимогам і нормативам. Приміщення багатьох бібліотек потребують ремонту, зокрема Інституту газу та ін.

Ремонтні роботи було здійснено лише у 5 бібліотеках: у Інституті фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського відремонтовано приміщення бібліотеки, в якому можна комфортно працювати і в холодну пору року; відремонтовано стелю у фондосховищі бібліотеки Державного природознавчого музею та книгосховище бібліотеки Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського; здійснено ремонт даху приміщення бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона, де знаходиться спецфонд, а також приміщення бібліотеки Інституту держави і права ім. В. М. Корецького.

Упродовж багатьох років актуальним для більшості бібліотек залишається придбання стелажів та шаф для зберігання книжкових видань. Це питання не вирішувалося адміністраціями наукових установ і у 2022 р. Так, відсутність необхідної кількості стелажів в бібліотеці Національного науково-природничого музею перешкоджало своєчасному опрацюванню та розміщенню 9 тис. прим. наукових видань.

Перевірки частин фонду, окремих видів документів здійснено бібліотеками: Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова (фонд нормативно-виробничих видань, авторефератів дисертацій та дисертацій); Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського, Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького, Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна, Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона (фонду іноземної літератури); Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського, Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича, Інституту ботаніки

ім. М. Г. Холодного, Інституту колоїдної хімії та хімії води ім. А. В. Думанського (перевірено вибірково частини фонду). Планова перевірка фонду здійснювалась бібліотекою Інституту електродинаміки. Проведено перевірку фонду та складено акт приймання-передавання бібліотеки у зв'язку зі зміною працівника у НІАЗ «Ольвія». У бібліотеці Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова перевірено 20% основного фонду, втраченої літератури не виявлено. Бібліотекою Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря перевірявся фонд, що розміщений у корпусі № 2 установи.

В умовах російської збройної агресії проти України постало питання актуалізації бібліотечних фондів як складника інформаційних ресурсів України. Бібліотеками наукових установ, відповідно до «Рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України» (від 23 травня 2022 р.), було проаналізовано склад та зміст фондів з метою їх актуалізації, вилучення російськомовних видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення влади, спотворення історичних подій; морально застарілих видань радянської доби; призупинено заміну книжок, втрачених (пошкоджених) читачами, книжковою продукцією з Росії, а також приймання як дарунки книжок, виданих в Росії тощо. У бібліотеках, які відповідально та виважено поставилися до цієї роботи, сформовано списки видань, що підлягають вилученню та списанню, здійснено відповідні заходи.

Упродовж 2022 р. бібліотеками наукових установ було вилучено 13,2 тис. прим. документів (у 2021 р. – 22,6 тис. прим.) морально застарілих, зношених, маловикористовуваних, зайводублетних та втрачених користувачами. Цю роботу виконали 45 бібліотек. Найбільші за обсягом вилучення здійснили бібліотеки: Інституту регіональних досліджень (5982 прим. брошур як морально застарілих); Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова (списано за погодженням з відділом обмінно-резервних фондів НБУВ відповідно до чинних інструктивно-методичних документів 3270 прим. іноземних журналів за 1957–1994 роки); Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського (списано як застарілі 956 прим. нормативно-виробничих видань та документів на інших носіях).

Питання збереження бібліотечних документів на паперових та новітніх носіях в сучасних умовах постійно перебували у центрі уваги НБУВ як науково-методичного та координаційного центру з цього напрямку діяльності. У 2022 р. реалізувався черговий етап наукового проєкту НБУВ «Технологічні та соціально-економічні чинники довговічності особливо цінних бібліотечних фондів, що становлять культурне надбання України» (відділ наукових технологій збереження фондів, Л. П. Затока), метою якого є розроблення та впровадження різних форм і методів перспективної, превентивної, оперативної консервації для забезпечення фізичного збереження фондів НБУВ, що становлять національне культурне

надбання, та бібліотек наукових установ НАН України. Впровадження результатів НДР сприяло мінімізації темпів природного старіння матеріальної основи рідкісних та цінних документів, а також підтриманню, удосконаленню, оптимізації режимів зберігання фондів, реалізації стабілізаційного комплексу, що включає реставрацію, нейтралізацію, дезінфекцію, дезінсекцію, фазову консервацію. Ці заходи мають прикладне значення для гарантування сталості фактичного фізичного стану матеріальної основи раритетних документів НБУВ, бібліотек наукових установ НАН України як на сьогодні, так і на перспективу. Результати наукових досліджень було використано для надання онлайн-нарко-методичних консультацій з питань консервації, дезінфекції документів бібліотек та архівів.

Фахівцями відділу наукових технологій збереження фондів НБУВ у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг» проведено семінар «Актуальні проблеми збереження бібліотечних фондів, що становлять культурне надбання України» (4 жовтня 2022 р.) за участі фахівців у галузі консервації документів НБУВ, науковців установ НАН України, працівників інших профільних установ, котрі опікуються проблемами забезпечення збереження бібліотечних та архівних фондів. Обговорювались практичні питання забезпечення збереження бібліотечних фондів на різних матеріальних носіях у складних сучасних умовах – карантинів, воєнного стану. Розглядалися актуальні питання щодо забезпечення фізичного збереження бібліотечних фондів під час переміщення з місць постійного зберігання, оскільки у бібліотеках, архівних установах, де зберігаються цінні й рідкісні документи, виникає необхідність переміщувати фонди з місць їхнього постійного зберігання. Це може бути як планове переміщення (виставкова діяльність або переміщення у зв'язку з поліпшенням умов зберігання), так і позапланове, у разі виникнення надзвичайних ситуацій (війни, аварій, техногенних катастроф тощо). Алгоритм таких дій залежить від конкретної ситуації, яка потребує переміщення фонду. Базовим для забезпечення збереження бібліотечних фондів є підтримання нормативних режимів їх зберігання: температурно-вологісного, світлового та санітарно-гігієнічного. Порушення температури, вологості, освітленості, шкідливі домішки в повітрі пришвидшують руйнування матеріальної основи цінних документів, зменшуючи термін їх можливого використання. Тож, на семінарі розглядалися шляхи вирішення питань забезпечення збереження фондів відповідно до наявних і доступних можливостей, засобів в умовах карантину, воєнного стану, надавались практичні рекомендації. Оскільки бібліотеки та архіви існують нині в неординарних обставинах, то основним наративом семінару стало обговорення необхідності створення умов для унеможливлення виникнення причин, за яких можуть знищуватися цінні бібліотечні та архівні документи чи суттєво погіршуватися їх фактичний фізичний стан. Матеріали семінару оприлюднено на сайті НБУВ.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що забезпечення фізичного збереження ретельно сформованих упродовж десятків років галузевих фондів,

до складу яких входять цінні та рідкісні видання, в умовах війни є пріоритетним і найважливішим напрямом діяльності бібліотек наукових установ, який потребував і отримував постійну підтримку відповідно до конкретних можливостей і ситуацій, з боку адміністрацій та членів ІБР наукових установ. Перспективи подальшого розвитку цього напрямку діяльності бібліотек, зокрема у період повоєнної відбудови країни, визначено у стратегіях розвитку НБУВ (до 2025 р.) та бібліотечної мережі НАН України (до 2027 р.).

3. Бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування

У 2022 р. кількісні показники бібліотечно-інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування у бібліотеках мережі НАН України значно знизилися, адже позначилося як продовження дії карантинних обмежень, запроваджених в Україні зі середини березня 2020 р. з метою запобігання поширенню COVID-19, так і розпочате 24 лютого Російською Федерацією повномасштабне вторгнення у нашу країну.

У звітному році загальна **кількість користувачів** бібліотек наукових установ НАН України налічувала 12 696 осіб (порівняно з 2021 р. відбулося скорочення на 3 750 користувачів або майже на 23 %), із них з інших установ – 1 224 особи, а це на 919 осіб менше ніж попереднього року; **відвідування** зменшилося майже вдвічі й становило 47 609 (порівняно з 2021 р. зменшилося на 32 350 відвідувань); обсяг **книговидачі** – 154 795 прим., що менше ніж у попередньому році на 101 276 прим. або на 40 %.

До прикладу, у звіті бібліотеки Інституту математики вказано, що відвідування книгозбірні значно знизилася і задля залучення читачів упродовж року було організовано 25 персональних книжкових виставок, присвячених ювілеям видатних вчених наукової установи і світу, де було представлено копії архівних документів, фотографії тощо.

Бібліотека Інституту політичних і етнонаціональних досліджень продовжила сканування змісту нових надходжень періодичних видань та розсилку їх на е-скриньки співробітникам наукової установи. Усього було відскановано 104 документи. Також здійснювалося дистанційне обслуговування співробітників. Бібліотека Інституту електрозварювання продовжила обслуговування користувачів онлайн, започатковане ще у 2020 р. На сайті Головної астрономічної обсерваторії до сторінки бібліотеки було зафіксовано 6 330 звернень до е-каталогу, до е-картотеки – 8 440. Відвідування сторінки бібліотеки Інституту біохімії на сайті установи відбувалося близько 700 разів.

Бібліотека Інституту технічної теплофізики з 24 лютого по вересень 2022 р. не працювала офлайн у зв'язку з тим, що у приміщенні розташовувався підрозділ Територіальної оборони м. Києва.

Аналіз стану бібліотечно-інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування за звітами бібліотек наукових установ НАН України у воєнному

2022 р. засвідчив стійке зниження показників на цій ділянці роботи. Традиційними залишаються причини зменшення обсягів обслуговування користувачів, зокрема:

- відсутність або обмеженість купівлі нової літератури і передплати профільних журналів;
- звільнення бібліотекарів глибоко пенсійного віку, внаслідок чого бібліотеки залишилися з одним працівником або навіть без бібліотекаря;
- скорочення штатів наукових співробітників установ;
- скорочення аспірантів у наукових установах;
- в установах та відповідно і бібліотеках упроваджено режим скороченого робочого тижня, відпусток за власний рахунок;
- за браком коштів відбулося припинення багатьох зовнішніх науково-інформаційних зв'язків.

Через розпочату повномасштабну агресію Російської Федерації проти незалежної України всі бібліотеки мережі практично до травня 2022 р. не працювали. Бібліотекарі у цей період були переведені на дистанційний режим роботи, частина перебувала на простоті, деякі працівники вимушені були переїхати в інші українські міста або взагалі виїхати за кордон. Певна частина користувачів – працівників наукових установ – також переїхала в інші міста України та інші країни світу, вступила до Збройних сил України, переключилася з наукової діяльності на волонтерську тощо. Всі ці чинники призвели до зниження основних кількісних показників – користувачів, відвідувань та книговидачі.

Найчисельнішими **категоріями** користувачів залишаються наукові співробітники – 7 929 осіб (у 2021 р. – 10144) та спеціалісти установ – 2 760 осіб (2021 р. – 3 646) або 80 % від загальної кількості (порівняно з попереднім роком ця основна категорія користувачів зменшилася майже на 4 000 осіб). Аспіранти становлять 821 особу (у 2021 р. таких було 942 особи) або 7 % (зберігається стійка тенденція скорочення цієї категорії користувачів, за рік відбулося зменшення на 121 особу). Категорія «інші» становила 1 093 користувачі або 13% від загальної кількості (відбулося зменшення на понад 600 осіб). Найбільша кількість аспірантів зберігається у бібліотеці Інституту держави і права – 126 осіб. В Інституті органічної хімії навчається 67 аспірантів, Інституті електрозварювання – 34, Інституті проблем моделювання в енергетиці та Інституті фізіології по 35.

Найбільше читачів користувалося фондами бібліотек інститутів проблем матеріалознавства – 650, електрозварювання – 598, органічної хімії – 441, кібернетики – 392. Найменше – Інститут прикладної фізики 11 користувачів та НІАЗ «Ольвія» обслуговує 20 користувачів. Загалом, станом на 01.01.2023 р. маємо такий розподіл: 22 книгозбірні обслуговували менше 50 користувачів, 17 – близько 100, 36 бібліотек обслуговували від 150 до 200 користувачів, 11 – від 250 до 300, чотири – понад 400. Дванадцять бібліотек мережі не надали відомості щодо обслуговування користувачів у 2022 р.

У бібліотеках наукових установ НАН України за браком коштів та бібліо-

течних працівників такі форми інформаційного обслуговування як **МБА** так і продовжують залишатися маловикористовуваними. Через пандемію, повномасштабну російсько-українську війну, скорочення бібліотечного персоналу обслуговування за МБА упродовж 2022 р. взагалі не здійснювалося у 49 бібліотеках (у 2021 р. таких було 32), а у 21 – залишилося по 1–3 абоненти. Загалом, у 2022 р. цією послугою скористалося 340 абонентів (для порівняння, у 2021 р. таких було 676), із них іногородніх – 40 (124 у 2021 р.). Упродовж року з фондів бібліотек по МБА видали 1 221 прим. (у 2019 р. – 5 211 прим., у 2021 р. – 3 105), з них 235 іноземних документів (у 2019 р. – 1 118, у 2021 р. – 655). Кількість отриманих видань становила 650 прим., що майже у двічі менше від попереднього періоду.

Найбільше користувачів по лінії МБА обслуговується у бібліотеках Головної астрономічної обсерваторії – 26 та Інституту математики – 30 абонентів. Бібліотеки інститутів мовознавства та української мови видали 150 документів (у т. ч. 55 іноземних видань), натомість отримали – 135; бібліотека Інституту чорної металургії по МБА видала зі своїх фондів 386 документів, отримала – 48; бібліотека Інститу держави і права зі своїх фондів упродовж звітного року видала по МБА 156 видань; бібліотека Інституту історії України – 70 примірників, а отримала 110.

Бібліотека Інституту зоології продовжує співпрацю з зарубіжними партнерами у рамках корпорації IAMSLIC, а бібліотека ГАО брала участь в інформаційному обміні у рамках світової мережі астрономічних бібліотек AstroLib. На жаль, ця робота у зв'язку з війною також значно пригальмувалася.

У 2022 р. бібліотеки наукових установ НАН України **виготовили 9 118 копій**, що значно менше ніж у 2021 р. Загалом, цей показник за останні роки знизився на понад 90%. Причини, що призвели до такого стану, залишаються незмінними: застаріла техніка, брак видаткових матеріалів, відсутність кваліфікованих кадрів, постійні обстріли та руйнування енергетичної інфраструктури, яке супроводжувалося відключеннями світла, активні бойові дії в Україні та все, що з цим пов'язано.

Бібліотека ГАО, як і у передні роки, звітує про зростання попиту саме на цю послугу. Загалом, за рік на базі цієї бібліотеки було виготовлено 2 670 стор. (у 2021 р. – 2 090 стор.). Бібліотека Інституту зоології виготовила близько 1 500 стор. копій документів, а отримала майже 200 стор. копій від інших установ на замовлення своїх користувачів. Бібліотека Інституту хімії високомолекулярних сполук на замовлення користувачів зі своїх фондів надала 1 204 стор. копій документів. Понад 600 стор. було відкопійовано у бібліотеках інститутів електрозварювання і мікробіології і вірусології. Однак, ця послуга зовсім відсутня у 57 бібліотеках мережі.

У бібліотеках наукових установ НАН України традиційно ведуться **алфавітні та систематичні каталоги**. У 2022 р. до алфавітних каталогів було вліто 9 023 картки, що значно менше за показник 2021 р., до систематичних –

7 755 карток, що також значно менше від попередніх років. Майже на половину скоротилася кількість картотек, які наповнювали бібліотеки мережі упродовж 2022 р. – таких тепер 394 (у 2021 р. налічувалося 722 картотеки), в які було влито 14 109 карток. Потрібно зазначити, що у зв'язку з війною суттєво скоротилися надходження документів до фондів бібліотек наукових установ НАН України, саме тому маємо таке зниження цих показників. За рік бібліотеки мережі відредагували 5 379 бібліографічних описів.

Варто зазначити, що у бібліотеці Інституту зоології тривають роботи з відновлення всіх друкованих карток за 2021–2022 рр. до алфавітного і систематичного каталогів. У 2021 р. вчена рада цієї установи ухвалила рішення про відмову від паперового каталогу і перехід до електронного. З жовтня 2022 р. через масовані обстріли Російською Федерацією критичної інфраструктури України та значні пошкодження й руйнування енергетичної системи нашої держави, майже піврічні перебої в електропостачанні, а звідси неможливість повноцінно працювати – змусило бібліотекарів повернутися до карткових каталогів. Водночас бібліотека продовжила роботу з рекаталогізації й нині електронний каталог налічує майже 146 500 записів.

Користувачі ФТНТ в умовах воєнного стану мали можливість користуватися е-каталогами та е- картотеками на сайті установи.

У звітному році певний обсяг робіт був пов'язаний з бібліографічним **редагуванням списків** використаних джерел до наукових статей, збірників, монографій, дисертацій, з **індексуванням** наукових матеріалів за УДК. За 2022 р. співробітники бібліотек визначили 1 961 індекс УДК, а це суттєво менше, ніж за попередній рік. Продовжується редагування розділів систематичного каталогу з ББК на УДК у бібліотеці Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології. Бібліотекарі Інституту мікробіології і вірусології також перевели два розділи систематичного каталогу з ББК на УДК (929. Бібліографічні дослідження та 93/94 Історія).

Упродовж звітнього року бібліотека Інституту народознавства тісно співпрацювала з Центром міської історії Центрально-Східної Європи (Львів, Україна), Інститутом мистецтвознавства Польської академії наук (Варшава, Польща), Інститутом мистецтв Київського університету ім. Бориса Грінченка, Львівською обласною радою, Державним історико-культурним заповідником «Тустань» (Україна). Також було продовжено роботи з оцифрування фотографій та поштівки з колекції Музею Наукового товариства Шевченка та оновлення каталогу часопису «Народознавчі зошити» (внесено 132 записи).

Книгозбірня Інституту електродинаміки продовжувала співпрацю з науковими бібліотеками інститутів радіофізики та електроніки, проблем машинобудування, прикладних проблем механіки і математики, Кременчуцьким національним університетом ім. Михайла Остроградського, Національним університетом «Львівська політехніка», Одеським національним політехнічним університетом, Черкаським державним технологічним університетом, Дніпровською політехнікою.

У 2022 р. працівники бібліотек наукових установ НАН України організували 317 **виставок нових надходжень**, на яких було представлено 6 472 видання. У зв'язку з вкрай низькими показниками надходжень до фондів бібліотек ці виставки вже кілька років поспіль залишаються постійно діючими, втім, на тлі повномасштабної російсько-української війни, майже на половину зменшилася як їхня кількість, так і кількість представлених на них видань.

Усього на 196 **тематичних виставках** було представлено 7 385 видань. Працівники бібліотек наукових установ організували дев'ять **презентацій** нових видань, з яких шість провела бібліотека Інституту історії України, по одній – бібліотеки інститутів геофізики, експериментальної патології, онкології і радіобіології та Державного природознавчого музею.

Упродовж 2022 р. було підготовлено і опубліковано на сайтах інститутів 15 **електронних виставок**. Віртуальні бібліотечні виставки популяризують фонди Державного природознавчого музею, Радіоастрономічного інституту, інститутів біохімії, електрозварювання, геофізики, історії України. Зокрема, бібліотека Інституту електрозварювання готує традиційні виставки та паралельно публікує їх віртуальні аналоги на своїй сторінці у Фейсбук. Також створюються короткі відеоогляди до пам'ятних і визначних дат як у житті нашої країни, так і установи.

Підготовка усних, письмових, віртуальних тематичних **довідок**, система **індивідуального та групового інформування** має посідати важливе місце в організації обслуговування користувачів-науковців. Так, у 2022 р. на запити користувачів було підготовлено лише 90 тематичних письмових довідок. Зазначимо, що у передковідний рік їх було значно більше: у 2019 р. таких було 1 988, а у 2020 р. – усього 211. Групове інформування здійснювалося для 586 абонентів, яким розіслали 660 повідомлень, індивідуально інформувалися 594 користувачі, для яких упродовж року підготували 2 699 повідомлень. Ці показники також суттєво скоротилися.

«**День інформації**» – важливий захід для науковців, який бібліотеки наукових установ упродовж року провели лише 35, у 2019 р. таких заходів було організовано 101. Причини ті ж самі. Бібліотека Інституту регіональних досліджень звітує про проведення 10 таких заходів; книгозбірня Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології по п'ять; бібліотека Одеського археологічного музею підготувала і провела чотири; бібліотеки інститутів фізіології, чорної металургії, молекулярної біології і генетики, мовознавства по одному заходу.

Підготовка різних видів **бібліографічних ресурсів** посідає чільне місце в організації довідково-бібліографічної роботи бібліотек наукових установ НАН України, адже ці матеріали відображають та популяризують науковий доробок установи та окремих вчених за певний період, узагальнюють тематичні бібліографії тощо. Упродовж 2022 р. працівниками бібліотек у надскладних воєнних умовах підготовлено шість бібліографічних покажчиків, укладено лише один тематичний бібліографічний список. Зокрема, на запит Хмельницької

обласної універсальної наукової бібліотеки бібліотекою Інституту мікробіології і вірусології підготовлено тематичну бібліографічну довідку «С. М. Виноградський – геній світової мікробіології, народжений Україною».

На сторінці бібліотеки, яка розміщена на сайті Інституту геофізики, опубліковано анований бібліографічний список «Нові надходження до бібліотеки у 2022 р.», розміщено презентацію книги «Неоднорідність земної кори України і суміжних регіонів за результатами 3D гравітаційного моделювання» та оприлюднено віртуальну книжкову виставку «Лауреати премії ім. С. І. Суботіна». У бібліотеці Інституту мікробіології і вірусології підготовлено великий стенд «Слава Україні. Слава її Героям. Україна понад усе», який систематично поповнюється. Також у цій установі за участю бібліотеки оформлюються куточки на вшанування пам'яті тих співробітників, які загинули у нинішній російсько-українській війні.

Бібліотека Інституту політичних і етнонаціональних досліджень підготувала велику тематичну виставку «90-ті роковини Голодомору-геноциду в Україні». Виставка матеріалів просвітницької організації «Рідна школа» та Наукового товариства імені Шевченка була підготовлена працівником бібліотеки Фізико-механічного інституту (усього було підібрано 87 документів). На жаль, у зв'язку з обмеженим фінансуванням серію видань «Провідні вчені Інституту» у 2022 р. у цій установі довелося призупинити.

Бібліотекою Інституту історії України підготовлено та представлено на сайті установи «Каталог видань Інституту історії України НАН України за 2021 рік». Також підготовлено систематичний покажчик з постатейним розписом «Українського історичного журналу» за 2017–2021 рр.

Бібліотекою Інституту літератури підготовлено біобібліографію журналу «Гарт» (1927–1932) (хронологічний та систематичний покажчик змісту журналу / упоряд. М. І. Костенко ; НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2022. 187 с.) та у серії «Українська діаспора: літературна біографія» побачило світ літературно-бібліографічне дослідження «Леся Українка: до берега «Свободи»» (С. Козак / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Літературна Україна, 2022. 191 с.).

Бібліотекою Інституту електрозварювання укладено чотири випуски бібліографічного покажчика «Зварювання і суміжні технології», що містить поточну інформацію про нові надходження у галузі зварювання і суміжних процесів (розкрито зміст 257 журналів, зокрема 82 іноземних), з яких 191 журнал, дев'ять монографій, 48 дисертацій, дев'ять реферативних журналів. Також підготовлено «Перелік періодичних видань, що отримуватиме науково-технічна бібліотека у 2022 році» (увійшло 52 назви).

Два бібліографічних покажчики підготовлені в Інституті фізики конденсованих систем:

– *Ярослав Йосифович Щур* : бібліографічний покажчик / ред.: Т. М. Брик, О. Л. Іванків; упоряд. О. Л. Іванків. Львів : ІФКС НАН України, 2022. 29 с. (Бібліографія українських вчених);

– Роман Романович Левицький: бібліографічний покажчик / ред.: Т. М. Брик, О. Л. Іванків, О. В. Держдо; упоряд.: А. С. Вдович, А. П. Моїна, О. Р. Баран. Львів : ІФКС НАН України, 2022. 99 с. (Бібліографія українських вчених).

Також в Інституті опубліковано препринт «Друковані праці співробітників Інституту фізики конденсованих систем НАН України. 2019–2022 рр. Бібліографічний покажчик (ICMP–22–02U) / відп. ред. Т. М. Брик, І. С. Азовська, О. Л. Іванків, І. М. Мриглод; упоряд. Н. М. Дудяк. Львів, 2022. 94 с.».

Бібліотекою ГАО упродовж 2022 р. упорядковано 12 виставок нових надходжень, підготовлено бюлетень нових надходжень, який розіслали на е-пошти співробітникам та розмістили на сайті установи.

Доступ до ресурсів провідних постачальників наукової інформації залишається важливим напрямом науково-інформаційного забезпечення наукових установ НАН України. За посередництва Державної науково-технічної бібліотеки України наукові установи продовжили забезпечувати доступ до електронних продуктів на платформі EBSCO, зокрема до БД: ACADEMIC SEARCH COMPLETE, INSPEC, Scopus, реферативної бази даних Web of Science, Springer Nature, передплачених Міністерством освіти і науки України.

Традиційно співробітники ФТІНТ мали доступ до передплачених установою журналів із БД American Physical Society, зокрема, було отримано доступ до журналів «Physical Review B», «Physical Review Letters», «Review of Modern Physics», «Physical Review X», «Physics». Крім того, отримали онлайн-доступ до архіву всіх серій журналу «Physical Review Online Archive» (PROLA), що видаються з 1893 р. Доступ до цих електронних журналів науковці інституту мали і поза межами установи. Також віддалений доступ вчені мали до інститутських журналів «Фізика низьких температур» та «Журнал математичної фізики, аналізу, геометрії». З квітня по грудень 2022 р. було організовано віддалений доступ до БД Scopus; з серпня – до БД Web of Science та міжнародного наукового порталу Research4Life.

Доступ до платформи Web of Science, Scopus та Research4Life у звітному році мали інститути проблем матеріалознавства, міцності, фізики, теоретичної фізики, геохімії, мінералогії та рудоутворення, археології, біохімії, ГАО. Паралельно науковці установ мали доступ до ресурсів видавництва Bentham Science, е-колекцій Elsevier, Springer Nature, Science Direct (е-книги), BioMed Central, PubMed Central, BIOLINE-International, Academic Journal, John Wiley&Sons, Taylor&Francis, Emerald, Sage Publications, Oxford University Press, Cambridge University Press, IOP Publishing, Mendeley.

Бібліотеки інститутів фізико-механічного, електрозварювання, біохімії, археології продовжують здійснювати координаційну роботу у своїх установах з питань наукометрії та підтримки актуального інституційного профілю у Web of Science та Scopus.

Бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування

користувачів у бібліотеках наукових установ НАН України потребує вирішення цілої низки ключових питань:

- оновлення матеріально-технічної бази;
- налагодження дієвої технологічної підтримки діяльності;
- ухвалення єдиних науково-методичних рішень для всієї мережі;
- упровадження єдиного програмного супроводу;
- активізації міжбібліотечної співпраці;
- налагодження системи підвищення кваліфікації працівників бібліотек наукових установ НАН України без відриву від роботи з наданням відповідних сертифікатів;
- раціональне формування і використання ресурсної бази бібліотечно-інформаційної системи НАН України, що у подальшому сприятиме запровадженню ефективної моделі діяльності бібліотек наукових установ НАН України.

4. Матеріально-технічна база бібліотек

Матеріально-технічне забезпечення. Відповідно до «Положення про бібліотеку наукової установи НАН України», що регламентує діяльність цих підрозділів як інформаційних центрів, наукова установа повинна забезпечувати, крім правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічні умови, необхідні для функціонування бібліотеки, зокрема належні комп'ютеризацію та технічне оснащення, протипожежний захист, охоронну сигналізацію, відповідні санітарно-гігієнічні умови, охорону праці. Належне матеріально-технічне забезпечення сучасної бібліотечної діяльності необхідне для оперативного та якісного виконання завдань з інформаційного супроводу науково-дослідної роботи установ: накопичення, опрацювання, використання електронних інформаційних ресурсів, забезпечення доступу до провідних світових баз наукової інформації; створення власних інформаційних ресурсів; уможливлення дистанційного обслуговування користувачів та підвищення фахової кваліфікації бібліотечних працівників, причетних до цієї діяльності.

У звітному році матеріально-технічна база переважної більшості бібліотек та науково-інформаційних підрозділів залишалася на рівні початку 2000-х рр. Такий стан справ фактично перешкоджає їм на належному рівні виконувати завдання і функціонувати як сучасні галузеві бібліотечно-інформаційні центри, здатні забезпечувати інформаційну складову наукового потенціалу установ НАН України. У 2022 р. незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення бібліотечної діяльності значною мірою був пов'язаний з війною на території нашої країни, і як наслідок, істотно обмежував діяльність наукових установ.

У звітному році технічне оснащення бібліотек було вкрай слабким. За матеріалами звітів (зауважимо, що 9 бібліотек звіти не надали) у бібліотеках на 01.01.2023 р. налічувалося 162 комп'ютери. За цей період жодного комп'ютера придбано не було. З 84 бібліотек 8 не мають ні комп'ютерів, ні будь-якої іншої техніки, крім друкарських машинок. Це інститути: мовознавства ім. О. О. Потебні, теплоенергетичних технологій, геології і геохімії горючих копалин, прикладної

фізики, сходознавства ім. А. Ю. Кримського, Полтавська гравіметрична обсерваторія, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Фізико-технологічний інститут металів та сплавів. У Інституті проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича комп'ютерну та офісну техніку бібліотеки у 2021–2022 рр. було пошкоджено водою, нової не закупили ще й досі. Відсутні технічні можливості для створення електронного каталогу. Співробітники використовують власні технічні пристрої, хмарні технології, що зручно при дистанційній роботі. Майже 80 % комп'ютерної техніки є дуже застарілою (1995 р. – перше десятиліття XXI ст.). На ній неможливо виконувати на належному рівні роботу з інформаційного забезпечення наукової та науково-організаційної діяльності установ, зокрема в дистанційному режимі.

У 11 бібліотеках комп'ютери не підключені до Інтернету. 44 бібліотеки не підключено до локальної мережі наукової установи, а користування е-ресурсами можливо лише у приміщенні бібліотеки. Комп'ютеризовані робочі місця для користувачів обладнані у 29 бібліотеках.

Принтери мають 59 бібліотек з 84, деякі бібліотеки послуговуються принтерами інших підрозділів установи. У 2022 р. лише бібліотека Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського отримала новий мультифункціональний принтер.

Сканери мають 32 бібліотеки з 84. Жодна бібліотека не має сканерів для оцифрування цінних, рідкісних документів, зокрема й видань установи з метою створення їх цифрових колекцій та збереження таких ресурсів.

Ксерокси є у 19 бібліотеках, ксерокопіювальну техніку установ використовуює 31 бібліотека. Дві книгозбірні мають багатофункціональні пристрої (ксерокс+принтер+сканер). Одна бібліотека має обладнання для презентацій.

Таким чином, матеріально-технічна база бібліотек не сприяє ефективному виконанню ними основної функції – інформаційного забезпечення наукової діяльності установ. Не вирішує питання і модернізація дуже застарілої комп'ютерної техніки. Бібліотеки поступово, упродовж останнього десятиріччя, перетворюються на книгосховища документів на традиційних носіях, при цьому обсяг нових надходжень видань щорічно зменшується. Так, у 2022 р. порівняно з 2019 р. він зменшився на 54%, внаслідок чого фонди бібліотек втрачають актуальність. На часі перебудова бібліотечно-інформаційної роботи, пов'язана зі стрімким переходом до культури електронної інформації. Гостро постає питання інтеграції нагромаджених наукових ресурсів у мережеве середовище. Виконати означені завдання можливо, лише забезпечивши бібліотеки наукових установ сучасною технікою.

5. Кадрове забезпечення діяльності. Підвищення кваліфікації фахівців

Кадрове забезпечення. Упродовж 2022 р. воєнні дії, скорочення фінансування до критично мінімальних обсягів, перехід співробітників на неповний робочий тиждень, дистанційну роботу, закриття багатьох бібліотек на 2–3 місяці й на

довше, вимушене перебування частини бібліотечних працівників за кордоном та їх переміщення в інші регіони України; проблеми з електрикою, Інтернетом, часткова відсутність опалення значно ускладнили роботу бібліотечної мережі НАН України. За таких обставин одним із пріоритетних завдань бібліотек було збереження кадрового складу. Адміністраціями установ вживалися всі можливі заходи для того, щоб бібліотечні колективи змогли адаптуватися до роботи в умовах війни і виконувати покладені на них завдання з формування, опрацювання, використання і забезпечення збереження фондів; накопичення електронних ресурсів, упровадження дистанційного обслуговування користувачів.

Станом на 01.01.2023 р. у 84 бібліотеках наукових установ працювало 164 особи, у т. ч. 12 осіб входили до складу інших підрозділів. Три установи не мають штатних бібліотечних працівників. За сумісництвом виконання обов'язків було покладено на працівників інших підрозділів установи, зокрема відділу науково-технічної інформації, науково-організаційного відділу, молодшого наукового співробітника, архіваріуса тощо. Скорочено бібліотечну посаду в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького. У 14 бібліотеках фахівці працювали на 0,6, 0,5, 0,48, 0,3, 0,25 посадового окладу, виконуючи відповідні обсяги роботи. Упродовж року працівники 6 бібліотек перебували за кордоном та в інших містах України як тимчасово переміщені особи, працівниця однієї бібліотеки перебувала на окупованій території.

Чисельність колективів бібліотек наукових установ становить від 8 до одного співробітника. Так, 75 % бібліотек мають штат 1–2 працівники (відповідно 44% та 31%), що не дає змоги на належному рівні здійснювати оперативне виконання завдань з інформаційного забезпечення наукової роботи установ. Лише в штаті 3 бібліотек працює по 5, 6, 8 фахівців, що становить 3% від загальної кількості бібліотек. Більшість співробітників бібліотек наукових установ НАН України – пенсійного (53%) або передпенсійного віку. У бібліотеках не вирішено питання щодо формування кадрового резерву з фахівців, які б розвивали нове в науково-інформаційному забезпеченні науки, володіли сучасними пошуковими засобами, вільно орієнтувалися в інформаційних потоках, мали навички з опрацювання та впорядкування інформації, здатність швидко навчатися та ефективно працювати.

У бібліотеках наукових установ зберігається високий освітній та професійний рівень співробітників, який відповідає вимогам до фаху працівників, котрі виконують бібліотечно-бібліографічну та науково-інформаційну роботу, 71% спеціалістів працює у бібліотеках установ від 20 до понад 30 років, 84% – мають вищу галузеву або бібліотечну освіту, володіють іноземними мовами, отримують навички роботи з формування електронних ресурсів та доступу до БД, упродовж десятків років формують унікальні фонди.

Підвищення кваліфікації. Важливим напрямом діяльності НБУВ як методичного центру для бібліотек наукових установ НАН України залишається організація підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів академічних установ, їх професійної компетентності та правової культури, адаптації як до потреб

складного етапу в житті українського суспільства, так і до вимог формування цифрового інформаційного середовища. Заходи з підвищення кваліфікації працівників цих підрозділів у звітному році організовувались відділом науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ (завідувачка О. Л. Сокур, канд. наук із соц. ком.) за такими основними напрямками: інформаційно-комунікаційні технології в діяльності наукової бібліотеки, бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів, міжбібліотечна взаємодія, професійна комунікація. Заходи відбувались переважно дистанційно, частково у змішаному форматі, що, в умовах порушення, а часто й відсутності традиційних комунікацій, відповідало вимогам безпеки. Перевагами такого формату були, зокрема, зручність, тобто можливість приєднання до заходу з будь-якого гаджету, підключеного до Інтернету; перегляд інформації у зручний час; інтерактивне спілкування учасників заходів (дискусія в чатах, зворотній зв'язок з аудиторією), що сприяло більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу; масштабність охоплення зацікавленої аудиторії, зокрема й залучення до проведення заходів представників фахової міжнародної спільноти, що позначалося на ефективності роботи з підвищення кваліфікації фахівців. Варто зазначити, практика широкого використання дистанційного формату при проведенні заходів виявила й деякі недоліки, над усуненням яких працюватимуть у подальшому організатори системи підвищення кваліфікації. Насамперед це стосується технічного оснащення зв'язку під час проведення заходів; формування у працівників необхідних навичок роботи в дистанційному режимі.

У звітному році проведено 2 науково-методичні онлайн-семінари, Що характерно, упродовж останніх років учасниками таких заходів є не лише працівники бібліотечно-інформаційної системи НАН України, а й фахівці національних, наукових бібліотек, ЗВО, інших установ та організацій соціогуманітарної сфери. У семінарі «Бібліотека та російсько-українські інформаційні війни» взяло участь понад 70 фахівців з різних інституцій. Його учасники порушували такі теми: бібліотеки України на захисті інформаційного простору в умовах війни; роль української мови та української книги в інформаційній війні з російськими агресорами тощо. Питанням упровадження дистанційних форм обслуговування користувачів, розкриття і популяризації фондів бібліотек за допомогою віртуальних сервісів було присвячено семінар «Дистанційні бібліотечні послуги в умовах воєнного стану – важлива складова сучасного обслуговування користувачів», в якому взяли участь понад 100 фахівців. У виступах провідних науковців, бібліотечних фахівців висвітлювались проблеми впровадження дистанційних послуг як прогресивної форми обслуговування користувачів; польський досвід електронної комунікації в бібліотечному обслуговуванні; функціонування сервісу «Віртуальна довідка НБУВ»; задоволення інформаційних потреб користувачів НБУВ в умовах воєнного стану; дистанційне бібліотечне обслуговування користувачів в академічній науковій установі (на прикладі наукової бібліотеки Інституту біохімії імені О. В. Палладіна НАН України).

Використовуючи можливості інтернет-сервісів Zoom та Google Meet працівники бібліотек брали активну участь у бібліотечному житті країни та світу. Упродовж року вони мали змогу підвищувати свою кваліфікацію шляхом участі у наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, дискусіях на платформах різних наукових, науково-освітніх та інших установ і організацій. Організовані заходи були присвячені міжнародним програмам і проектам підтримки бібліотечної спільноти України у воєнний час, напрямам співпраці з зарубіжними установами і організаціями. Так, працівники бібліотек наукових установ НАН України брали участь у серії вебінарів компанії Clarivate та Scopus для науковців, на яких розглядалися питання презентації власних досягнень наукової спільноти, ефективного використання ресурсів Clarivate для наукової роботи та її аналізу тощо. Усі учасники заходів (представники інститутів народознавства, фізики, відновлювальної енергетики, Радіоастрономічного інституту та ін.) отримали сертифікати про підвищення кваліфікації. Одним із важливих напрямів підвищення фахового рівня працівників бібліотек є участь у заходах, організатором або співорганізатором яких виступала НБУВ, зокрема, у роботі міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг» (у змішаному режимі).

Фахівцям бібліотек наукових установ НАН України постійно надавались індивідуальні консультації у телефонному режимі, за допомогою е-пошти, створеної групи у популярному месенджері Viber (збереження фондів, робота з їх обліку та упорядкування, надання доступу до зарубіжних БД наукової інформації, бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів, участь у бібліотечних і наукових заходах тощо). Регулярно здійснювалося колективне інформування, зокрема щодо актуальних нормативно-правових актів, оновленого режиму роботи, функціонування безкоштовних платформ із підвищення фахових компетенцій, програм і проектів міжнародної підтримки бібліотек.

Упродовж 2022 р. провідними спеціалістами всіх наукових та бібліотечних підрозділів НБУВ постійно надавалась консультативна допомога з питань організації бібліотечно-інформаційної роботи в онлайн-режимі.

На порталі НБУВ та у Фейсбучі оперативно оприлюднювалась інформація щодо проведення заходів з підвищення кваліфікації, участі в міжнародних конкурсах, стажуваннях, здобутті грантів, стипендій. У журналі «Бібліотечний вісник» публікувались статті фахівців НБУВ про розвиток системи підвищення кваліфікації працівників бібліотечної мережі НАН України у сучасних умовах, з першого номера часопису у 2022 р. відкрито постійну рубрику «Наука та бібліотечна справа в умовах воєнного стану в Україні: міжнародна підтримка».

Важливо також відзначити патріотичну активність колективів бібліотек наукових установ. З перших днів вторгнення російських загарбників на територію України приміщення багатьох бібліотек стали волонтерськими пунктами з розподілу і доставки гуманітарної допомоги, місцями для розташування підрозділів Територіальної оборони, осередками з плетіння маскувальних сіток. Зокрема,

бібліотека Інституту технічної теплофізики з лютого по вересень 2022 р. працювала дистанційно, тому що у її приміщенні перебував підрозділ Територіальної оборони м. Києва. Співробітники Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України у Харкові два місяці жили в приміщеннях установи, допомагаючи місцевому населенню. В інститутському бомбосховищі харків'яни знаходили прихисток і отримували харчування. Бібліотекарі Одеського археологічного музею допомагали в упакуванні експозиції музею для евакуації. Завідувачка бібліотеки Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича та її заступниця як керівниці медичних підрозділів цивільного захисту на практиці застосовували свої знання.

Співробітники бібліотек активно займалися волонтерською діяльністю – плели маскувальні сітки, збирали необхідні речі бійцям на фронт, здійснювали постійні перекази благодійних внесків на потреби ЗСУ (інститути: мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного, теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова, клітинної біології та генетичної інженерії, електрозварювання ім. Є. О. Патона, геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка та ін.). Волонтерська група «Фізики-Лірики», заснована ще у липні 2014 р. на базі Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова, відкрила свою сторінку на Фейсбук з відгуками читачів (понад 3,2 тис.) та широким спектром світлин і подяк від військових. Основна діяльність організації – плетіння маскувальних сіток двох типів: класичної «плутанки» та спанбондової, укріпленої, з перфорованих суцільних полотнищ. На сьогодні загальна кількість сплєтених сіток становить 9700 кв. метрів. І як зазначено на сторінці групи – «...продовжуємо плести далі, аж до Перемоги». Співробітники бібліотеки долучалися до роботи волонтерської групи і майже щодня плели маскувальні сітки та збирали необхідні речі нашим бійцям на фронт.

Бібліотека Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона долучилась до документування воєнних подій, участі в них співробітників Інституту, інформування про допомогу військовим, про напрями науково-технічної допомоги війську тощо. У березні разом із співробітниками Інституту бібліотекарі перерахували частину заробітної плати (всього 900 тис. грн.) на допомогу ЗСУ і роблять це постійно. У березні 2022 р. працівники бібліотеки долучилися до збору коштів на репленти для ЗСУ та військових шпиталів, ініційованого Інститутом, у листопаді – для виготовлення працівниками установи теплових печей (буржуйок) для фронту (Бахмут, Соледар) та для ТРО Києва. Ініціаторів було відзначено Подякою НАН України на засіданні НАН України 14 грудня 2022 р.

Бібліотеки допомагали захисникам та цивільному населенню – виділяли книги із своїх фондів для внутрішньо переміщених осіб, ЗВО, військових шпиталів, українських біженців, які залишили райони воєнних дій та виїхали за кордон. Наприклад, бібліотека Інституту історії України передала Маріупольському державному університету, який евакуювався з міста, 150 прим. наукової літератури. Бібліотека Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка передала в дар книги: Національному музею літератури України, бібліотеці Святого

престолу у Ватикані (проект Першої Леді України О. Зеленської «Українська книжкова полиця»), Національному музею голодомору-геноциду, бібліотеці м. Пршибрам (Чехія), переселенцям з міст Харкова, Маріуполя, що перебувають у Німеччині. За сприяння Фундації ім. Івана Багряного Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка придбано та передано в дар бібліотекам Костопільської і Корюківської громад видання «Полтавська Шевченкіана» Петра Ротача (Полтава, Вид-во Дивосвіт, 937 с.). Бібліотека Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова збирала і передала через волонтерів нашим захисникам на фронт та у військовий шпиталь понад 400 художніх і публіцистичних книг. Бібліотека Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона виділила 39 видань із резервного фонду на потреби внутрішньо переміщених осіб благодійному фонду «Карітас Маріуполь», що нині функціонує у Запоріжжі, громадській бібліотеці української літератури ім. Василя Стуса із Маріуполя, яку почали відновлювати у Дніпрі. Бібліотека Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка збирала українські книги для внутрішньо переміщених осіб, для поранених, які лікувалися у військовому шпиталі, працівники відвідували поранених.

Постійно діючий стенд «Слава Україні. Слава її Героям», який систематично поповнюється новими матеріалами, підготувала бібліотека Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного. За її безпосередньої участі оформлюються куточки вшанування співробітників Інституту – Героїв, котрі віддали життя, боронячи Батьківщину.

Отже, у важких умовах воєнного стану в країні науковим установам НАН України вдалося забезпечити виконання свого пріоритетного завдання – збереження кадрового потенціалу бібліотек, спроможного максимально оперативної адаптуватись і вирішувати завдання інформаційно-бібліотечного задоволення потреб науки. Цей напрям діяльності є складником Стратегії розвитку бібліотечної мережі НАН України на час дії воєнного стану в Україні та повоєнної відбудови країни. НБУВ як методичний центр спрямовувала усі наявні науково-організаційні, інформаційні ресурси на систематичну роботу з підвищення кваліфікації співробітників бібліотек, рівня їх компетентності у використанні інформаційних технологій як безпосередньо у роботі, так і щодо інтеграції в інформаційне середовище. Виклики воєнного часу спонукали шукати і активно розвивати нові форми роботи, зокрема дистанційні. У цьому контексті за умов постійно зростаючих вимог до кваліфікації персоналу, було забезпечено безперервний процес навчання співробітників бібліотек наукових установ.

II. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
(2022–2025)

Загальні положення

Стратегія розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) у 2022–2025 рр. визначає пріоритети, завдання, основні дії бібліотечній і науковій діяльності НБУВ з урахуванням змін у політичних, соціально-економічних, соціокультурних та фінансових умовах розвитку держави, у ситуації викликів воєнного стану та відповідно до планування повоєнної відбудови України. Стратегія враховує світові тенденції визначення напрямів діяльності передових національних бібліотек і міжнародних організацій у галузі освіти, науки та культури. Ми розглядаємо НБУВ як органічний сегмент світового бібліотечного співтовариства.

Специфічні умови діяльності НБУВ визначаються сучасним воєнним станом України, зменшенням бюджетного фінансування, небезпекою для збереженості бібліотечних фондів. У цих складних умовах існує гостра необхідність оптимізувати основну діяльність Бібліотеки, що передбачає особливий підхід щодо вибору її пріоритетних напрямів, удосконалення методів прогнозування і планування.

Унікальність НБУВ визначається тим, що вона є найбільшою в Україні державною бібліотекою національного статусу, провідним науково-інформаційним та соціокультурним центром держави, а також науково-дослідним інститутом Національної академії наук (НАН) України. Водночас Національна бібліотека як унікальний соціальний організм є публічним надбанням людства і місцем пам'яті, а її діяльність має світоглядну цінність для кожного члена суспільства, для становлення особистості та реалізації її соціального призначення і тому має бути загальнодоступною.

Як найбільша бібліотечна установа України НБУВ зосереджує у своїх фондах потужні масиви знань та нараховує близько 17 млн одиниць зберігання. Фонди НБУВ зареєстровані державою як національне культурне надбання в їхній цілісності.

З них **понад 4 млн** одиниць зберігання становить унікальна документальна пам'ять України, значна частина історико-культурної спадщини держави з найдавніших часів і до сучасності, яка свідчить про її складний і величний історичний шлях та визначну роль українського народу у розвитку світової культури. Світоглядну цінність для кожного члена суспільства мають

меморіальні колекції рукописної спадщини – рукописних книг та історичних документів, історичних зібрань культурних та освітніх установ, особових архівних фондів видатних осіб; стародруків та рідкісних видань, історичних бібліотек установ та видатних осіб, нотних видань, книжково-альбомних та образотворчих видань, газетних комплектів, картографічних документів тощо. НБУВ зберігає архівний фонд НАН України та колекції документів видатних вчених, архівний примірник колекції друку України, має архівно-музейну колекцію Фонду Президентів України. Основні завдання полягають у тому, щоб зберегти цю спадщину, яка є надбанням багатьох поколінь українського народу, як у фізичному вигляді, так і в цифровому форматі, зробити доступною для користувачів усіх категорій, здійснити інтеграцію у сучасні світові інформаційні мережі.

Разом з меморіальними фондами НБУВ володіє фондами універсальної наукової та суспільно значущої літератури з різних галузей розвитку науки, культури, освіти, які постійно поповнюються, є депозитарієм міжнародних організацій, зберігачем окремих колекцій літератури різних зарубіжних країн. Бібліотека створює цифрові колекції сучасної наукової періодики України та наукових видань, універсальні за змістом електронні ресурси та власні інформаційні продукти, пов'язані з розвитком інфраструктури науки, духовно-ціннісними орієнтирами українського суспільства, створенням позитивного образу України в глобальних цифрових комунікаціях.

Як науково-дослідна установа НБУВ розвиває взаємопов'язаний комплекс бібліотечних наук, які також мають свою місію: розвиток бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, джерелознавства, документознавства, архівознавства, біографістики, інформології, бібліометрії, наукометрії та інших суміжних наук, які забезпечують розкриття потенціалу бібліотечних фондів та їх використання як скарбниці знань. Це створює можливості для усебічного наукового представлення інформації, що зосереджена у фондах Бібліотеки, для її суспільного використання, задоволення соціальних, економічних і культурних потреб та інноваційного розвитку науки, освіти та культури. Таку роботу провадять наукові інститути та інформаційно-аналітичні служби, створені в структурі НБУВ для інформаційного забезпечення інноваційного розвитку українського суспільства та євроінтеграційних процесів в Україні.

Мета Стратегії

Метою Стратегії розвитку НБУВ на період до 2025 року є визначення основних пріоритетів діяльності НБУВ, якими є передусім збереження й розвиток цілісного фонду Бібліотеки та його історико-культурної складової, створення інтегрованих електронних ресурсів і сервісів, прискорення

формування цифрових ресурсів як духовного та інтелектуального капіталу української і світової науки та культури з урахуванням нових здобутків технологій знання і цифрового суспільства. Важливим є формування та збереження документальної пам'яті для майбутніх поколінь дослідників і забезпечення відкритого доступу до джерел наукової, культурологічної і суспільно значущої інформації у мережевому науковому та соціокультурному середовищі, створення комфортних умов для читачів у самій бібліотеці, так і дистанційно, та надання додаткових бібліотечних послуг користувачам з особливими потребами.

Пріоритетні завдання НБУВ на 2022–2025 рр.

1. Удосконалення механізму комплектування, організації та зберігання бібліотечних фондів, формування консолідованих бібліотечних ресурсів ретроспективної та сучасної інформації за рахунок баз даних та інтернет-ресурсів, альтернативних джерел комплектування, створення цифрових колекцій, комплектування електронними виданнями, з урахуванням готовності до несприятливих умов надзвичайних ситуацій та для забезпечення максимальної повноти, достовірності та доступності інформації. Домагатися прийняття *нової редакції Закону про обов'язковий примірник*, де передбачити безкоштовну передачу від видавництв і редакцій України на депозитарне зберігання електронних видань та електронного примірника друкованих видань до НБУВ та інших національних бібліотек з урахуванням прав інтелектуальної власності та авторського права. Організувати архівування та належне зберігання ресурсів Бібліотеки.

2. Розвиток дослідницької інфраструктури та цифрової наукової комунікації, підтримки діяльності вчених та наукових інститутів, обслуговування різних категорій користувачів не лише бібліотечними документами, а й ресурсами мережевих наукових систем повнотекстової та реферативної інформації. Впровадження ефективних інформаційних сервісів доступу до документів і джерел наукової інформації: довідкових, бібліографічних, біографічних та забезпечення змістовим розкриттям бібліотечних документів відповідно до сучасних міжнародних стандартів наукової комунікації шляхом поєднання традиційного і дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування, забезпечення наукометричного моніторингу стану та розвитку досліджень в Україні.

3. Розбудова Бібліотечного порталу та Репозитарію наукових праць НАН України, підтримка інноваційних проєктів НБУВ: цифрової платформи підтримки наукових досліджень, порталу «Наука України: доступ до знань», порталу НАН України «LibNAS UA», електронних цифрових бібліотек «Україніка» та «Цифрові колекції історико-культурної спадщини».

Це передбачає включення до інформаційного соціокультурного простору найціннішої частини історико-культурних джерел та забезпечення збереження й організацію інтелектуального доступу до ресурсів міжнародних систем наукової інформації та цифрових бібліотек, сприяння входженню до системи європейської відкритої науки наукового доробку вчених України, інтеграцію до європейської та світової дослідницької інфраструктури, прискорення процесів комунікації.

4. Продовжити науково-дослідну роботу, багатоаспектні дослідження фондів, мережевих інформаційних ресурсів з актуальних питань розвитку науки, освіти та культури, систематично публікувати результати науково-дослідної роботи як на порталах НБУВ і НАН України, так і у вигляді друкованих оглядових, аналітичних, бібліографічних видань, монографій та збірників наукових праць, журналів, методичних документів, каталогів, довідників та інших видів науково-видавничої продукції НБУВ, оперативно оприлюднювати у відкритому доступі в Репозитарії НБУВ eVerLib результати наукової діяльності НБУВ.

5. Науково-інформаційну роботу орієнтувати на створення системи традиційних та електронних каталогів і науково-довідкових видань, розширення доступу до інформації та багатосторонньої інформаційної комунікації, прискорення обміну інформацією, що є необхідними умовами для розвитку всіх сфер суспільної діяльності.

6. Інтенсивне формування нових інформаційно-аналітичних продуктів високого наукоємного рівня, що створюються як на основі фондів Бібліотеки, так і з використанням актуальної інформації мережевого середовища з урахуванням забезпечення інформаційної безпеки національного інформаційного простору й орієнтовані на потреби владних структур, сфер управління, науки, освіти і культури, населення України в цілому. Виконувати свою високу місію захисту інформаційного простору, даючи відсіч суперечливій інформації та дезінформації, яка поширюється в українському і зарубіжному соціокультурному середовищі, сприяти формуванню патріотизму, української національної самосвідомості.

7. Зосередження науково-освітньої діяльності на розвитку системи підвищення кваліфікації та інтелектуальному розвитку бібліотечних кадрів, освоєнні фахівцями інноваційних бібліотечно-інформаційних технологій, а також **на підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі та докторантурі НБУВ** з метою здобуття ними наукових ступенів докторів філософії та докторів наук із соціальних комунікацій та історичних наук. Важливо організувати актуальні наукові дослідження для отримання та використання нових знань у відповідних галузях науки, впровадження наукових розробок у практичну діяльність Бібліотеки.

8. Розширення співпраці та партнерських відносин з іншими бібліотеками, архівами, музеями, науковими та освітніми установами, медіа, видавництвами, як в Україні, так і за кордоном, розвиток міжнародного книгообміну та міжнародної комунікації, участь у міжнародних наукових проєктах і культурних заходах з метою забезпечення розвитку та соціокультурної єдності вітчизняного і світового співтовариства.

9. Підпорядкування соціокультурної діяльності потребам надання громадянам України позитивної інформації, піднесення морального духу суспільства, поширення знань та забезпечення вільного доступу до джерел духовної спадщини і примноження тим самим багатства культурного життя українського народу. Розширення соціокультурного бібліотечного простору, форм організації культурних заходів, спрямованих на популяризацію і розкриття змісту бібліотечного фонду через масмедіа, персональні книжкові й мистецькі виставки, приурочені до відзначення ювілейних і пам'ятних дат, вшанування видатних історичних діячів та сучасних непересічних особистостей, творчі зустрічі та інші заходи для розвитку української національної культури та культур інших народів.

10. Сприяння оновленню архітектури інтегрованої мережі бібліотек наукових установ НАН України, формуванню цілісного комплексу бібліотечно-інформаційних ресурсів; збереженню фондів, оптимізації використання документів, посиленню координації та корпоративної співпраці; забезпеченню професійного розвитку працівників бібліотечної мережі установ НАН України.

11. Забезпечення методичного керівництва архівами наукових установ НАН України НБУВ, розширення діяльності з комплектування та наукового використання інформаційних ресурсів Архівного фонду НАН України. Розвиток науково-методичних і нормативних засад функціонування служб документаційного забезпечення діяльності НАН України та її установ; створення електронних інформаційних баз джерельного потенціалу їхніх архівних фондів з метою формування історичної пам'яті суспільства про розвиток української науки, а також удосконалення діяльності щодо забезпечення збереженості документальних фондів архівів установ НАН України, які містять унікальну творчу спадщину української науки і культури.

12. Постійне вдосконалення процесів управління, комунікації і прозорості управління бібліотекою, наукової та бібліотечної звітності, моніторинг і аналіз діяльності бібліотеки, оновлення і визначення перспектив її інноваційної діяльності, формування в колективі корпоративної солідарності, культури спілкування та розуміння високої місії бібліотеки, особливо у складні історичні часи.

СТРАТЕГІЯ
розвитку бібліотек наукових установ
Національної академії наук України
на 2023–2027 рр.

Стратегія розвитку бібліотек наукових установ Національної академії наук України (НАН України) на 2023–2027 рр. визначає пріоритети та завдання бібліотек наукових установ НАН України з урахуванням змін щодо розвитку науки, освіти, культури в умовах викликів воєнного стану та відповідно до планування повоєнної відбудови країни. Стратегія враховує завдання «Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України"» та «Стратегії розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2022–2025)» як методичного центру для бібліотек наукових установ НАН України.

В умовах воєнного стану діяльність вітчизняних бібліотек потребує вирішення принципово нових завдань, пов'язаних з мобілізацією зусиль, спрямованих на збереження бібліотечних фондів, передбачає особливі підходи до визначення пріоритетних напрямів їхнього розвитку. Визначальним для усвідомлення необхідності внесення якісних змін у роботу бібліотек, що здійснюють формування, зберігання, бібліотечно-інформаційне забезпечення наукової діяльності установ, стало зростання значення інформатизації та цифровізації у розвитку суспільства.

Нині бібліотечно-інформаційна мережа НАН України налічує 93 бібліотеки, які вирізняються: структурою, штатною чисельністю, обсягом бібліотечно-інформаційних ресурсів, інформаційним обслуговуванням користувачів, матеріально-технічним забезпеченням. Сукупний фонд бібліотек наукових установ НАН України становить понад 8,5 млн прим., у т. ч. 2.5 млн прим. видань іноземними мовами.; тут зберігається 121 книжкова колекція та особова бібліотека видатних вчених – засновників всесвітньо відомих академічних установ та наукових шкіл, а також унікальні зібрання вітчизняних та зарубіжних наукових періодичних видань (у багатьох від часу заснування установ), яких не має жодна книгозбірня України. Бібліотеки формують власні інформаційні ресурси, представляють свої електронні каталоги на порталі НБУВ, надають доступ користувачам до світових баз даних наукової інформації.

Кількість працівників бібліотек наукових установ НАН України становить 177 осіб (станом на 01.01. 2023 р.), з них 85 % працівників мають вищу фахову та галузеву освіту.

Для вирішення завдань інформатизації та цифровізації діяльності бібліотек, визначених Стратегією, необхідно покращити їх фінансове, матеріально-технічне забезпечення, поповнити бібліотечні колективи молодими фахівцями.

Аналізуючи зміни в інформаційному та соціальному середовищі, зауважимо, що нині у бібліотеках НАН України у важких умовах, складно, повільно, але реалізується стратегія поетапного переходу від традиційних до інноваційних технологій, які у майбутньому мають забезпечити гармонійне поєднання усієї сукупності наукової джерельної бази з метою максимально повного задоволення інформаційних потреб науковців та спеціалістів наукових установ.

Мета Стратегії

Метою Стратегії розвитку бібліотек наукових установ НАН України на 2023–2027 рр. є визначення основних пріоритетів діяльності мережі. Це збереження й розвиток вузькогалузевих фондів, інтеграція електронних ресурсів і впровадження дистанційних сервісів, забезпечення відкритого доступу до джерел наукової і суспільно-значущої інформації у мережевому науковому середовищі, прискорення формування цифрових ресурсів як невід'ємного складника бібліотечно-інформаційного комплексу НАН України.

Пріоритетні завдання бібліотек наукових установ НАН України на 2023–2027 рр.

1. Активізація комплектування фондів бібліотек наукових установ на засадах інтеграції документів на всіх носіях:

✓ забезпечення системності у комплектуванні фондів бібліотек, що передбачає купівлю нових видань, передплату профільних періодичних видань, книгообмін з установами-партнерами, надходження приватних дарів та колекцій, перерозподіл обмінних фондів бібліотек;

✓ забезпечення обліку та перевірки фондів згідно з чинним законодавством, посилення відповідальності працівників за збереження документів, формування їх готовності діяти у несприятливих умовах та надзвичайних ситуаціях;

✓ активізація процесів оцифрування фондів, участь у розбудові науково-інформаційного порталу НБУВ «Наука України доступ до знань», сприяння інтеграції інформаційних ресурсів існуючих у науковому просторі України.

2. Запровадження інноваційної сервісної моделі обслуговування користувачів, перехід до дистанційного обслуговування, у т. ч. через соціальні мережі та мобільні пристрої:

✓ формування ефективної системи комплексного бібліотечно-інформаційного обслуговування різних категорій користувачів, надання додаткових бібліотечних послуг користувачам з особливими потребами;

✓ розвиток нових форм взаємодії з читачами та вивчення їхніх потреб,

упровадження віддаленого запису користувачів, у т. ч. електронного замовлення, електронної доставки документів, віртуальної довідки тощо;

✓ актуалізація пошукового апарату, що включає, крім традиційних каталогів та картотек, загальнодоступні електронні каталоги, бібліографічні бази даних, а також онлайн довідники мережевими ресурсами Інтернету. Формування зведеного каталогу бібліотек наукових установ НАН України.

3. Удосконалення інфраструктури та бібліотечного простору, реалізація принципу багатоаспектного доступу до бібліотечних ресурсів, активізація присутності бібліотек у соціальних мережах:

✓ формування цифрових колекцій та віртуальних виставок (видань наукових установ, книжкових колекцій та особових бібліотек вчених), забезпечення умов для зручного багатоаспектного використання їх професійною аудиторією та користувачами електронних мереж;

✓ представлення на сайтах установ бібліотечно-інформаційних ресурсів як власної генерації, так і мережових наукових систем;

✓ модернізація програмно-технологічного забезпечення бібліотек та засобів доступу користувачів до електронних ресурсів;

✓ створення комфортного читачього простору, розширення вільних зон доступу до Wi-Fi, облаштування читальних залів з комп'ютерними робочими місцями та наявністю багатофункціональних пристроїв (ксерокс+принтер+сканер) для користувачів.

4. Інформаційний супровід наукової діяльності установи, сприяння розвитку дослідницької інфраструктури:

✓ інформаційне забезпечення дослідницької діяльності вчених та спеціалістів наукових інститутів, сприяння поширенню досягнень української науки у глобальних наукових комунікаціях;

✓ активізація участі бібліотек у проведенні інфометричних досліджень, здійсненні моніторингу професійних видань наукових установ у зарубіжних базах даних;

✓ прискорення створення цифрових масивів наукової інформації та впровадження інноваційних технологій підтримки ресурсу;

✓ забезпечення впровадження результатів наукових досліджень НБУВ та ЛННБУ в практику роботи бібліотек наукових установ.

5. Забезпечення професійного розвитку бібліотекарів, організація навчання через формування сприятливого інформаційно-освітнього середовища:

✓ спрямування системи підвищення кваліфікації працівників бібліотек на освоєння та впровадження інноваційних бібліотечно-інформаційних технологій, отримання нових професійних компетентностей;

✓ забезпечення професійного та кар'єрного зростання бібліотечної молоді,

створення ширших можливостей для професійної самореалізації, формування кадрового резерву;

✓ актуалізація системи знань, умінь і навичок працівників бібліотек, освоєння нових форм взаємодії, моделей діяльності бібліотек, які відповідають світовим тенденціям і спрямовані на подолання викликів воєнного часу та повоєнної відбудови;

✓ активізація участі у громадських об'єднаннях та бібліотечних асоціаціях, розширення співпраці та партнерських відносин з архівами, музеями, видавництвами як в Україні, так і за кордоном.

6. Удосконалення процесів управління бібліотеками, сприяння у подоланні відставання в упровадженні новітніх інформаційних технологій:

✓ оновлення архітектури інтегрованої мережі бібліотек наукових установ, формування цілісного бібліотечно-інформаційного комплексу НАН України;

✓ вдосконалення процесів управління бібліотеками, посилення впливу Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, кураторів, членів Інформаційно-бібліотечних рад установ на діяльність бібліотек, наповнення їхньої роботи новими завданнями та функціями;

✓ організація постійного моніторингу та аналізу діяльності бібліотек, заслуховування звітів про роботу бібліотек на вчених радах та засіданнях ІБР установ, заходах з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, що організовуються НБУВ;

✓ забезпечення необхідних умов щодо функціонування бібліотек як фізичного простору, посилення їхніх матеріально-технічних та технологічних можливостей.

З А Т В Е Р Д Ж Е Н О
рішенням Інформаційно-бібліотечної ради
Національної академії наук України,
протокол № 1 від 13 липня 2023 р.

ПОЛОЖЕННЯ
про мережу бібліотек
Національної академії наук України

1. Загальні положення

1.1. Мережа бібліотек Національної академії наук України (НАН України) – це система пов'язаних між собою бібліотек, які об'єднують свої зусилля для обслуговування спеціальної групи користувачів та бібліотечно-інформаційного забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень, загальнодержавних програм і проєктів.

1.2. Мережа бібліотек НАН України взаємопов'язана цільовим призначенням, складом користувачів, політикою комплектування фондів, що створює єдині розподілені та взаємовикористовувані інформаційно-бібліотечні ресурси НАН України.

1.3. Мережа бібліотек НАН України включає:

- Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського (НБУВ);
- Львівську національну наукову бібліотеку України імені В. Стефаника (ЛННБ України ім. В. Стефаника);
- бібліотеки наукових установ НАН України.

НБУВ – методичний центр для всієї мережі бібліотек НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника – для бібліотек наукових установ Західного наукового центру НАН України та МОН України.

1.4. Діяльність НБУВ і ЛННБ України ім. В. Стефаника регламентують статuti цих установ. Бібліотеки наукових установ НАН України функціонують відповідно до Положення про бібліотеку наукової установи НАН України.

1.5. Це Положення розроблено з метою активізації координації діяльності бібліотек НАН України, їх розвитку як єдиної бібліотечно-інформаційної системи.

1.6. Це Положення є нормативним документом, розробленим відповідно до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Положення про Інформаційно-бібліотечну раду НАН України, Статуту Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Стратегії розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2022–2025 роках.

1.7. Дія цього Положення поширюється на всі бібліотеки НАН України.

2. Основні напрями координації діяльності мережі бібліотек НАН України

2.1. Координація діяльності мережі бібліотек НАН України спрямована на:

- формування цілісного комплексу бібліотечно-інформаційних ресурсів як бази для досліджень наукових установ НАН України;
- налагодження системи інформування про інформаційно-бібліотечні ресурси бібліотек НАН України, у тому числі створених у процесі наукової діяльності НАН України;
- створення довідково-пошукового апарату для забезпечення багатоаспектного розкриття бібліотечних фондів через систему каталогів і картотек (у тому числі електронних), тематичних баз даних;
- раціональну організацію бібліотечно-бібліографічного та довідково-інформаційного обслуговування користувачів;
- підтримку корпоративного проекту «Каталоги бібліотек установ Національної академії наук України» на основі єдиного програмно-технологічного забезпечення;
- удосконалення системи підвищення кваліфікації працівників бібліотек НАН України задля їх професіоналізації та професійної адаптації;
- участь бібліотек у професійних об'єднаннях та асоціаціях.

2.2. Узгодженість дій мережі бібліотек НАН України досягається на основі:

- єдиного науково-методичного супроводу;
- єдиної нормативно-розпорядчої документації;
- кооперації бібліотечно-бібліографічного супроводу досліджень у наукових установах НАН України;
- проведення наукових досліджень у галузі бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства, документознавства, інформаційних технологій, збереження бібліотечних фондів;
- обговорення актуальних питань діяльності мережі бібліотек НАН України на конференціях, семінарах, круглих столах, участь бібліотечних працівників у стажуваннях та засіданнях Інформаційно-бібліотечної ради НАН України;
- колегіального ухвалення конкретних рішень і рекомендацій щодо розбудови діяльності мережі бібліотек НАН України;
- висвітлення проблемних питань діяльності мережі бібліотек НАН України у фахових виданнях.

3. Система науково-методичного супроводу діяльності мережі бібліотек НАН України

3.1. Науково-методичний супровід діяльності мережі бібліотек НАН України здійснюється відповідно до чинного законодавства України, постанов, розпоряджень, рішень Президії НАН України, Інформаційно-бібліотечної ради НАН України (ІБР НАН України), інструктивних та методичних документів НБУВ.

3.2. Організаційні та координаційні функції науково-методичного супроводу діяльності бібліотек НАН України за всіма напрямками здійснює відділ науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, зокрема:

- координує науково-методичну роботу структурних підрозділів НБУВ з вироблення методичних рекомендацій та упровадження результатів науково-прикладних розробок у діяльність бібліотек мережі НАН України;
- формує зведені поточні та перспективні плани науково-методичної діяльності на допомогу бібліотекам мережі НАН України;
- збирає, аналізує стан, тенденції та особливості функціонування бібліотечної мережі НАН України, готує щорічний інформаційно-аналітичний огляд роботи бібліотек наукових установ НАН України;
- готує та подає до Президії НАН України щорічний звіт про науково-інформаційне забезпечення діяльності НАН України;
- надає методичну допомогу бібліотекам мережі НАН України з питань організації роботи бібліотеки згідно з чинним законодавством;
- розробляє методичні рекомендації та готує консультації з питань організації роботи бібліотек мережі НАН України;
- забезпечує безперервність функціонування системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів через організацію науково-методичних семінарів, інших заходів із залученням працівників структурних підрозділів НБУВ, провідних українських бібліотек та культурно-освітніх закладів.

3.3. Науково-методичну допомогу бібліотекам мережі НАН України надають усі структурні підрозділи НБУВ згідно з напрямками їхньої діяльності, зокрема:

- комплектування фондів бібліотек мережі НАН України;
- перерозподіл маловикористовуваної, непрофільної, зайводублетної літератури з фондів бібліотек мережі НАН України, відбір видань на депозитарне зберігання та обмін;
- отримання літератури від наукових установ НАН України для організації вітчизняного і міжнародного книгообміну;
- збереження рідкісних і цінних видань, бібліотечних зібрань і колекцій;
- організація інформаційно-бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування;

– формування довідково-пошукового апарату, в тому числі електронного каталогу, тематичних баз даних тощо;

– упорядкування електронної бібліотеки, інституційного репозитарію, наукометричних показників наукового профілю установи та провідних вчених;

– організація спільних заходів з наукової тематики та приурочених до ювілеїв установ, видатних вчених, діячів науки та культури.

3.4. ІБР НАН України, до складу якої входять провідні вчені та бібліотекарі наукових установ НАН України, НБУВ, ЛННБ України ім. В. Стефаника, здійснює методичне керівництво, координує роботу бібліотечної мережі НАН України з метою оптимальної організації інформаційно-бібліотечного забезпечення наукових досліджень.

3.5. Відділ науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ у період між засіданнями ІБР НАН України:

– ухвалює методичні рішення щодо розв'язання нестандартних ситуацій;

– рецензує, виносить на обговорення та рекомендує до затвердження інструктивно-методичні матеріали, підготовлені НБУВ для всієї бібліотечної мережі НАН України;

– вивчає та рекомендує до впровадження досвід інноваційної діяльності бібліотек;

– виносить на розгляд ІБР НАН України пропозиції щодо вдосконалення діяльності бібліотечної мережі НАН України, окремих бібліотек та розвитку інформаційно-бібліотечних ресурсів НАН України.

З А Т В Е Р Д Ж Е Н О
рішенням Інформаційно-бібліотечної ради
Національної академії наук України
протокол № 1 від 13 липня 2023 р.

ПОЛОЖЕННЯ
про бібліотеку наукової установи
Національної академії наук України

1. Загальні положення

1.1. Бібліотека наукової установи є комплексним інформаційним підрозділом, який здійснює інформаційний супровід основної діяльності установи, бере участь у виконанні її наукових проєктів, у науково-дослідній і науково-методичній діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) як методичного і координаційного центру для бібліотечно-інформаційної мережі НАН України.

1.2. Бібліотека організовується як структурний підрозділ установи згідно з рішенням Президії НАН України про утворення наукової установи. Бібліотека не є юридичною особою.

1.3. Наукова установа забезпечує правові, організаційні, фінансові та матеріально-технічні умови, необхідні для функціонування бібліотеки, зокрема належне зберігання, використання і поповнення її фондів, комп'ютеризацію та технічне оснащення бібліотеки, протипожежний захист, охоронну сигналізацію, належні санітарно-гігієнічні умови праці, охорону праці.

1.4. У своїй діяльності бібліотека керується чинним законодавством України, постановами та розпорядженнями Президії НАН України, Інформаційно-бібліотечної ради НАН України (далі – ІБР), наказами адміністрації та рішеннями ІБР установи, нормативними документами, які регламентують діяльність установ бібліотечної галузі, цим Положенням.

1.5. Бібліотека взаємодіє з науковими та іншими інформаційними підрозділами установи (архівом, відділом науково-технічної інформації, інформаційно-аналітичною службою, редакційно-видавничим відділом, музеєм тощо), залучає їхніх співробітників як консультантів та експертів до формування комплексу документних ресурсів на всіх видах носіїв інформації, їхнього бібліографічного, науково-аналітичного опрацювання, створення довідково-пошукового апарату, власних і корпоративних електронних інформаційних продуктів і послуг.

1.6. Бібліотека наукової установи є складником бібліотечно-інформаційної мережі НАН України, працює у взаємодії з бібліотечними, бібліотечно-

інформаційними, архівними, редакційно-видавничими, науково-організаційними та іншими інформаційними підрозділами наукових установ НАН України.

1.7. Бібліотека підтримує професійні контакти з бібліотеками, інформаційними, архівними установами різного відомчого підпорядкування, з вітчизняними, зарубіжними та міжнародними організаціями, об'єднаннями, товариствами, благодійними фондами, окремими громадянами у питаннях, що належать до її компетенції.

1.8. Бібліотека має штамп, на якому позначено її назву.

1.9. Бібліотека щомісячно проводить санітарний день з метою збереження фонду, дотримання санітарно-гігієнічних норм та вимог з охорони праці.

1.10. Забороняється переміщення бібліотеки без надання рівноцінного упорядкованого приміщення для обслуговування користувачів, роботи працівників, зберігання бібліотечних фондів (ст. 27 Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу»).

1.11. Ліквідація бібліотеки можлива лише у разі ліквідації наукової установи.

2. Основні напрями діяльності

2.1. Формування комплексу вітчизняних та зарубіжних документних ресурсів на різних носіях інформації згідно з профілем наукової діяльності установи. Створення (за відповідного матеріально-технічного забезпечення) медіатеки, яка включає мультимедійні, аудіовізуальні, архівні, музейні та інші документи, надання користувачам доступу до цих ресурсів.

2.2. Наукове опрацювання документів. Організація довідково-пошукового апарату бібліотеки. Участь у корпоративних проєктах створення електронних наукових інформаційних ресурсів, каталогів, баз даних.

Підготовка власних інформаційних продуктів. Представлення на сторінці бібліотеки сайта наукової установи власних бібліотечно-інформаційних ресурсів та мережевих ресурсів за напрямками наукової діяльності установи.

2.4. Забезпечення повного, якісного та оперативного бібліотечно-інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування співробітників наукової установи, користувачів з інших установ та організацій згідно з їхніми інформаційними запитами на основі широкого доступу до друкованих та електронних інформаційних ресурсів.

2.5. Розширення номенклатури бібліотечних послуг на основі впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, надання доступу до світових наукових інформаційних ресурсів.

2.6. Сприяння підготовці наукових кадрів, підвищенню рівня інформаційної культури користувачів бібліотеки.

2.7. Участь у наукових дослідженнях у сфері науково-інформаційної та бібліотечної діяльності.

3. Основні функції бібліотеки

3.1. Виконання запитів користувачів у читальному залі, через індивідуальний та міжбібліотечний абонементи, дистанційні форми обслуговування, у тому числі електронну доставку документів, віртуальну довідку. Забезпечення доступу до наявних у бібліотеці та зовнішніх інформаційних ресурсів за напрямками наукової діяльності установи.

3.2. Комплектування фонду вітчизняними та зарубіжними документами на різних носіях інформації; інтеграція доступних електронних ресурсів: повнотекстових документів, електронних каталогів, електронних бібліотек, баз даних, ресурсів мережевих наукових систем повнотекстової та реферативної інформації відповідно до тематики наукової діяльності установи. Опрацювання надходжень документів до фонду бібліотеки.

3.3. Організація, раціональне розміщення та облік фонду бібліотеки, забезпечення зберігання, реставрації, копіювання та оцифрування документів.

3.4. Вивчення складу фонду та стану його використання з метою оптимізації: доукомплектування, виявлення, вилучення і перерозподілу дублетних, непрофільних, маловикористовуваних видань тощо згідно з чинним законодавством.

3.5. Архівування, зберігання, бібліографічно-інформаційне опрацювання видавничої продукції наукової установи за всі роки її функціонування. Формування цифрової колекції видань установи.

3.6. Обмін виданнями установи з бібліотеками, організаціям України та інших країн.

3.7. Здійснення заходів, спрямованих на забезпечення збереження бібліотечних документів: перевірка наявності та стану зберігання документного фонду, його окремих частин. Контроль за дотриманням: норм санітарно-гігієнічного, температурно-вологісного стану фондів; видачі документів користувачам та термінів їх повернення.

3.8. Розроблення плану оцифрування цінних, рідкісних видань, колекцій, документів, що користуються підвищеним попитом, з метою забезпечення їх збереження та створення страхового фонду таких документів. Постійний контроль за реалізацією плану.

3.9. Інформування про вітчизняні та зарубіжні інформаційні ресурси за профілем досліджень установи та із суміжних проблем з використанням різних форм цієї роботи, зокрема дистанційних, шляхом підготовки бібліографічних та біобібліографічних видань, організації виставок, у тому числі віртуальних.

3.10. Створення та актуалізація довідково-пошукового апарату бібліотеки, що включає традиційні каталоги та картотеки, електронний каталог, бібліографічні, реферативні, повнотекстові бази даних, довідники-путівники

по ресурсах інтернет з метою багатоаспектного розкриття інформаційних ресурсів бібліотеки.

3.11. Участь у створенні корпоративних інформаційних ресурсів НАН України, регіону, галузі. Відображення інформаційних ресурсів бібліотеки на сайті установи та на науково-інформаційному порталі НБУВ.

3.12. Підготовка бібліографічних, інформаційно-аналітичних, реферативних матеріалів за основними напрямками діяльності установи. Участь у підготовці наукових видань.

3.13. Бібліотечно-інформаційне забезпечення діяльності аспірантури, докторантури.

3.14. Виконання бібліографічних довідок, у тому числі з використанням ресурсів інформаційних систем.

3.15. Поширення бібліотечно-бібліографічних знань серед користувачів бібліотеки. Надання консультацій, проведення семінарів і практичних занять, днів аспіранта, підготовка довідників-путівників по фондах бібліотеки і мережевих інформаційних ресурсах.

3.16. Організація тематичних виставок, презентацій наукової літератури, в тому числі електронних.

3.17. Вивчення та впровадження в практику роботи бібліотеки інноваційного вітчизняного та зарубіжного досвіду бібліотечно-інформаційної роботи.

3.18. Участь у науково-дослідній роботі, науково-організаційних заходах, які здійснюють наукова установа, НБУВ, інші бібліотеки, установи та організації. Підготовка публікацій та виступів.

3.19. Підвищення кваліфікації, оволодіння сучасними бібліотечно-інформаційними технологіями. Проведення семінарів-тренінгів.

3.20. Складання планів і звітів про роботу бібліотеки. Ведення обліку роботи бібліотеки.

4. Управління бібліотекою наукової установи

4.1. Управління бібліотекою наукової установи здійснює адміністрація установи. Методичне керівництво та координацію роботи бібліотек та інших інформаційних підрозділів НАН України з бібліотечно-інформаційного забезпечення наукових досліджень у галузі гуманітарних, природничих та технічних наук здійснює Інформаційно-бібліотечна рада НАН України. При адміністрації наукової установи діє Інформаційно-бібліотечна рада як постійнодіючий орган громадського керівництва і контролю за діяльністю бібліотеки. Методичну допомогу надає НБУВ; для бібліотек наукових установ Західного науково центру НАН України та МОН України – також ЛННБ України імені В. Стефаника.

4.2. Адміністрація наукової установи:

- визначає штат працівників бібліотеки та порядок заміщення вакантних посад відповідно до обсягу, видів роботи, кваліфікаційних вимог;
- затверджує організаційно–розпорядчі документи бібліотеки (положення про бібліотеку, правила користування бібліотекою, розпорядок роботи), плани та звіти про роботу бібліотеки;
- дає дозвіл на: обслуговування користувачів з інших установ; введення платних послуг; перерозподіл та продаж маловикористовуваних документів, видань з обмінного фонду згідно з чинним законодавством;
- затверджує склад ІБР установи та постійнодіючої комісії з формування документних ресурсів і впровадження інформаційних технологій;
- забезпечує бібліотеку окремим приміщенням і бібліотечним обладнанням згідно з чинними нормами розміщення фонду, з урахуванням кількості користувачів, штату працівників;
- надає бібліотеці матеріально-технічне забезпечення, необхідне для накопичення, опрацювання, використання електронних інформаційних ресурсів; для доступу до провідних світових баз наукової інформації; створення власних інформаційних ресурсів; для дистанційного обслуговування користувачів, підвищення фахової кваліфікації;
- забезпечує належні умови зберігання бібліотечного фонду та інших матеріальних цінностей, своєчасний ремонт приміщення бібліотеки, обладнання, техніки.

4.3. Керівник бібліотеки:

- призначається і звільняється з посади директором установи;
- входить до складу ІБР установи, бере участь у засіданнях ученої ради;
- організовує роботу бібліотеки, звітує про її результати перед ІБР та вченою радою установи, надає в установленому порядку плани та звіти про роботу бібліотеки до НБУВ;
- забезпечує підвищення кваліфікації працівників бібліотеки;
- подає на розгляд адміністрації наукової установи пропозиції щодо розвитку бібліотеки, формування та збереження її фондів; підвищення рівня комфортності обслуговування користувачів, професіоналізації кадрів, матеріального та морального стимулювання праці членів бібліотечного колективу; модернізації технічного забезпечення діяльності бібліотеки;
- несе відповідальність за роботу бібліотеки, збереження фонду та майна, дотримання трудової дисципліни згідно з чинним законодавством України.

4.4. Посадові обов'язки завідувача та працівників бібліотеки визначаються кваліфікаційними вимогами до посад, посадовими інструкціями, даним Положенням.

III. АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ТА КОНСУЛЬТАЦІЇ

Радченко А. І., канд. геол. наук,
заступник директора ВД «Академперіодика» НАН України
Діденко Ю. В., канд. геол. наук, учений секретар
Науково-видавничої ради НАН України

Внесок загальноакадемічних видавничих проєктів у поповнення фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2014–2022 рр.

2014 рік для нашої країни позначився початком російської збройної агресії, тимчасовою окупацією частини території, вимушеною міграцією частини населення і наукових установ. Відтоді війна триває вже дев'ятий рік, повсякчас позначаючись на науковій роботі Національної академії наук України, зокрема, на оприлюдненні результатів цієї роботи у вигляді наукових і науково-популярних книг і статей. Це помітно за багатьма показниками. Наприклад, 2013 р. наукові установи НАН України прозвітували про випуск 576 назв книжкових видань і 27 258 статей, а вже 2014 – про 488 і 23 417 відповідно. Показники 2022 р. є ще нижчими: 264 і 13 733. І ця кількість була б ще меншою без централізованої підтримки Академією роботи її наукових видавництв.

У межах п'ятирічних цільових комплексних програм, спрямованих на підтримку і розвиток науково-видавничої діяльності Національної академії наук України, постійно працюють дві установи: Державне підприємство «Науково-виробниче підприємство «Видавництво "Наукова думка"» НАН України» і Видавничий дім «Академперіодика» НАН України. Ці установи щорічно виконують підготовку та випуск книг і журналів за напрямками «енциклопедичні видання» і «наукові видання». Уся виготовлена продукція безкоштовно поповнює фонди спеціалізованих бібліотек, а також бібліотек наукових установ і закладів вищої освіти згідно з розпорядженнями Президії НАН України. Випуск книжкових і періодичних наукових і науково-популярних видань здійснюється після рецензування й на конкурсній основі за проєктами «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені» (виконавець обох «Наукова думка»), «Українська наукова книга іноземною мовою», «Наука для всіх», «Бібліографія вчених України» і Програма підтримки журналів НАН України (виконавець чотирьох «Академперіодика»), «Наукові переклади» (обидва видавництва).

Сукупний внесок двох академічних видавництв у випуск наукових монографій протягом 2014–2022 р. охарактеризовано в табл. 1. Загалом він

становить близько десятої частини загальної кількості наукових монографій (дещо менше від щорічної кількості книг, випущених у закордонних видавництвах). Однак варто наголосити на двох важливих фактах: 1) це видання найвищої якості, підготовлені і випущені з дотриманням державних стандартів, чинних у видавничій галузі; 2) усі ці видання надіслано у бібліотеки відповідно до Закону України «Про обов'язковий примірник документів».

Таблиця 1

**Наукові монографії установ НАН України,
2014–2022 рр.**

Кількість назв	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Разом
Загальна	488	404	400	421	438	425	372	428	264	3640
"Наукова думка"	69	20	37	38	34	42	22	36	20	318
"Академперіодика"	9	7	8	5	11	10	15	14	11	90
Частка академічних видавництв у загальній кількості, %	16,0	6,7	11,3	10,2	10,3	12,2	9,9	11,7	11,7	11,2

Тиражі видань, підготовлених і випущених у межах загальноакадемічних проєктів, неухильно скорочуються протягом описуваного періоду. Наприклад, до 2014 р. книги найчастіше виходили тиражем 300 примірників, зрідка 200 чи 500, а зараз тираж становить здебільшого 100 примірників і лише в поодиноких випадках перевищує 200. Це пов'язано з багатьма чинниками: світовою тенденцією переходу комунікації у віртуальний простір, що надзвичайно посилилась унаслідок пандемії COVID-19 у світі і в Україні додатково через російську збройну агресію; вимушеною міграцією вітчизняних науковців; розвитком технологій оприлюднення наукових результатів на різноманітних мережних ресурсах; рухом до відкритої науки, проголошеним ЮНЕСКО; браком фінансування тощо. Зрозуміло, що для малотиражних видань у таких умовах важливим є активне застосування мережних інформаційних ресурсів.

З огляду на це Науково-видавнича рада НАН України у рік початку карантинних заходів вирішила надавати відкритий доступ до науково-популярних книг з проєкту «Наука для всіх» на вебресурсі ВД «Академперіодика» (https://akademperiodyka.org.ua/uk/category/books/science_for_all/). А 2022 р. відповідно до рішення НВР НАН України фахівці ВД «Академперіодика» створили спеціалізований англomовний ресурс наукових книг для інформування світової наукової спільноти про нові видання й підвищення їхньої доступності шляхом надання їм цифрових ідентифікаторів doi (<https://books-nasu.org.ua/>). Нині триває наповнення ресурсу виданнями «Наукової думки» і «Академперіодики» відповідно до випуску нових видань, заплановано й

наповнення архіву для представлення усіх книг із загальноакадемічних проєктів. До того ж оригінал-макети підготовлених книг видавництва передають авторам, які можуть розмістити їх на вебресурсах наукових установ і власних сторінках у соціальних мережах на кшталт Academia.edu. Нагадаємо, що періодичні видання НАН України практично всі існують у відкритому доступі, редакції надають повнотекстові версії усіх випусків до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, здебільшого мають і повні оцифровані архіви.

Більшість книжкових видань, які випускають «Наукова думка» і «Академперіодика», належать до основних чотирьох проєктів, поповнення яких показано у табл. 2.

Таблиця 2

**Наукові книги, випущені видавництвами НАН України
у межах загальноакадемічних проєктів, 2014–2022 рр., кількість назв**

Проект	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Разом
Наукова книга	57	13	22	24	20	32	19	20	15	222
Наукова книга. Молоді вчені	6	5	11	6	9	5	0	10	1	53
Українська наукова книга іноземною мовою	2	5	4	2	5	7	9	7	6	47
Наука для всіх	2	2	0	3	1	1	0	1	3	13

Найдавнішим і наймасштабнішим є проєкт «Наукова книга», розпочатий 2001 р., відколи загалом випущено 537 назв книг. Сукупний тираж за цей час перевищив 155 тисяч примірників, а за досліджуваний період становив 43,1 тис. пр. Проєкти «Наукова книга. Молоді вчені» і «Українська наукова книга іноземною мовою» було виділено з нього 2009 р., їхній загальний внесок у репертуар видань НАН України становить 78 і 62 книги, а загальний тираж 15,3 і 13,6 тис. пр. відповідно. Протягом 2014–2022 рр. – обидва по 9,6 тис. пр. За проєктом «Наука для всіх», розпочатого 2005 р., загалом випущено 25 назв книг з різних галузей знань сукупним тиражем 8,8 тис. пр., протягом описуваного періоду – 4,0. Тобто за дев'ять років видано 66,3 тис. пр. книг, близько 10 % яких, без урахування двох обов'язкових контрольних примірників, було передано до НБУВ для поповнення фондів і здійснення книгообміну.

Важливою частиною видавничих цільових комплексних програм НАН України є Програма підтримки журналів, започаткована 2005 р. за участі ВД «Академперіодика». Протягом досліджуваного періоду кількість назв журналів, підготовку і випуск яких було забезпечено у межах Програми,

змінювалась від 31 до 43. Ядро Програми становили 25 журналів, які брали у ній участь постійно від 2014 до 2022 р., решта долучались на менший період. Два харківські журнали («Радіофізика і радіоастрономія» і «Радіофізика та електроніка») об'єднались 2022 р. і залишились у Програмі під назвою «Радіофізика і радіоастрономія». Основні кількісні характеристики Програми показано у табл. 3.

Таблиця 3

Деякі показники Програми підтримки журналів НАН України, 2014–2022 рр.

Показник, шт.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Разом
Кількість назв журналів	31	33	35	37	39	40	42	42	43	-
Кількість випусків	185	195	203	211	216	212	238	236	237	1932
Сукупний тираж	27550	27280	27180	26670	26710	22990	23650	22790	20250	225070
Кількість переданих до НБУВ примірників	4404	3235	3651	2535	2339	2178	2630	2530	2602	26104

Наведені параметри свідчать, що загалом за останні дев'ять років до Фонду міжнародного книгообміну Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського було передано 26 тисяч 104 примірники журналів з усіх галузей знань, що склало 11,6 % сукупного тиражу за цей період. По роках ця частка змінювалась від 8,3 % (2019) до 16,9 % (2014). Щорічну кількість переданих примірників визначає НБУВ залежно від прогнозованих потреб.

Отже, протягом останніх дев'яти років, надзвичайно важких для нашої держави, її науки і науково-видавничої справи, видавництва НАН України завдяки централізованим зусиллям тільки у межах чотирьох загально-академічних проєктів випустили 335 назв книг українською й англійською мовами. Також щороку було організовано випуск в середньому 40 назв журналів з періодичністю від 4 до 12 випусків на рік. П'ять видань з цього переліку останніми роками стабільно виходять винятково англійською мовою, а 18 входять до наукометричних баз Web of Science Core Collection та/або Scopus. Цією продукцією «Наукова думка» і «Академперіодика» регулярно на безоплатній основі поповнювали фонди різноманітних бібліотек. Основним отримувачем всієї продукції є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, яка за цей час отримала майже 7 тисяч примірників книг і понад 26 тисяч журналів.

Пестрецова Л. А., завідувачка відділу НБУВ
Шульга І. О., молодша наукова співробітниця НБУВ

**Забезпечення обмінного фонду
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
книжковими виданнями наукових установ НАН України
у 2020–2023 рр.**

Вітчизняні книгозбірні після вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 р. спрямовують свою діяльність на виконання завдань відповідно до «Рекомендацій щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України», напрацьованих у 2022 р. Міністерством культури та інформаційної політики України спільно з консультативно-дорадчим органом – Радою з питань розвитку бібліотечної справи і представлених на офіційному веб-сайті МКІП [4].

В умовах посилення інформаційного протистояння важливого значення набувають наукові видання, які висвітлюють результати досліджень за перспективними напрямками науки і техніки, історії України та української державності, інформаційно-аналітичні матеріали щодо енергетичної і оборонної безпеки, відновлення та розвитку економіки, енциклопедичні, довідкові видання, збірники наукових праць тощо. За даними Звітів про діяльність Національної академії наук України у 2020–2022 рр., вийшло друком 1371 назва книг, з них 1064 монографії працівників Академії, з яких 180 були видані за кордоном [1, с. 465].

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) як провідний науково-інформаційний державний заклад, маючи статус наукової установи НАН України, приділяє велику увагу питанням формування бібліотечних фондів (БФ) актуальними документами, які мають значення для задоволення інформаційних потреб користувачів та популяризації наукових знань.

У здійсненні документообміну з партнерами НБУВ, а також у розповсюдженні видань з науковою, культурно-просвітницькою та інформаційною метою серед інших установ важливу роль виконує поточний обмінний фонд книжкових видань, організацією якого (формування, облік, зберігання), відповідно до «Положення про обмінні фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [3], опікується відділ комплектування бібліотечних фондів (далі ВКБФ). Головними складовими надходжень до обмінного фонду є власні видання НБУВ, книжкові видання, які надходять у рамках Цільових комплексних програм НАН України:

«Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України» (2016–2020), «Наукові основи функціонування та забезпечення умов розвитку науково-видавничого комплексу НАН України» (2021–2025), що реалізуються видавництвом «Наукова думка», Видавничим домом (ВД) «Академперіодика», а також видання установ НАН України. За 2020–2022 рр. надійшло більше 20 тис. прим. документів (377 найменувань), дані відображено у табл. 1.

Таблиця 1

**Показники надходжень
до поточного обмінного фонду НБУВ,
2020–2022 рр., кількість примірників**

	Установи НАН України	Видавництва	"Наукова думка", "Академперіодика"	Видання НБУВ	Інші джерела
2020	695	329	6605	410	8039
2021	582	516	6010	1519	8627
2022	355	347	2645	543	3890
	1632	1192	15260	2472	20556

До поточного обмінного фонду НБУВ упродовж періоду, зумовленого карантинними обмеженнями внаслідок епідемії і воєнним станом у країні, саме академічних книжкових видань надійшло 2824 прим. (186 назв) документів. Зокрема, з видавництва «Наукова думка» і ВД «Академперіодика» одержано 1192 прим. (123 назви) наукових видань, більшість з яких побачило світ у рамках проєктів «Наукова книга», «Наукова книга. Молоді вчені», «Українська наукова книга іноземною мовою». Безпосередньо з установ НАН України надійшло 1632 прим. (63 назви) довідкових, енциклопедичних, навчальних, науково-популярних видань тощо.

Підвищеним попитом серед партнерів з документообміну користуються енциклопедичні та довідкові багатотомні видання установ НАН України, зокрема: «Енциклопедія сучасної України» (Інститут енциклопедичних досліджень), «Енциклопедія міжнародного права. У 3 томах» (Інститут держави і права ім. В. М. Корецького), «Історія української літератури. У 12 томах» (Інститут літератури), «Енциклопедія історії України» (Інститут історії України) та ін.

На тлі вищезазначених подій активізувалася співпраця НБУВ з низкою установ НАН України, які передають для обмінного фонду Бібліотеки власні

видання з актуальної тематики. Так, Інститут історії України у 2023 р. для обмінного фонду НБУВ передав 34 назви (752 прим.) праць фахівців установи, які саме зараз становлять значний інтерес як у користувачів НБУВ, так і у наших партнерів з документообміну, а саме: «Історія Криму в запитаннях і відповідях» (2015), «Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 рр.» (2015), книга С. Кульчицького і Л. Якубової «Кримський вузол» (2018), збірник наукових праць «Україна та Німеччина: міждержавні відносини» (2018), біографічний нарис В. Даниленка «В. І. Вернадський. Простір життя і думки» (2019), монографія М. Шкільника «Україна у боротьбі за державність в 1917–1921 рр. Спомини і роздуми» (2016), національна доповідь «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності» (2020) тощо. Українським мовно-інформаційним фондом НАН України для розповсюдження серед вітчизняних бібліотек передано 50 додаткових комплектів 20-томного видання «Словник української мови» (останній – 13 том).

У 2023 р. Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена передав для поточного обмінного фонду НБУВ 68 назв (558 прим.) документів з питань вивчення фауни України, збереження біологічного різноманіття, охорони природно-заповідного фонду, тваринного світу, каталоги колекцій Зоологічного музею тощо. Це, зокрема, такі видання: «Пам'ятки природоохоронної літератури України. Антологія українських видань, присвячених охороні природи поч. ХХ століття» (2019), п'ятитомне видання «Асканія-Нова. Антологія публікацій та друкованих видань (1845–1945)», бібліографічний покажчик літератури «Природно-заповідний фонд Донецької області», збірник «Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ» (2018), довідник «Втрачені об'єкти та території природно-заповідного фонду» (2020), наукові праці Екологічної дослідницької станції «Біорізноманіття Ржищівської міської об'єднаної територіальної громади» (2023).

Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка регулярно передає до обмінного фонду праці своїх науковців з питань інтродукції, селекції, проблем збагачення та ефективного використання рослинної різноманітності природної флори тощо. Зокрема, було передано такі видання: колективні монографії «Інтродукція нових корисних рослин в Україні» (2020), «Пули вуглецю та потоки парникових газів у наземних екосистемах» (2022), матеріали міжнародної наукової конференції «Фундаментальні та прикладні аспекти інтродукції рослин в умовах глобальних змін навколишнього середовища» (2020), довідкове видання «Колекційний фонд енергетичних, ароматичних та інших корисних рослин НБС імені М. М. Гришка НАН України» (2020), методичний посібник «Сучасні методи в алелопатичних дослідженнях» (2021).

До відзначення 32-ї річниці Дня незалежності України та у рамках популяризації фундаментальних видань народознавчого та мистецтвознавчого

напрямі в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України 29.08.2023 відбувся Круглий стіл, в якому приймали участь співробітники відділу образотворчих мистецтв НБУВ. У рамках цього заходу Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського отримала 101 назву (202 прим.) найвагоміших праць науковців Інституту за різні роки, серед яких: енциклопедичні багатотомні видання «Українська музична енциклопедія: у 5 томах», «Історія українського мистецтва: у 5 томах», «Історія українського театру: у 3 томах», колективні монографії «Образотворення в українському мистецькому просторі: від середньовіччя до сучасності» (2021), «Українська музична культура 1900–1941 років у європейському контексті» (2021), «Українська художня культура в умовах інформаційного суспільства» (2019), «Сучасні аспекти дослідження міжетнічних зв'язків у фольклорі» (2019), «Українська музична культура: глобалізаційні виклики та національні реалії» (2019), етнографічні дослідження науковців «Народознавчі та мистецтвознавчі праці Євгенії Спаської» (2015), «Збірник наукових студій пам'яті Валентини Рубан» (2019), десяти томне видання «Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів».

Видавничим домом «Академперіодика», спільно з Інститутом історії України, було видано п'ять книг у рамках проєкту «Україна. Нариси історії» спрямованого на об'єктивний, фактологічно витриманий академічний виклад історії нашої Держави, в доступній для будь-якого читача формі. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського отримала для поповнення своїх бібліотечного та обмінного фондів по 20 прим. кожного із зазначених видань, а саме: «Україна й українці в постімперську добу (1917–1939)», «Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990)», «Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019)», «Україна в ХІХ столітті: доба модернізації», «Україна в ХІХ столітті: людність та імперії».

Всі отримані видання пропонуються для партнерів НБУВ як звітчизняного, так і міжнародного документообміну. Але, на жаль, починаючи з 2023 р. ВД «Академперіодика» і «Наукова думка» у зв'язку зі скороченням накладів більшість видань надсилають до НБУВ у кількості 3–5 прим., яких вистачає лише для поповнення власних фондів. Навіть останнього 24 тому «Енциклопедії Сучасної України» (ЕСУ) НБУВ отримала всього 5 прим. замість 155-ти, як це було у минулі роки. Розуміючи складнощі в діяльності наукових установ НАН України в умовах воєнного стану, Бібліотека звернулася до Інституту енциклопедичних досліджень із проханням, збільшити кількість примірників ЕСУ щонайменше до 20–30 прим. для задоволення потреб бібліотечного фонду, а також для розповсюдження серед наукових установ у рамках документообміну.

Найбільшу частину поточного обмінного фонду книжкових видань становлять видання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Упродовж 2020–2022 рр. установою було видано 15 260 прим. (86 назв) колективних та індивідуальних монографій, довідкових, бібліографічних видань, науково-методичних документів з різних напрямів бібліотечної діяльності, які суттєво поповнюють бібліотечні фонди наукових установ і стають у нагоді як користувачам, так і бібліотечним працівникам.

При дослідженні контенту видань НБУВ, які надійшли впродовж 2020–2022 рр. до поточного обмінного фонду, було виявлено: найбільшу частину найменувань становлять книжкові видання, зокрема індивідуальні та колективні монографії (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Характеристика видань НБУВ
у складі поточного обмінного фонду за інформаційною ознакою,
2020–2022 рр., кількість назв**

	Наукові видання (монографії, матеріали конференцій тощо)	Довідкові видання: (довідники, каталоги, показчики)	Науково- методичні видання	Продвідання	Загальна кількість
2020	13	7	2	8	30
2021	18	6	1	11	36
2022	11	3	2	4	20
	42	16	5	23	86

Основу обмінного фонду становлять видання, в яких висвітлюються дослідження історико-культурних фондів, актуальні проблеми розвитку національних інформаційних ресурсів, бібліотекознавства, книгознавства, соціальних комунікацій, біографістики тощо. Вагоме місце займають праці, присвячені історії НАН України, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, видатним ученим, діячам науки, освіти і культури, а також фахові збірники наукових праць НБУВ.

Варті уваги фундаментальні праці: «Засновники і президенти НАНУ. Бібліографічні матеріали» (2021); довідкове видання «Історичні бібліотечні зібрання та колекції у фондах НБУВ» (2020); колективні монографії: «Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегмента національного інформаційного простору» (2021), «Бібліотечні портали знань» (2022), «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: бібліотекознавство та бібліотечна діяльність в інноваційному процесі розвитку (2002–2020)» (2022) та ін.

Слід відмітити ґрунтовну колективну монографію науковців Інституту книгознавства НБУВ «З історії книжкової культури України: дослідження ретроспективних книжкових, образотворчих, музичних видань та історичних колекцій з фондів НБУВ» (2021 р., ВД «Академперіодика»), яка презентує книжкову культуру як важливий показник життя суспільства, його культури, колективної свідомості, інтелектуального розвитку, а також монографію Т. Добко, О. Дудніка «Українська революція (1917–1920) у бібліографічних показниках» (2022), яка представляє дослідження бібліографічних джерел з історії Української революції та визвольної боротьби українського народу, виданих в УРСР, незалежній Україні та за кордоном у ХХ – на початку ХХІ ст. Значну увагу у цій праці приділено дослідженню бібліографічних показників, присвячених визначним діячам – Михайлу Грушевському, Симону Петлюрі, Володимиру Винниченку, Павлу Скоропадському та ін.

У бібліотечних фахівців, викладачів, аспірантів викличуть інтерес документи, що вийшли друком в означений період: анотоване бібліографічне видання «Взаємодія в українській бібліотечній науці і практиці (1926–2021)», яке репрезентує найважливіші друквані праці українських теоретиків і практиків бібліотечної справи; науково-методичний збірник «Підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифровізації» – містить наукові статті, науково-методичні матеріали та рекомендації щодо різних напрямів бібліотечної діяльності; інформаційно-аналітичне видання «Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України» (вип. 25–27).

Видання співробітників НБУВ – фахівців наукових підрозділів, неодноразово відзначалися дипломами різних конкурсів, зокрема Конкурсу «Краще книжкове видання НАН України», який започаткований у 2016 р. з метою підтримки творчої активності учених і популяризації наукових здобутків. У номінації цього Конкурсу «Монографічні видання. Суспільно-гуманітарний напрям» Диплом переможця 2020 р. удостоїлась монографія І. Ціборовської-Римарович «Друкарня Бердичівського монастиря босих кармелітів. Історія та видавнича діяльність 1758–1844» (ВД «Академперіодика», 2019), в якій викладено історію друкарні, подано бібліографічний і книгознавчий аналіз репертуару її друків, висвітлено особливості їх художнього оформлення. У цій же номінації Дипломом лауреата 2021 р. відзначено працю А. Шаповала «Володимир Миколайович Перетц як вчений-українознавець, дослідник рукописної та книжкової спадщини у світлі епістолярних джерел» (НБУВ, 2020), в якій розкрито багаторічну діяльність видатного науковця.

Науковий доробок співробітників Бібліотеки систематизується і зберігається в цифровому вигляді у Репозитарії НБУВ – інформаційному ресурсі «eVerLib» (<http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib>), що забезпечує відкритий до нього доступ

за допомогою інтернет-технологій, сприяє поширенню цих матеріалів з метою інтеграції у світове науково-освітнє співтовариство.

Враховуючи важливість оперативного інформування фахівців та партнерів з книгообміну про нові надходження і склад обмінного фонду, а також з метою розповсюдження наукових знань, популяризації наукового доробку НБУВ, установ НАН України і оперативного його відображення в інформаційних ресурсах Бібліотеки співробітники відділу комплектування бібліотечних фондів спільно з колегами відділу обмінно-резервного фонду щорічно готують до друку науково-інформаційне видання «Обмінний фонд Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», в якому окремими розділами представлено: видання НБУВ (розд. 1), нові надходження (розд. 2), видання з поточного обмінного фонду за останні п'ять років (розд. 3), ретроспективний обмінний фонд за 1950–2015 рр., що зберігається у відділі обмінно-резервних фондів НБУВ (розд. 4, 5). Електронну версію видання [2] розміщено на сайті Бібліотеки у розділі «Дари та нові надходження» – Дари НБУВ: співробітництво – книгообмін (www.nbuv.gov.ua/node/502). Замовлення необхідних видань онлайн можна сформувати і відправити на електронну адресу pestretsova@nbuv.gov.ua, використовуючи файли, які прикріплено під покажчиком (у форматі Word).

Список використаних джерел

1. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2022 році / НАН України. Київ : Академперіодика, 2023. 593 с.

2. Обмінний фонд Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: бібліогр. покажч. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад.: Л. Пестрецова, І. Шульга, Є. Білько, А. Ткаченко, І. Смелик ; відп. ред. О. Василенко. Київ : НБУВ, 2022. 185 с.

3. Положення про обмінні фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / схвалено протоколом № 3 розширеного засідання науково-методичної ради Інституту бібліотекознавства 04 липня 2018 р.

4. Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/rekomendacii.pdf> (дата звернення: 16.08.2023).

Білько Є. М., наукова співробітниця НБУВ

**Стан надходження книжкових видань наукових установ
НАН України до фондів Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського у період 2020–2022 рр.**

Науково-інформаційна діяльність Національної академії наук України (далі – НАН України) охоплює комплекс взаємопов'язаних напрямів інформаційної та видавничої роботи, популяризації наукових знань, поширення їх у суспільстві. Як зазначено у колективній монографії «Національна академія наук України в 1991–2021 роках. До 30-річчя Незалежності України», «виклики сьогодення спонукають до оптимізації системи наукового книговидання й мережі наукових періодичних видань, запровадження світового досвіду видавничої справи і потребують нових актуальних рішень для ефективного розвитку видавничої діяльності та публікаційної активності Академії» [8, с. 149].

Формування фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) друкованими виданнями залишається надзвичайно важливим завданням для фахівців відділу комплектування бібліотечних фондів (далі – ВКБФ). Дослідження, за щорічними анотованими каталогами книжкових видань, стосовно повноти надходження академічних документів до фондів НБУВ дає змогу отримувати повну картину видавничої діяльності наукових установ НАН України, здійснювати аналіз цих надходжень та виявляти прогалини у комплектуванні. Результати цих досліджень представлені у публікаціях Є. Білько [4; 5].

Упродовж 2020–2022 рр., незважаючи на всі соціальні потрясіння в Україні (карантинні обмеження, спричинені пандемією COVID-19, запровадження воєнного стану) наукові установи вирішували непрості завдання щодо задоволення інформаційних потреб суспільства.

Задля визначення стану комплектування фондів НБУВ виданнями установ НАН України співробітники ВКБФ у період 2020–2022 рр. здійснили аналіз надходжень за щорічними анотованими каталогами книжкових видань Національної академії наук України (за відповідні роки), що дало можливість отримати відомості про видавничу діяльність кожної наукової установи НАН України та виявити лакуни у фондах НБУВ [1; 2].

Надходження обов'язкового примірника (далі – ОП) видань наукових установ НАН України до фондів НБУВ великою мірою пов'язане із загальним станом видавничої діяльності в Україні у 2020–2022 рр., про що свідчать дані Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» (сайт: www.ukrbook.net) (див. табл.)

Випуск книжкових видань в Україні у 2020–2022 рр.

	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Усього	18967	21095	9691
Наукові видання	3382	3955	1782

Аналіз наведених даних щодо випуску вітчизняних наукових видань засвідчує аналогічні зміни кількісних показників надходження наукових книжкових видань установ НАН України до фондів НБУВ. Якщо порівняти надходження наукових документів з даними анотованих каталогів книжкових видань НАН України у 2020–2021 рр., то виявляється зростання як видавничої діяльності наукових установ так і надходжень до НБУВ: у 2020 р. надійшло 559 прим. із представлених 861 назви (138 установ), у 2021 р. – 657 прим. документів із представлених 1055 назв (151 установа). Усього за 2020–2021 рр. установи НАН України видали 1916 назв книжкової продукції: з них 1216 було передано до фондів НБУВ, що становить 63% від загальної кількості назв документів, виданих за цей період науковими установами. Найбільше видань надійшло з таких галузей знань: історія, економіка, біологія.

Простежується позитивна тенденція зростання кількості установ НАН України, які надсилають до фондів НБУВ ОП своїх видань у більших обсягах (понад 50%): з 54 установ у 2020 р. до 64 установ у 2021 р. Упродовж цього періоду 43 академічні установи (майже третина) надсилають свої видання у повному обсязі (100%), зокрема: Західний науковий центр НАН України та МОН України, Інститут проблем міцності ім. Г. С. Писаренка, Головна астрономічна обсерваторія, Інститут географії, Інститут надтвердих матеріалів ім. І. М. Францевича, Інститут органічної хімії, Інститут мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного, Інститут філософії ім. Г. Сковороди, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, ДУ «Інститут енциклопедичних досліджень НАН України» та інші. Кількість установ, які взагалі не надсилали свої книжкові видання упродовж цього періоду зменшилася з 19 установ (2020) до 14 установ (2021), зокрема: Інститут прикладної математики і механіки, Інститут фізіології рослин і генетики, Інститут електронної фізики, Інститут хімії поверхні ім. О. О. Чуйка та інші.

У статті співробітників Науково-видавничої ради «Науково-видавнича

діяльність НАН України в умовах російсько-української війни» зазначено, що у 2022 р. такі чинники, як окупація територій, руйнування, вимушена евакуація позначилась на всіх сферах життя і призвели до зростання вартості у видавничій галузі на 30–40%, ускладнилася комунікація між виконавцями, виникли логістичні труднощі з доставкою видрукованих тиражів до установ НАН України, розташованих поза Києвом [9, с. 101]. Таким чином, за даними щорічних Звітів про діяльність Національної академії наук України, кількість книжкових видань (монографій і збірників), випущених установами НАН України у 2022 р., становить 344 назви документів, що майже вдвічі менше порівняно з показниками 2021 р. (550 назв) [7, с. 457; 6, с. 493].

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. науково-видавнича діяльність установ НАН України внаслідок розширення міжнародної співпраці і завдяки пільгам, які закордонні видавці надали вітчизняним науковцям, продовжує відновлюватись. За даними Звітів про діяльність Національної академії наук України у науковців з'явилося більше можливостей для оприлюднення результатів своїх наукових досліджень за кордоном: у 2020 р. зарубіжними видавництвами було випущено 66 назв (18%) монографій вчених НАН України, у 2021 р. – 73 назви (17%), у 2022 р. – 41 назва (16%) [7, с. 465].

Усі зазначені події і чинники справили вплив на підготовку та випуск у 2022 р. видавничої продукції НАН України. Видання «Національна академія наук України. Анотований каталог книжкових видань. 2022» вийшло друком у 2023 р. (ВД Академперіодика), тому співробітниками ВКБФ продовжується аналіз даних і контроль за надходженням до фондів НБУВ ОП книжкових видань – монографій, неперіодичних збірників наукових праць, довідкових, енциклопедичних, науково-популярних, навчальних видань тощо, представлених у цьому каталозі (868 назв) [3].

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, маючи статус наукової установи, особливого значення надає питанням ефективного формування інформаційного потоку наукових видань. Цей процес значною мірою залежить від наполегливості фахівців відділу та розширення взаємодії зі співробітниками бібліотек наукових установ НАН України, видавництвами та авторами.

Список використаних джерел

1. Анотований каталог книжкових видань. 2020 / упоряд. : М. В. Язвинська, Ю. В. Діденко. Київ : Академперіодика, 2021. 336 с.
2. Анотований каталог книжкових видань. 2021 / упоряд. : М. В. Язвинська, А. І. Радченко. Київ : Академперіодика, 2022. 400 с.

3. Анотований каталог книжкових видань. 2022/упоряд. : М. В. Язвинська, Ю. В. Діденко. Київ : Академперіодика, 2023. 360 с.
4. Білько Є. Динаміка надходження книжкових видань наукових установ НАН України до фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за 2013–2017 рр. *Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України в 2018 році* : інформ.-аналіт. огляд. Київ : НБУВ, 2019. Вип. 24. С. 33–36.
5. Білько Є. Надходження книжкових видань наукових установ НАН України до фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2018–2019 рр. *Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України в 2020 році* : інформ.-аналіт. огляд. Київ, 2021. Вип. 27. С. 37–40.
6. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2021 році. Київ : Академперіодика, 2022. 637 с.
7. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2022 році. Київ : Академперіодика, 2023. 593 с.
8. Національна академія наук України в 1991–2021 роках. До 30-річчя незалежності України. Київ : Академперіодика, 2021. 228 с.
9. Яцків Я. С., Макаренко О. Г., Діденко Ю. В. Науково-видавнича діяльність НАН України в умовах російсько-української війни. *Вісник НАН України*. 2023. № 6. С. 100–105.

Посметна О. І., молодша наукова співробітниця НБУВ
Пестрецова Л. А., завідувачка відділу НБУВ
Клочок Т. І., головна бібліотекарка НБУВ

**Актуалізація фондів бібліотек мережі НАН України
в сучасних умовах
(нормативи та рекомендації щодо вилучення документів)**

У сучасних умовах, коли російська федерація веде повномасштабну війну в Україні, інформаційна безпека передбачає належний рівень інформаційної культури, здатність держави створити умови для розвитку та максимально ефективного використання інформаційних ресурсів в інтересах суспільства. Важливою складовою інформаційних ресурсів держави є бібліотечні ресурси, які потребують особливої уваги, а також розвитку і захисту, зокрема від ворожих інформаційних впливів.

З огляду на це, Міністерство культури та інформаційної політики України спільно з консультативно-дорадчим органом – Радою з питань розвитку бібліотечної справи розробили «Рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку із збройною агресією росії проти України» (від 23 травня 2022 р.), відповідно до яких неприпустимо, з точки зору інформаційної безпеки нашої країни та впливу на суспільну свідомість громадян, зберігати в бібліотечних фондах (далі БФ) документи, зміст яких спрямований на пропаганду війни, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України, ліквідацію незалежності України, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини тощо. Документ також не рекомендує зберігати в БФ фізично зношені та морально застарілі видання, зокрема періоду СРСР, за винятком окремих документів, що становлять ядро бібліотечного фонду (зокрема, видання краєзнавчого характеру, книжкові пам'ятки тощо). Актуалізація бібліотечних ресурсів має відбуватись виважено, з урахуванням виду бібліотеки, із застосуванням індивідуального підходу до кожного документа, який зберігається в її фонді. Упродовж 2022 р. цю роботу розгорнули і бібліотеки наукових установ НАН України.

Зважаючи на особливий статус та призначення національних бібліотек, зокрема й НБУВ, у разі необхідності збереження у фондах таких бібліотек видань, що підпадають під вилучення згідно з рекомендаціями, вони не повинні популяризуватись та бути у відкритому доступі.

Варто зазначити, що відповідно до чинних нормативно-правових документів, **вилучення** – це виключення з бібліотечних фондів видань (Національний

стандарт України – ДСТУ 3017:2015) з різних причин; **списання** – зняття вилучених документів з бухгалтерського обліку та з облікових документів установи. Процедура списання документів встановлюється відповідно до вимог «Порядку списання об'єктів державної власності» від 08.11.2007 р. № 1314.

З метою упорядкування обліку та розповсюдження видавничої продукції науковими установами Національної академії наук України Президія НАН України своїм Розпорядженням № 113 від 23.02.2012 р. внесла зміни до «Порядку розповсюдження та обліку видавничої продукції установами НАН України» від 18.11.2011 № 731, виклавши його у новій редакції. У третьому розділі даного документа (III. Розповсюдження видавничої продукції) щодо організації роботи з БФ наукової установи зазначено, що документи з бібліотечних фондів можуть бути списані з таких причин: зношені, втратили актуальність, застарілі, загублені читачами та втрачені з інших причин, за наказом директора наукової установи на підставі рішення відповідної постійно діючої комісії установи (п. 3.3.2.).

Щодо обліку бібліотечних фондів, то у четвертому розділі Розпорядження (IV. Відображення в бухгалтерському обліку) зазначено: у бухгалтерському обліку бібліотечні фонди відносяться до інших необоротних матеріальних активів (п. 4.3.).

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) як науково-методичний та координаційний центр для мережі бібліотек наукових установ НАН України особливу увагу приділяє питанням вилучення та списання документів БФ.

Рекомендації щодо особливостей індивідуального та сумарного обліку при вилученні документів з бібліотечних фондів, інші аспекти процесу списання документів неодноразово обговорювались і висвітлювались фахівцями в публікаціях та інструктивно-методичних документах, розроблених для практичного використання у НБУВ та бібліотеках наукових установах НАН України.

Так, у 2016 р. для встановлення єдиних вимог до порядку списання документів БФ бібліотек наукових установ співробітниками відділу комплектування бібліотечних фондів (далі ВКБФ) було розроблено «Методичні рекомендації щодо списання бібліотечних фондів науково-дослідними установами НАН України» [1]. У документі враховані вимоги чинних нормативно-правових документів, визначено причини, за якими підлягають списанню документи з БФ. Для ефективного використання даного документа та його впровадження у бібліотеках мережі наукових установ НАН України додаються зразки документів для оформлення списання.

Під час процедури списання документів з БФ особливої уваги потребують

ті з них, котрі прийняті на баланс бібліотеки до вересня 1996 р. у період інфляції та гіперінфляції, що були притаманні економіці України на початку 1990-х рр. З метою спрощення процесу застосування коефіцієнтів індексації для визначення вартості окремого примірника фахівцями ВКБФ розроблено таблиці, в яких вказано дати взяття на облік документів за відповідними інвентарними/актовими номерами та розрахунки відповідного коефіцієнта індексації, що застосовується за певний період. Ці коефіцієнти визначаються шляхом множення затверджених урядом показників відповідного періоду взяття документа на облік. Методичні рекомендації щодо застосування коефіцієнтів індексації представлені у статті О. Посметної і Т. Клочок «Методичні аспекти розробки та застосування коефіцієнтів індексації балансової вартості документів бібліотечного фонду при їх вилученні з обліку» [2].

У науково-методичному збірнику «Підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифровізації» (НБУВ, 2023 р.) опубліковано матеріали О. Посметної, Л. Пестрецової, Т. Клочок «Актуальні питання щодо вилучення документів з бібліотечного фонду наукових установ НАН України», де висвітлюються оновлені нормативно-правові документи, які регламентують цю роботу, а також процес вилучення і зняття з обліку документів на прикладі НБУВ [3].

Зміни стосуються, зокрема, нормативного документа «Порядок списання об'єктів державної власності». Вони затверджені постановою Кабінету міністрів України «Про внесення змін до Порядку списання об'єктів державної власності» від 09.09.2020 р. № 814. Так, було спрощено процес оформлення документів зі списання: внесено зміни щодо необоротних активів (вилучено вимогу про включення до складу комісії зі списання в обов'язковому порядку представника державного органу приватизації (введено постановою КМУ від 16.11.2016 р. № 824, п.11, абз.2). Крім того, змінами до «Порядку списання...» було збільшено вартісний критерій списання майна в одному пакеті документів, за дозволом керівника установи, з 20 тис. грн. до 50 тис. грн. (введено постановою КМУ від 09.09.2020 р. № 814, п.5, абз.5).

Вилучення документів з бібліотечних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського здійснюється згідно із законами України, підзаконними нормативно-правовими актами з урахуванням структури фондів і організаційно-технологічних особливостей підрозділів бібліотеки, а також відповідно до дев'ятого розділу «Інструкції з обліку фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»: Облік вибуття документів із бібліотечного фонду (2019 р., с. 53–61) [4].

У науково-методичному виданні «Положення про фонд основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [5], підготовленому спеціалістами-практиками й методистами НБУВ, також прописаний порядок

вилучення документів із фонду основного зберігання НБУВ, який здійснюється відповідно до чинного законодавства України, за результатами щорічного аналізу його складу і систематичної перевірки (Розділ III. Основні критерії та принципи формування ФОЗ НБУВ).

Рішення про вилучення документів з БФ ухвалює постійно діюча комісія зі списання (далі Комісія), яка створюється щорічно за наказом генерального директора НБУВ. Комісія, відповідно до своїх обов'язків та з урахуванням сучасних вимог до інформаційної безпеки, здійснює: обстеження документів, які підлягають вилученню згідно із підготовленими списками, звіряння відповідності наданих документів даним записів обліку (інвентарним або актовим книгам); вивчення можливостей їх відновлення і подальшого використання; визначення конкретних причин списання документів тощо. Завершальним етапом ухвалення рішення про списання документів з БФ НБУВ є складання протоколу засідання Комісії та оформлення пакету документів на списання: опис на вилучення з основного фонду бібліотеки літератури з визначенням ціни кожного примірника документа з проведенням індексації (в разі необхідності); акт інвентаризації об'єктів державної власності, що пропонуються до списання; відомість об'єктів державної власності, які пропонуються до списання; техніко-економічне обґрунтування необхідності списання майна (довільної форми) та акт списання вилучених документів з БФ.

З метою оптимізації роботи з бібліотечним фондом НБУВ стосовно підготовки до вилучення та списання видань і оформлення пакету документів, фахівцями відділу розроблено **форми списків видань** окремо за кожною із причин вилучення (для заповнення співробітниками структурних підрозділів-фондоутримувачів) з обов'язковим зазначенням для кожного документа - шифру зберігання у фондах НБУВ і дати взяття на облік.

Інформація про списані документи, відповідно до актів списання, відображається у Книзі сумарного обліку фонду структурних підрозділів, Книзі сумарного обліку бібліотечного фонду НБУВ, ч. 2 «Вибуття із фонду», в актових/інвентарних книгах чи інших формах індивідуального обліку. Вибуття документів також відображається в усіх каталогах бібліотеки, у т. ч. й електронному каталозі, шляхом вилучення каталожних карток та записів з каталогів.

Видання, що вилучаються з причин: **зношеність, моральна застарілість та закінчення терміну зберігання** (після перевірки та погодження з Комісією) оформлюються бухгалтерією **як макулатура** і передаються на склад Бібліотеки. У подальшому макулатура підлягає здачі на підприємство прийому вторинної сировини. Квитанція про здачу макулатури передається до бухгалтерії НБУВ, номер квитанції фіксується в акті на списання.

Для оптимізації функціонування цілісної системи бібліотечного фонду,

необхідно систематично перевіряти і аналізувати склад та інформаційний стан БФ, виконувати роботу з вилучення літератури відповідно до регламентуючих нормативних документів. Це сприяє його актуалізації, поповненню сучасними виданнями з різних галузей знань для задоволення інформаційних потреб суспільства та користувачів наукових бібліотек.

Список бібліографічних посилань

1. Посметна О. І., Клочок Т. І., Пестрецова Л. А. Методичні рекомендації зі списання бібліотечних фондів науковими установами НАН України. *Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України в 2015 році*. Київ, 2016. Вип. 21. С. 67–81.
2. Посметна О., Клочок Т. Методичні аспекти розробки та застосування коефіцієнтів індексації. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 56. С. 207–216.
3. Посметна О., Пестрецова Л., Клочок Т. Актуальні питання щодо вилучення документів з бібліотечного фонду наукових установ НАН України. *Підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифровізації* : науково-методичний збірник / наук. ред. О. Г. Яковенко ; відп. ред. О. М. Василенко ; ред. В. В. Добровольська, Т. М. Коваль, О. З. Клименко, О. Л. Сокур. Київ: НБУВ, 2022. С. 93–98. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004499>
4. Інструкція з обліку фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2019. 91 с.
5. Положення про фонд основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : науково-методичне видання / авт.-уклад О. Г. Яковенко [та ін.] ; відп. ред. Т. М. Коваль ; ред. О. М. Василенко. Київ : НБУВ, 2021. 36 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004387>

Технологічні аспекти визначення пріоритетів під час рятувальних робіт

Будь-яка надзвичайна ситуація змінює повсякденне життя та умови роботи установи. Коли стається надзвичайна ситуація у бібліотеці умови та процеси її повсякденної роботи також докорінно змінюються. Безперечно, що несподіваність перших хвилин та годин надзвичайної ситуації є серйозним психологічним випробуванням як для адміністрації установи, так і для усього трудового колективу.

Головним пріоритетом за будь-якої надзвичайної ситуації у бібліотеці має бути безпека людей. Під час подолання надзвичайної ситуації, яку можуть спровокувати загрози *соціального, техногенного характеру чи природного походження*, ні за яких обставин не слід наражати на небезпеку життя співробітників та відвідувачів установи. Найбільш поширеними в світі причинами виникнення надзвичайної ситуації є причини, пов'язані з *діяльністю людини* (військові дії, різні конструктивні недоліки будівлі, аварії на найближчих промислових об'єктах та транспортних магістралях, пошкодження магістралей водо- та теплопостачання, пожежа, тероризм тощо). Хоча надзвичайні ситуації можуть спричинятись і *стихійними лихами* (землетруси, повені, урагани, вулкани, ливні, піщані бурі, напад біологічних шкідників). За умови виникнення надзвичайної ситуації через військові дії підрозділ охорони, пожежна служба та цивільна оборона бібліотеки повинні обмежити вхід відвідувачів, працівників до будівлі чи приміщення, доки його повністю не перевірять. Після того, як вимоги безпеки щодо життя людей будуть повністю виконані, необхідно розгорнути комплекс рятувальних робіт, що включає рятування документів, обладнання та стабілізацію стану приміщень.

Важливим складником всього комплексу рятувальних робіт та запорукою успішного подолання надзвичайної ситуації у бібліотеці, на разі й через військові дії, є визначення пріоритетності порятунку документів. Це означає, що за наявності особливо цінних документів (рукописи, стародруки, рідкісні книги, архівні документи, документи, що не мають собі подібних або існують в обмеженій кількості примірників), у певних структурних підрозділах необхідно конкретизувати їх місцезнаходження та визначити безпечні місця резервного розташування у власному чи інших підрозділах, залах, коридорах, вестибюлях тощо. Список пріоритетних документів на випадок евакуації з установи має мати таку форму, щоб ним могли скористатися не лише співробітники бібліотеки, а й представники інших служб, наприклад рятувальної служби

міста. Під час виконання ними рятувальних робіт, рятувальники, завдяки цьому документу мають миттєво зорієнтуватись у тому, що підлягає першочерговому порятунку і де воно знаходиться.

В умовах воєнного стану найбільш ймовірним проявом надзвичайної ситуації може стати пожежа та ліквідація її наслідків, найчастіше водою. Визначення пріоритетності рятування документів через руйнівну дію такого поширеного негативного чинника надзвичайної ситуації, як надмірне зволоження під час гасіння пожежі чи проривання водопровідних труб, має враховувати ще й тип матеріальної основи: вид паперу, насамперед – крейдований (пігментований), пергамен, шкіра. Для захисту приміщень та документів під час їх надмірного зволоження необхідно виконати комплекс заходів, спрямованих на унеможливлення появи та розвитку іншого руйнівного чинника – дії мікроорганізмів (бактерій, актиноміцетів, мікроміцетів, шкідливих комах, гризунів тощо). Тому залежно від масштабів аварії (кількості зволжених документів) і неможливості висушити їх у власній бібліотеці, для унеможливлення розвитку біопшкоджень, доцільним може бути рішення про тимчасову консервацію сильно зволжених (вологість більше 60%) документів способом заморожування. В умовах України в мирний час можна було б використовувати найбільш відомий та широко вживаний у світовій бібліотечній практиці метод консервації великої кількості документів способом глибокого заморожування із задіянням морозильних камер місцевих холодокомбінатів. Незважаючи на умови нашого теперішнього життя, спричиненого воєнним станом, цей шлях не слід повністю відкидати, якщо зволожена велика кількість документів. Це дає можливість раціонально підготуватися до оптимального висушування та стабілізувати самі приміщення. Якщо зволожено декілька документів і поки немає умов для їх висушування, то для їх консервації можна використати морозильну камеру побутового холодильника.

Заморожування стабілізує такі водорозчинні речовини як чорнило, клей, які можуть розтікатися, якщо не застосувати заморожування. Однак, слід зауважити, що заморожування не знешкоджує ні мікобіоти, ні її спор. Під час використання методу консервації зволжених документів способом заморожування переваги надаються швидкому заморожуванню. При такому зберіганні документів слід підтримувати температуру не вище мінус 18 °С, що дає змогу уникнути утворення кристалів льоду, які б пошкодили структуру паперу. За рекомендаціями ЮНЕСКО, ще краще підтримувати температуру мінус 30 °С. За умови зберігання документів у промислових морозильних камерах необхідно враховувати специфіку їх призначення, адже більшість з них орієнтована на зберігання продуктів харчування, отже їх працівники не мають досвіду зберігання бібліотечних документів. Зазвичай, від установи,

що зберігає в морозильній камері холодокомбінату свої документи, має бути призначена відповідальна особа з числа консерваторів чи обізнаних у цій справі людей для постійного контролю за умовами зберігання.

Щоб уникнути злипання окремих примірників, документи мають бути прокладені поліетиленовою плівкою чи крафт-папером. Тобто матеріали, що переміщуються для консервації чи висушування в інші установи, мають бути відразу належним чином підготовлені, щоб потім можна було їх якнайшвидше відновити. Для цього бажано об'єднати в одну пачку документи з приблизно однаковим вмістом увібраної води та упакувати їх зазначеним вище способом, підклавши картонки під шпагат.

У світовій бібліотечній практиці для висушування зволжених документів застосовуються різні способи:

- дифузійне сушіння – пошкоджений книжковий блок прокладається через кожні 10–15 аркушів папером з високою поглинальною здатністю, який замінюється якнайчастіше, не рідше, ніж через 4–5 годин. У якості матеріалу прокладки можна застосувати фільтрувальний папір, незадрукований газетний чи друкарський № 2);

- конвективне сушіння – документи висушуються просто на повітрі. Для інтенсифікації процесу їх обдувають підігрітим повітрям, для чого бажано обладнати спеціальне приміщення – сушильну камеру калориферами або нагрівачами;

- сорбційно-конвективне сушіння – документи висушуються в камері з постійним повітрообміном та застосуванням сорбентів. У камері підтримується температура 30–40⁰С, а завдяки застосуванню сорбентів відносна вологість повітря сягає 35–40 %;

- сушіння документів струмом високої частоти. Документи висушуються у спеціальних камерах під дією перемінного струму, в процесі чого полярні молекули води коливаються з високою частотою, викликаючи нагрівання матеріалу і випаровування води. Цей метод висушування має обмеження для документів у шкіряних, пергаменних оправах, документів з металевою фурнітурою та зволжених більш ніж на 20 %;

- вакуумне сушіння – документи висушуються в спеціальних камерах з відносно невеликим вакуумом (3–5 мм ртутного стовпа) та підвищеною температурою. Спосіб придатний для висушування мокрих та заморожених документів;

- сублімаційне сушіння (сушіння виморожуванням) процес відбувається у морозильних установках за температури від –18 до –29⁰С упродовж декількох днів, тижнів, місяців.

Зважаючи на обсяги і ступінь пошкодження документів, наявність рекомендованого обладнання чи коштів на його оренду застосовується той

чи інший спосіб висушування або ж комбінація декількох. Вибір методу сушіння зумовлюється видом матеріальної основи документів.

Так, рукописи, книги, датовані до 1840 р., які виготовлені на ганчір'яному папері, часто без проклеювання, вбирають до 80 % вологи від їх власної ваги. Окремі примірники, через нещільну структуру паперу, можуть увібрати аж 150–200 % вологи від власної ваги. Ці документи стають у подальшому більш вразливими до плісняви, тому потребують першочергових заходів.

Сучасні книги та книги, виготовлені починаючи з другої половини XIX ст., вбирають до 60 % від власної ваги, що також негативно впливає на їх подальший фізичний стан. Адже за 4 години після початку намокання книжковий блок повністю або частково від'єднується від оправи внаслідок вимивання проклеюючих речовин. Тож оправа також може стати джерелом розвитку мікробіологічного чинника, особливо під час подальшого підсушування приміщень.

Значне водопоглинання мають документи без твердої видавничої оправи, у паперовій палітурці, без обрізу, а також газетні комплекти і підшивки.

Шкіряні, напівшкіряні, пергаментні документи, хоч і вбирають менше вологи порівняно з іншими, зазвичай, є найціннішими та раритетними одиницями зберігання, тому під час виконання рятувальних операцій повинні бути відокремлені від основної маси потерпілих документів для подальшого висушування та стабілізації. На жаль, під час намокання та подальшого висушування відбуваються такі зміни у природній структурі шкіри, які можуть призвести навіть до її ороговіння. Тож часто книжкові оправи, у яких застосована шкіра різних технологій дублення, важко або навіть неможливо відновити до первісного вигляду.

Слід зауважити, що папір внаслідок своєї структури під час намокання значно втрачає початкову механічну міцність. Зменшення кількості макропор у структурі більш щільного паперу та його розвинута мікропористість зумовлює зниження капілярного всмоктування води. Володіючи більш високощільною структурою, папір проявляє меншу здатність до набухання і деформації під впливом води, що важливо для збереженості документа під час потрапляння його в аварійну ситуацію. За нормальних умов папір містить 5–7 % вологи. Тож документи, що не були зволожені безпосередньо і на дотик здаються сухими, можуть містити насправді до 10–20 % вологи, якщо перевірити їх вологість приладами контактної дії. Потерпілі документи, які увібрали вологу, стають дуже вразливими до механічного пошкодження і потребують обережності під час переміщення. За сильного намокання вони можуть не вміститися на полиці, випасти з неї (документи немов би витискають один одного) і таким чином отримати додаткове пошкодження.

Рукописи, архівні документи, великоформатні видання слід висушувати

впродовж перших 48 годин після намокання. Для них рекомендовані такі способи сушіння: дифузійне, вакуумне, сублімаційне. За неможливості швидко висушити такі документи їх необхідно законсервувати у морозильній камері.

Особливої уваги потребують документи на пігментованому (крейдованому) папері. Для унеможливлення злипання їх необхідно негайно прокласти фільтрувальним папером через кожен аркуш, його необхідно замінювати через 2–3 години після попереднього прокладання. Якщо негайне сушіння документів на крейдованому папері неможливе, їх слід помістити в морозильну камеру чи ненадовго залишити у воді. Оскільки крейдований (пігментований) папір найбільш вразливий до дії води через зовнішній шар поверхневого покриття різного складу, то період від початку зволоження до заморожування є критичним і має бути мінімальним. Тому навіть бувають випадки, коли необхідно зволожити такі видання чистою холодною водою чи помістити їх у воду, доки спеціалісти не розпочнуть виконувати відповідні відновлювальні операції. Після консервації в морозильній камері для таких видань рекомендоване сублімаційне сушіння.

Також пропонується негайно приступити до сушіння документів з водонестійкими текстами або зображеннями через запобігання втрати інформації, яку вони містять. Для документів з водонестійкими текстами та зображеннями може бути рекомендоване дифузійне сушіння на горизонтальних поверхнях, покритих фільтрувальним папером, текстом (зображенням) догори. Якщо зображення перебувають у рамці, їх слід розмонтувати і звільнити від вологої підкладки. Особливої уваги потребують фотодокументи на паперовій основі. Деякі фотографії не змінюють суттєво своїх фізичних властивостей під час занурення у воду впродовж доби і навіть довше, коли інші можуть бути назавжди пошкоджені водою за декілька хвилин. Загалом, зволожені фотографії мають бути висушені негайно. Період до повного висушування є дуже важливим чинником стабілізації фотодокументів: чим довший інтервал часу перебувають фотографії у мокрому стані, тим суттєвішої шкоди їм завдається. Оскільки існує значна різноманітність фотографічних процесів, визначити метод, найбільш придатний для порятунку, буває складно. Тому для вибирання методів, які найлегше реалізувати в умовах, що склалися у бібліотеці, слід виходити з необхідності висушування фотографій у найкоротші терміни з метою подальшої їх стабілізації. Процес сушіння зволожених фотодокументів потрібно організовувати на горизонтальних поверхнях, покритих фільтрувальним папером, розміщуючи їх лицьовою стороною догори. Фільтрувальний папір по мірі його зволоження слід замінювати на сухий та чистий. Альбоми з фотографіями необхідно ставити вертикально, максимально їх розкривати, щоб дати можливість зайвій воді стекти з фотографій. Для унеможливлення злипання аркуші

альбому можна перекласти лавсановим папером. Якщо під час сушіння спостерігається діагональне скручування фотографій, то цей недолік у подальшому можна виправити пресуванням під невеликим вантажем.

Книги та брошури, виготовлені з використанням різних марок друкарського паперу, бажано також висушити якнайшвидше (упродовж 2–3 діб) чи помістити у морозильну камеру. Для оптимізації процесу сушіння сильно зволжених книг (більше 20 % вологості) необхідно виконати такі операції: розмістити книгу на горизонтальній поверхні (на фільтрувальному папері), прокласти кожен зошит (8–16 аркушів) фільтрувальним папером, починаючи з кінця книги, вкласти декілька аркушів фільтрувального паперу між кришками оправи і форзацами, замінювати вологий фільтрувальний папір на сухий та чистий якнайчастіше. Якщо книга слабо зволожена (сирі лише обрізи книги), то вона може бути напіврозкрита і поставлена на нижній обріз і підсушена струменем підігрітого повітря (теплогенератора, калорифера, вентилятора, фена на відстані 2–3 м).

Слід додати про вплив на стан матеріальної основи документів (паперу чи пергаменту) такого фізичного чинника, як вібраційні коливання, що також можуть призвести до механічної деструкції матеріалів. Оскільки науковцями доведено, що вібрація певним чином впливає як на матеріальні об'єкти так і на живі організми. Тож з великою долею вірогідності можна допустити, що вона також негативно впливає на фактичний фізичний стан матеріальної основи документа (целюлозний ланцюжок паперу чи структуру пергаменту), тобто викликає механічне старіння матеріалів. Основними джерелами вібраційних коливань є робота різних установок, в наших сучасних умовах воєнного стану – вибухи.

Одними з найважливіших складових комплексу заходів для ліквідації наслідків аварії та відновлення звичайного режиму роботи є одночасне виконання робіт зі стабілізації приміщень та фондів. Технологічний аспект стабілізації приміщень полягає в конкретній послідовності врегулювання ситуації, яка розпочинається локально, з упорядкування місця аварії, потім поступово розширюється до оцінки стану всієї будівлі (даху, систем опалення, систем водо- та електропостачання, систем вентиляції, бібліотечного обладнання тощо).

Поетапно виконуються операції з відновлення нормального режиму роботи всіх задіяних у бібліотеці систем, що в кінцевому підсумку забезпечує функціонування установи чи її окремого структурного підрозділу. Відповідно до умов, що склалися, та фінансових можливостей, виконується косметичний, поставарійний локальний або капітальний ремонт окремих приміщень, систем (опалення, водопостачання), конструктивних складових або всієї будівлі загалом.

Слід застерегти про небезпеку появи плісняви в теплих, вологих та погано вентильованих приміщеннях уже через 48 годин. Тож усіма доступними способами необхідно забезпечити постійну циркуляцію повітря, а зволожені та мокрі документи зберігати на холоді.

Не менш важливим напрямом діяльності бібліотечної установи для відновлення звичайного ритму роботи є повернення потерпілих документів до використання. Для цього здійснюються операції з відновлення документів (реставрація, стабілізація матеріальної основи). За неможливості відновити документ повністю, необхідно забезпечити збереження інформації, яку він містить, шляхом використання дублетного видання, страхової копії тощо.

Хімічними причинами погіршення первісного стану паперу документів, зокрема й цінних, що побували в зоні надзвичайної ситуації, є наявність у його складі залишкового лігніну, карбонільних груп, екстрактивних речовин, іонів магнію та заліза.

Для забезпечення працівників бібліотек інформацією необхідною для профілактики надзвичайних ситуацій, оцінки обсягів пошкоджень документів та приміщень і пошуку оптимальних шляхів подолання їх наслідків, у тематичному збірнику наукових праць «Інноваційні технології збереження документальних фондів : запобігання надзвичайній ситуації у бібліотеці, шляхи її подолання : зб. наук. праць. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, АБУ. Київ, 2007. Вип. 17. 170 с.» надається анотований рекомендаційний бібліографічний список «Узагальнення досвіду подолання аварійних ситуацій у бібліотеках світу: профілактика, відновлювальні роботи». Тематика цього списку охоплює розгляд міжнародного досвіду з питань забезпечення збереження фондів у екстремальних ситуаціях, а також планування заходів профілактики аварій та відновлення пошкоджених документів. Корисною буде також інформація, викладена у науковому виданні «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: збереження, консервація та реставрація бібліотечних фондів в Україні (1992–2019) / Людмила Муха, Любов Затока, Людмила Куява; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Центр консервації і реставрації. Київ, 2019. 232 с.».

Серед чинників, які прямо чи опосередковано впливають на фактичний фізичний стан бібліотечних фондів, наслідки надзвичайної ситуації з тих чи інших причин є найбільш руйнівними. З її настанням вкрай важливим є поперше, надання інформації про причини та обсяги аварії, а не приховування реального стану справ. По-друге, з боку інших бібліотек має бути максимальне сприяння, швидке надання допомоги. Це може бути як невелика кількість витратних матеріалів чи яесь необхідне обладнання, так і вчасна оперативна інформація про оптимальні шляхи подолання наслідків надзвичайної ситуації.

IV. ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027)

Верховна Рада України постановляє:

Ратифікувати Угоду між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027), учинену 5 вересня 2022 року в м. Брюсселі (додається), яка набирає чинності з дати, коли Сторони повідомили одна одну про завершення їхніх внутрішніх процедур, необхідних для цієї мети.

Президент України

В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ

м. Київ
23 лютого 2023 року
№ 2926-IX

З текстом Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027) можна ознайомитися за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-22#n2

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

1) держава-терорист – держава, яка відкрито, з використанням власних збройних сил, інших збройних формувань, або приховано, з використанням збройних формувань, що діють від імені та (або) в інтересах такої держави, вчиняє терористичні акти, акти міжнародного тероризму;

2) органи держави-терориста (держави-агресора) – органи державної влади, у тому числі правоохоронні органи (міліція, поліція тощо), збройні сили, органи судової влади, внутрішні війська, підрозділи спеціального призначення, органи, відповідальні за охорону та захист державного кордону, органи, відповідальні за здійснення податкової та митної політики, органи, відповідальні за проведення дізнання або досудового (попереднього) слідства, прокуратура, органи, відповідальні за державну безпеку або безпеку вищого керівництва держави-терориста (держави-агресора), підрозділи, відповідальні за виконання миротворчих місій, інші збройні, військові, воєнізовані, парамілітарні або інші силові формування держави-терориста (держави-агресора), їх складові або структурні підрозділи, у тому числі формування, найменування яких не відповідають офіційним назвам, прийнятим у державі-терористі (державі-агресорі), але які за здійснюваними функціями належать до зазначених органів чи формувань, а також засоби масової інформації, в яких держава-терорист (держави-агресор) має частку власності (корпоративних прав) безпосередньо або через третіх осіб, у тому числі через органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні підприємства тощо;

3) пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України – поширення інформації, спрямованої на підтримку або виправдання злочинного характеру діяльності Російської Федерації, органів держави-терориста (держави-агресора), їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та (або) представників, які відкрито або приховано діють від імені Російської Федерації на території України або з територій інших держав проти України; публічне заперечення, у тому числі через

засоби масової інформації або з використанням мережі Інтернет, злочинного характеру збройної агресії Російської Федерації проти України; публічне використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, використання, створення, поширення продукції, що містить таку символіку, в Україні та (або) за кордоном;

4) символіка воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну – символіка, що, зокрема, включає:

а) латинські літери «Z», «V», що використовуються як символи воєнного вторгнення в Україну у спосіб та відповідно до ознак, визначених статтею 2 цього Закону;

б) офіційну або неофіційну символіку (емблеми) збройних сил Російської Федерації, у тому числі її сухопутних військ, повітряно-космічних сил, військово-морського флоту, ракетних сил стратегічного призначення, повітряно-десантних військ, сил спеціальних операцій, інших збройних формувань та (або) органів держави-терориста (держави-агресора).

Стаття 2. Заборона пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України

1. Російська Федерація є державою-терористом, однією з цілей політичного режиму якої є геноцид Українського народу, фізичне знищення, масові вбивства громадян України, вчинення міжнародних злочинів проти цивільного населення, використання заборонених методів війни, руйнування цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури, штучне створення гуманітарної катастрофи в Україні або окремих її регіонах.

2. Політичний режим Російської Федерації є нацистським за своєю суттю і практикою та ідеологічно наслідує націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарний режим.

3. Пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України забороняється. Використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну відповідно до умов, визначених цією статтею, є окремим видом пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України.

4. Використанням символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, зокрема, є:

1) використання латинських літер «Z», «V» окремо (без правомірного контексту або в контексті виправдання збройної агресії проти України чи інших воєнних дій) або шляхом заміни цими літерами кирилических літер «З», «С», «В», «Ф» чи інших літер в окремих словах з візуальним акцентом на цих літерах;

2) використання символіки збройних сил Російської Федерації, у тому числі її сухопутних військ, повітряно-космічних сил, військово-морського флоту, ракетних сил стратегічного призначення, повітряно-десантних військ, сил спеціальних операцій, інших збройних формувань та (або) органів держави-терориста (держави-агресора).

5. Символіка воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну вважається використаною, якщо вона розміщена:

1) на носіях, поверхнях публічного простору, у тому числі рекламних засобах (носії зовнішньої, внутрішньої реклами), транспортних засобах, а також у друкованих матеріалах (плакатах, листівках тощо), на одязі тощо;

2) у місцях проведення масових заходів політичного, освітнього, релігійного, культурного, наукового або іншого характеру, розважальних заходів та заходів для дітей;

3) в агітаційних матеріалах, крім матеріалів, спрямованих на протидію збройній агресії Російської Федерації проти України;

4) у рекламі на телебаченні, радіо, в засобах масової інформації, мережі Інтернет;

5) у повідомленнях у соціальних мережах у мережі Інтернет;

6) у творах (фільмах, передачах, відеоблогах тощо), інших об'єктах авторського права і (або) суміжних прав, створених після 24 лютого 2022 року.

Передбачені цією частиною випадки використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну не вважаються правопорушенням, якщо таке використання є правомірним відповідно до частини шостої цієї статті.

6. Заборона використання визначеної цим Законом символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну не поширюється на випадки її використання з легітимною метою, правомірного її використання, що не мають ознак пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, зокрема:

1) у творах, матеріалах (включаючи матеріали соціальної, політичної реклами, передвиборної агітації, агітації всеукраїнського референдуму), вироблених та (або) поширених з метою засудження російського нацистського тоталітарного режиму, воєнного вторгнення в Україну, якщо ця мета виражена в очевидній формі, виходячи зі змісту відповідного твору, матеріалу;

2) у фотографічних творах, інформаційних, інформаційно-аналітичних творах, матеріалах засобів масової інформації (статті, передачі, повідомлення в соціальних мережах), якщо такі твори, матеріали відповідають хоча б одній з наведених ознак:

а) фіксують факт агресії, незаконного перебування збройних сил або

інших представників чи прибічників держави-терориста (держави-агресора);

б) фіксують матеріальні носії, що були у користуванні представників чи прибічників держави-терориста (держави-агресора);

в) фіксують факти виправдання агресії державою-терористом (державою-агресором) чи її представниками;

г) не спрямовані на підтримку, пропаганду або виправдання збройної агресії Російської Федерації проти України чи інших військових дій проти України, або на маніпулювання суспільною свідомістю з метою створення позитивного образу держави-терориста (держави-агресора), органів держави-терориста (держави-агресора), посадових осіб, працівників або службовців (у тому числі військовослужбовців) та (або) представників органів держави-терориста (держави-агресора);

3) у торговельних марках, заявлених на реєстрацію у встановленому законом порядку або які в інший спосіб отримали правову охорону до 24 лютого 2022 року, у торговельних марках, що мають міжнародну реєстрацію, отриману до 24 лютого 2022 року, або у торговельних марках, що визнані у встановленому законом порядку добре відомими до 24 лютого 2022 року, які використовуються відповідно до законодавства у сфері охорони прав на торговельні марки;

4) на трофейній техніці, що використовується з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, правоохоронними органами України;

5) для визначення номіналів поштових марок України, видання яких покладено на національного оператора поштового зв'язку, якщо такі знаки поштової оплати введені в обіг до 24 лютого 2022 року;

6) в експозиціях музеїв, тематичних виставках, Музейному фонді України, а також бібліотечних фондах на різних носіях інформації;

7) у процесі наукової діяльності, в тому числі під час наукових досліджень та поширення їх результатів у не заборонений законодавством України спосіб;

8) під час викладення або реконструкції (зокрема історичної) історичних подій;

9) у посібниках, підручниках та інших матеріалах наукового, освітнього і навчального характеру, які використовуються у навчальному, навчально-виховному та освітньому процесах.

Стаття 3. Відповідальність за порушення цього Закону

Винні у порушенні вимог цього Закону фізичні та (або) юридичні особи, посадові особи юридичних осіб, посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування несуть відповідальність відповідно до закону.

Стаття 4. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Внести зміни до таких законів України:

1) у Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 1, ст. 1 із наступними змінами):

абзац сьомий частини першої статті 3 викласти в такій редакції:

«популяризації або пропаганди держави-терориста (держави-агресора) та її органів, російського нацистського тоталітарного режиму, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, представників органів влади держави-терориста (держави-агресора) та їхніх дій, що створюють позитивний образ держави-терориста (держави-агресора), виправдовують чи визнають правомірною збройну агресію Російської Федерації як держави-терориста проти України, окупацію території України»;

частину четверту статті 11 викласти в такій редакції:

«Забороняється державна реєстрація друкованого засобу масової інформації, назва якого містить символіку комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, символіку воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»;

2) у Законі України «Про політичні партії в Україні» (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 23, ст. 118 із наступними змінами):

частину першу статті 5 доповнити пунктом 9–1 такого змісту:

«9–1) пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»;

частину третю статті 9 викласти в такій редакції:

«У символіці політичної партії не може використовуватися символіка комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, символіка воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»;

3) у статті 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., № 25, ст. 180 із наступними змінами):

після абзацу одинадцятого доповнити новим абзацом такого змісту:

«пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України».

У зв'язку з цим абзаци дванадцятий – двадцять шостий вважати відповідно абзацами тринадцятим – двадцять сьомим;

після абзацу двадцять другого доповнити новим абзацом такого змісту:
«держава-терорист – держава, яка відкрито, з використанням власних збройних сил, інших збройних формувань, або приховано, з використанням збройних формувань, що діють від імені та (або) в інтересах такої держави, вчиняє терористичні акти, акти міжнародного тероризму».

У зв'язку з цим абзаци двадцять третій – двадцять сьомий вважати відповідно абзацами двадцять четвертим – двадцять восьмим;

4) у Законі України «Про телебачення і радіомовлення» (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 18, ст. 155 із наступними змінами):

частину другу статті 6 після абзацу десятого доповнити новим абзацом такого змісту:

«пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну. У разі якщо передбачена цим абзацом пропаганда поширена у прямому ефірі і містилася у виступах, репліках особи, яка не є ведучим або іншим працівником телерадіоорганізації, така телерадіоорганізація не несе відповідальності за ці порушення, крім випадків, якщо працівники телерадіоорганізації не вжили заходів для припинення правопорушення у прямому ефірі».

У зв'язку з цим абзаци одинадцятий – шістнадцятий вважати відповідно абзацами дванадцятим – сімнадцятим;

частину восьму статті 72 після абзацу шостого доповнити двома новими абзацами такого змісту:

«пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну;

глюрифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи та інші структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, у тому числі шляхом їх визначення як «повстанці», «ополченці», «ввічливі військові люди».

У зв'язку з цим абзаци сьомий – одинадцятий вважати відповідно абзацами дев'ятим – тринадцятим;

5) у Законі України «Про громадські об'єднання» (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 1, ст. 1 із наступними змінами):

частину першу статті 4 викласти в такій редакції:

«1. Утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, порушення рівноправності громадян залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України; пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, забороняються»;

частину другу статті 18 доповнити абзацом сьомим такого змісту:

«У символіці громадського об'єднання не може використовуватися символіка комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, символіка воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»;

б) частину п'яту статті 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 2, ст. 17) після абзацу третього доповнити новим абзацом такого змісту:

«символіку воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну».

У зв'язку з цим абзац четвертий вважати абзацом п'ятим.

3. Кабінету Міністрів України з метою створення належних умов для реалізації цього Закону у тримісячний строк з дня опублікування цього Закону привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

Президент України
м. Київ

В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ

22 травня 2022 року № 2265-IX

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років

Верховна Рада України **постановляє:**

I. Установити в Україні День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років, який відзначати щорічно 8 травня.

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) абзац шостий частини першої статті 73 Кодексу законів про працю України (Відомості Верховної Ради УРСР, 1971 р., додаток до № 50, ст. 375) викласти в такій редакції:

«8 травня – День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років»;

2) у Законі України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 25, ст. 191):

текст статті 1 викласти в такій редакції:

«1. Шанобливе ставлення до пам'яті про перемогу над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років, про ветеранів війни, учасників українського визвольного руху та жертв нацизму є священним обов'язком держави та громадян України.

2. З метою вшанування пам'яті всіх жертв Другої світової війни 1939–1945 років і відзначення перемоги над нацизмом щороку 8 травня в Україні відзначається День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років»;

у пункті 1 частини першої статті 2 слова «Дня пам'яті та примирення, Дня перемоги» замінити словами та цифрами «Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років»;

у частині першій статті 3 слова «Дня пам'яті та примирення, Дня перемоги і Дня захисника України» замінити словами та цифрами «Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років, Дня захисників і захисниць України».

3. Кабінету Міністрів України забезпечити приведення нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Президент України
м.Київ

29 травня 2023 року
№ 3107-IX

В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України

Верховна Рада України **постановляє:**

I. Внести зміни до таких законів України:

1. У Законі України «Про видавничу справу» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 32, ст. 206 із наступними змінами):

1) статтю 28-1 викласти в такій редакції:

«Стаття 28-1. Ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України Забороняється ввезення на митну територію України та/або розповсюдження на її території видавничої продукції, що має походження або виготовлена та/або випущена у світ, та/або ввозиться з території держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України (крім розповсюдження видавничої продукції, що має походження або виготовлена та випущена у світ на тимчасово окупованій території України до її тимчасової окупації), а також книжкових видань, що містять твори, автори яких є або були у будь-який період після 1991 року громадянами держави-агресора, за винятком колишніх громадян держави-агресора, які є (або на момент смерті були) громадянами України і не мають (на момент смерті не мали) громадянства держави-агресора.

Видавнича продукція, випущена у світ державною мовою держави-агресора, що не підпадає під обмеження, визначені частиною першою цієї статті, та інші обмеження, визначені законодавством, може бути ввезена на митну територію України та розповсюджена на її території за умови наявності відповідного дозволу, передбаченого цією статтею.

Обмеження щодо ввезення видавничої продукції, визначені частинами першою і другою цієї статті, не застосовуються до видавничої продукції, що ввозиться фізичними особами не з метою розповсюдження, за умови дотримання сукупності таких вимог:

1) ввезення видавничої продукції здійснюється в ручній поклажі або супроводжуваному багажі;

2) загальна кількість видавничої продукції не перевищує 10 примірників;

3) видавнича продукція не включена до Реєстру видавничої продукції антиукраїнського змісту.

Центральний орган виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, забезпечує реалізацію цього Закону шляхом видачі (відмови у видачі, анулювання) дозволу на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, випущеної у світ державною мовою держави-агресора (далі – дозвіл).

Видача (відмова у видачі, анулювання) дозволу здійснюється відповідно до законів України «Про адміністративні послуги», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» в установленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Аналіз та оцінювання видавничої продукції щодо віднесення її до такої, що не дозволена до ввезення на митну територію України та розповсюдження на її території, здійснює експертна рада центрального органу виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, яка формується з представників органів державної влади, галузевих асоціацій, спілок, громадського експертного середовища, видавців, провідних діячів культури, мистецтва, науки і освіти, соціальних психологів, медіаекспертів та інших фахівців інформаційної сфери (далі – експертна рада).

Критерії оцінювання видавничої продукції, що дозволена до ввезення та розповсюдження на території України, розробляються та затверджуються центральним органом виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, відповідно до вимог цього Закону.

Для отримання дозволу суб'єкт господарювання подає до центрального органу виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, такі документи:

заяву про надання дозволу, в якій зазначаються повна назва видання мовою оригіналу та українською мовою, автор або колектив авторів, міжнародний стандартний номер книги (ISBN), кількість примірників, що ввозяться на митну територію України, країна-виробник, найменування (прізвище, ім'я, по батькові) та місцезнаходження видавця, рік випуску видання, мова видання, код товару згідно з УКТ ЗЕД;

один примірник оригіналу видання, що ввозиться на митну територію України; оригінал або нотаріально засвідчену в установленому порядку копію угоди, укладеної з власником прав на видання, що підтверджує надання права на розповсюдження видавничої продукції на території України, разом з перекладом на українську мову, засвідченим нотаріально;

рецензію щодо характеристики та оцінки змісту видання, складену фахівцем (експертом) державною мовою відповідно до рекомендацій, затверджених центральним органом виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні

формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, та засвідчену підписом власника прав на видання.

Зазначений перелік документів, що подаються суб'єктом господарювання, є вичерпним.

Подання суб'єктом господарювання заяви про одержання (анулювання) дозволу, а також видача (відмова у видачі, анулювання) йому дозволу здійснюються у паперовій формі через центр надання адміністративних послуг або в електронній формі через Єдиний державний веб-портал електронних послуг чи портал електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Видача або надання відмови у видачі дозволу здійснюється безоплатно протягом 10 робочих днів з дня надходження заяви та документів, необхідних для видачі дозволу.

Підставою для відмови у видачі дозволу є:

подання суб'єктом господарювання не в повному обсязі пакета документів, необхідних для одержання дозволу згідно із встановленим цим Законом переліком;

виявлення в документах, поданих суб'єктом господарювання, недостовірних відомостей;

негативний висновок експертної ради;

застосування до видавця спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) відповідно до Закону України «Про санкції»;

внесення автора (одного з авторів) до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці;

невнесення суб'єкта господарювання до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції;

видавнича продукція не може бути ввезена та/або розповсюджена в Україні відповідно до законодавства.

Центральний орган виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, анулює дозвіл з таких підстав:

звернення суб'єкта господарювання із заявою про анулювання дозволу;

припинення юридичної особи (злиття, приєднання, поділ, перетворення, ліквідація);

припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця;

негативний висновок експертної ради;

застосування до видавця спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) відповідно до Закону України «Про санкції»;

внесення автора (одного з авторів) до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці;

відповідна видавнича продукція не може бути ввезена та/або розповсюджена в Україні відповідно до законодавства.

Рішення центрального органу виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, про анулювання дозволу повинно містити перелік та опис підстав (обґрунтування) анулювання дозволу. Центральний орган виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, надсилає копію рішення про анулювання дозволу не пізніше п'яти робочих днів з дня його прийняття. Рішення про анулювання дозволу може бути оскаржено до суду.

Дозвіл видається на строк дії угоди, укладеної з власником прав на видання, що підтверджує право на розповсюдження видавничої продукції на території України, але не більше п'яти років.

Центральний орган виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, вносить до єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» у формі електронних документів, засвідчених електронним цифровим підписом, видані дозволи, а також інформацію про їх анулювання в день видачі таких дозволів чи прийняття рішення про їх анулювання.

Випуск у вільний обіг на митній території України видавничої продукції, випущеної у світ державною мовою держави-агресора, здійснюється митним органом на підставі відповідного дозволу, отриманого від центрального органу виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, з використанням механізму «єдиного вікна» відповідно до Митного кодексу України.

Центральний орган виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, веде Реєстр видавничої продукції антиукраїнського змісту та Реєстр видавничої продукції, випущеної у світ державною мовою держави-агресора, що дозволена до ввезення та розповсюдження на території України, забезпечує їх розміщення на своєму офіційному веб-сайті та Єдиному державному веб-порталі відкритих даних.

Рішення центрального органу виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, про внесення відомостей до Реєстру видавничої продукції антиукраїнського змісту приймається на підставі пропозицій правоохоронних органів, інших державних органів, юридичних і фізичних осіб та з власної ініціативи за результатами здійснення моніторингу видавничої сфери держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України, за умови невідповідності змісту видавничої продукції критеріям оцінювання видавничої

продукції щодо віднесення її до такої, що дозволена до ввезення та розповсюдження на території України.

За ввезення видавничої продукції, внесеної до Реєстру видавничої продукції антиукраїнського змісту, особа несе адміністративну відповідальність згідно із законом.

Розповсюдження на території України видавничої продукції, що має походження або виготовлена та/або випущена у світ, та/або ввезена з території держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України, та/або внесена до Реєстру видавничої продукції антиукраїнського змісту, а також розповсюдження видавничої продукції, випущеної у світ державною мовою держави-агресора, без наявності відповідного дозволу, передбаченого цією статтею, тягне за собою застосування до розповсюджувачів такої продукції адміністративно-господарських санкцій у формі накладення адміністративно-господарського штрафу в розмірі двох мінімальних заробітних плат за кожен випадок такого розповсюдження, вчиненого вперше, та у розмірі десяти мінімальних заробітних плат за кожен наступний випадок такого розповсюдження.

Рішення про накладення штрафу, передбаченого частиною двадцять першою цієї статті, приймає центральний орган виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, на підставі звернень правоохоронних органів, інших державних органів, юридичних і фізичних осіб або після самостійного виявлення його посадовими особами з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про незаконне розповсюдження видавничої продукції. Мотиви та обґрунтування щодо визначення розміру адміністративно-господарського штрафу мають міститися в рішенні про накладення штрафу.

Видавнича продукція, що має походження або виготовлена та/або випущена у світ, та/або ввезена з території держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України, та/або внесена до Реєстру видавничої продукції антиукраїнського змісту і розповсюджується на території України, а також видавнича продукція, випущена у світ державною мовою держави-агресора, що розповсюджується на території України без відповідного дозволу, передбаченого цією статтею, вилучається з обігу центральним органом виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у видавничій сфері, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України»;

2) розділ V «Прикінцеві положення» доповнити пунктом 2–1 такого змісту:

«2–1. Встановлена статтею 28–1 цього Закону заборона розповсюдження книжкових видань, що містять твори, авторами яких є громадяни держави-

агресора, не застосовується до книжкових видань, виданих в Україні до 1 січня 2023 року».

2. Пункт 154 Переліку документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності, затвердженого Законом України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 47, ст. 532 із наступними змінами), викласти в такій редакції:

«154. Дозвіл на ввезення на митну територію України та розповсюдження в Україні видавничої продукції, випущеної у світ державною мовою держави-агресора

Закон України
«Про видавничу справу».

3. Статтю 26 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (Відомості Верховної Ради України, 2019 р., № 21, ст. 81) доповнити новими частинами першою – третьою такого змісту:

«1. Книжкові видання в Україні видаються та розповсюджуються державною мовою та/або мовами корінних народів України, офіційними мовами Європейського Союзу.

2. Книжкові видання можуть видаватися та розповсюджуватися іншими, ніж зазначені в частині першій цієї статті, мовами у таких випадках:

1) книжкове видання, видане в Україні або ввезене в Україну у встановленому законодавством порядку, містить виключно твори мовою оригіналу або в перекладі на державну мову, мови корінних народів України, офіційні мови Європейського Союзу;

2) книжкове видання видано на замовлення органів державної влади України в інтересах національної безпеки, відсічі російської агресії проти України і не підлягає продажу чи поширенню в інший спосіб через мережу книгорозповсюдження в Україні;

3) книжкове видання видано до 1 січня 2023 року, крім видань, розповсюдження яких заборонено відповідно до Закону України «Про видавничу справу».

3. Вимоги частин першої і другої цієї статті поширюються на книги в електронній формі, у тому числі в аудіофайлах».

У зв'язку з цим частини першу – третю вважати відповідно частинами четвертою – шостою.

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, крім пункту 3 розділу I, який набирає чинності з 1 січня 2023 року.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня опублікування цього Закону:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами
виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Президент України
м. Київ
19 червня 2022 року
№ 2309-IX

В. Зеленський

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від 03 березня 2023 р.
Київ

№ 190-р

**Про схвалення Стратегії розвитку читання
на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія»
та затвердження операційного плану її реалізації
на 2023–2025 роки**

1. Схвалити Стратегію розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (далі – Стратегія), що додається.
2. Затвердити операційний план реалізації у 2023–2025 роках Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (далі – операційний план), що додається.
3. Міністерству культури та інформаційної політики:
разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади розробити та подати Кабінетові Міністрів України до 1 грудня 2025 р. проект операційного плану реалізації Стратегії на 2026–2028 роки, до 1 грудня 2028 р. – проект операційного плану реалізації Стратегії на 2029–2032 роки;
подавати щороку до 1 квітня Кабінетові Міністрів України звіт про хід реалізації Стратегії.
4. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, обласним та Київській міській державним (військовим) адміністраціям забезпечити:
виконання завдань та заходів операційного плану у межах і за рахунок видатків, передбачених у державному та місцевих бюджетах на відповідний рік, та інших джерел, не заборонених законодавством;
подання щороку починаючи з 2024 року до 15 лютого Міністерству культури та інформаційної політики інформації про стан виконання операційного плану.
5. Рекомендувати органам місцевого самоврядування під час формування проектів місцевих бюджетів передбачати кошти в межах реальних можливостей бюджетів, необхідні для виконання заходів Стратегії.

Прем'єр-міністр України

Д. ШМИГАЛЬ

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 3 березня 2023 р. № 190-р

СТРАТЕГІЯ
розвитку читання на період до 2032 року
«Читання як життєва стратегія»

Загальна частина

Набуття звички читання як щоденної практики, а також формування читацької грамотності визначають можливості для якісного здобуття освіти, розвитку критичного мислення, самореалізації особистості та загалом більшої задоволеності життям в умовах інформаційного перенасичення, нестабільної політичної чи економічної ситуації в державі. Крім того, читання є одним із ключових чинників розвитку людського потенціалу.

Під читанням у цій Стратегії розуміється практика читання книг у будь-якому форматі. Увага до книжкового контенту зумовлена тим, що за останнє десятиліття показники споживання інформації невпинно зростають, а соціальним мережам та іншим онлайн-ресурсам приділяється дедалі більше часу. Тим часом рівень споживання книжкового контенту і, як наслідок, здатність до критичного сприймання інформації, концентрації уваги знижуються.

Стратегія визначає мету, цілі та основні завдання, на виконання яких повинна бути спрямована реалізація державної політики щодо підтримки і розвитку читання.

Розроблення Стратегії зумовлено необхідністю кардинальних змін у підходах до промоції читання як усвідомлено обраної дозвілленої, освітньої практики та практики саморозвитку – для всебічного та гармонійного розвитку особистості, зокрема критичного мислення та освітнього рівня, що відповідатиме європейським освітнім та іншим нормам.

Сьогодні, в умовах російської навали, насадження шовіністичних ідеологем «руського миру», масштабного поширення російської пропаганди в українському інформаційному просторі, формування стійкого інтересу до читання української книги як ніколи стає потужною зброєю проти російської всебічної агресії.

Реалізація Стратегії є необхідною умовою забезпечення національної безпеки України, оскільки виконує завдання розвитку української культури та людського потенціалу нації, що є основою збереження української державності та ідентичності, національної консолідації, модернізації, сталого розвитку суспільства і кожного його члена.

Нормативно-правові акти, що діють у відповідних сферах
Стратегія узгоджується з положеннями таких нормативно-правових актів:
Закону України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні»;

Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»;

Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження доступу на український ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту»;

Указу Президента України від 2 червня 2021 р. № 225 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку»;

розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р.

№ 219 «Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (Офіційний вісник України, 2016 р., № 26, ст. 1047);

розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р.

№ 988 «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (Офіційний вісник України, 2017 р., № 1, ст. 22);

розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р.

№ 596 «Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» (Офіційний вісник України, 2019 р., № 62, ст. 2159);

розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 травня 2021 р.

№ 474 «Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року» (Офіційний вісник України, 2021 р., № 42, ст. 2565);

розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р.

№ 366 «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» (Офіційний вісник України, 2021 р., № 36, ст. 2154);

постанови Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» (Офіційний вісник України, 2020 р., № 67, ст. 2155).

Аналіз сучасного стану розвитку читання, обґрунтування необхідності розв'язання ключових проблем

На сучасному етапі розвитку суспільства актуальність проблеми читання зростає, оскільки читання є основою щоденної діяльності кожної людини, зокрема інформаційної, освітньої, пізнавальної, професійної.

На сьогодні читання для задоволення та розвитку як життєва практика втрачає свою популярність в Україні, поступаючи споживанню «швидкої» інформації із соціальних мереж, доступному відеоконтенту і телебаченню. Ситуація в Україні є особливо гострою: надто замала кількість виданих книжок на душу населення, а показники кількості населення, що читає, стрімко падають. Так, останнє і єдине порівнюване дослідження читання «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання» (2020) підтверджує це: частота читання книжок під час дозвілля серед українців дещо зменшилась: якщо у 2018 році 11 відсотків стверджували, що читають щодня, то у 2020 році лише 8 відсотків дорослого населення щоденно читають. Для порівняння: частка читачів віком від 18 років, які читають щонайменше раз на тиждень, – 19 відсотків, тим часом відповідно до звіту Міжнародної асоціації видавців кількість канадців, які читають мінімум раз на тиждень, становить 67 відсотків; Франція має 60 відсотків читачів, які регулярно читають, Ісландія – 53 відсотки.

Станом на початок 2023 року внаслідок впливу збройної агресії Російської Федерації проти України рівень читання серед населення ще більше знизився.

Окремо слід підкреслити, що у зв'язку із суттєвим погіршенням економічної ситуації у 2020 році, яке сталося внаслідок пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом

SARS-CoV-2 (далі – пандемія), за даними державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», в Україні було видано лише 0,25 книжки на душу населення (без урахування підручників, рекламних та інших видань, не призначених для вільного продажу). Однак і до 2020 року цей показник був надто низьким і становив менш як 0,5 книжки на душу населення. Водночас, для порівняння, згідно з останніми звітами національних асоціацій видавців у Польщі середньорічним показником є 2,5 виданої книги на душу населення, у Чехії та Словаччині – три книги, видані на душу населення, у Туреччині – п'ять виданих книжок на душу населення. Після того, як ринок почав стабілізуватися після перших двох років пандемії, а в державному бюджеті на поповнення бібліотечних фондів публічних бібліотек було передбачено у 3,5 рази більше коштів, ніж у попередні роки, 24 лютого 2022 р. почалася збройна агресія Російської Федерації проти України, що призвело до падіння обсягів випуску і продажу книжок та загострення

негативних тенденцій. Так, станом на 1 січня 2023 р., за даними державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», в Україні було видано лише близько 0,23 книжки на душу населення.

Доступність книжок на українському ринку залишається вкрай низькою з огляду і на можливість придбання. Станом на початок 2022 року кількість книгарень в Україні становила близько 200, що значно нижче за середньоевропейські показники. Для прикладу, згідно з даними звіту про стан галузі у Польщі за 2019 рік нараховувалось 1914 книгарень. Так, індекс забезпечення книгарнями в Україні становить: одна книгарня на 200 тис. населення (станом на 2022 рік). Для порівняння, у Німеччині один книжковий магазин припадає на 15 тис. населення, у Польщі і Данії – на 12 тис., Нідерландах – на 10 тис., Фінляндії – на 7 тис. населення.

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України значна кількість книгарень припинили свою діяльність, деякі зруйновані або зазнали значних пошкоджень. Станом на початок 2023 року в Україні налічується близько 130 книгарень.

Рівень читацьких компетенцій та звички читання нерозривно пов'язані з розвитком книжкової галузі. Проте за 30 років незалежності в Україні не сформовано конкурентоспроможний український книжковий ринок. Нездорова конкуренція з російською літературою внаслідок неконтрольованого ввезення на територію України книжок з Російської Федерації та присутність контрафактної книжкової продукції створювали значні перепони для розвитку українського книжкового бізнесу, фактично знищували україномовний видавничий сегмент та на тривалий час відклали формування україномовної читацької більшості.

Після введення у 2016 році на законодавчому рівні обмеження ввезення книжкової продукції з Російської Федерації український ринок отримав шанс на розвиток, а українська книга почала ставати популярнішою.

Незважаючи на тривалеспоживання російськомовного контенту, у 2020 році вперше, за даними дослідження «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання», проведеного на замовлення державної установи «Український інститут книги», респонденти (32 відсотки опитаних) переважно називали українську з-поміж мов, якими «зручніше читати книжки», зокрема частка читачів, яким однаково комфортно було читати українською та російською мовами, скоротилася та становила 41 відсоток проти 45 відсотків у 2018 році. До того ж, починаючи з 2018 року, українська мова стала на 5 відсотків популярнішою та вперше випередила російську (27 відсотків). Водночас у 2022 році, від початку повномасштабного російського вторгнення, на хвилі патріотичних настроїв в Україні прослідковується зростання попиту на книжки українською мовою і станом на початок 2023 року ця тенденція триває.

Зважаючи на історичний досвід та інформаційну політику, спрямовану на захист українського мовного середовища, Стратегія визначає особливу важливість підтримки і розвитку читання українською мовою на всій території України. Відповідно визначається пріоритетний підхід до підтримки українського автора та національного виробника українськомовної книжкової продукції, формування української зони копірайту та до книжкової сфери в цілому як важливого елементу національної безпеки та національних інтересів України.

Саме тому підтримка і розвиток читання є неможливими без розвитку книжкової екосистеми України. Адже без підтримки та створення належних умов для розвитку національного книжкового ринку будь-які зусилля з популяризації читання слугуватимуть інтересам російської книги або ж стануть інвестицією в розвиток піратства.

За даними дослідження державної установи «Український інститут книги» у 2020 році, читання книжок посідало 9 місце серед щоденного дозвілля (8 відсотків) після перегляду телебачення (48 відсотків), проведення часу в соціальних мережах (40 відсотків), прослуховування радіо (22 відсотки) та хобі (10 відсотків). Проте дослідження читання, зокрема дослідження Ukrainian Reading and Publishing Data, проведене «Читомо» (2018), і дослідження державної установи «Український інститут книги» (2020), підтверджують факт: читання не конкурує з іншими культурними продуктами, оскільки читачі активніше відвідують музеї, театри, кіно, галереї тощо. Тому особливого значення набуває промоція читання через кроссекторальні проекти.

Для поширення читання як практики дуже важливим є читання у родині, особливо у такій, де зростають діти. Саме сприйняття читання в дитинстві має вирішальний вплив на частоту читання у дорослому віці: так, серед нечитачів лише 23 відсотки стверджують, що батьки привчали їх до читання і їм це подобалося, а серед щоденних читачів таких 70 відсотків. Незважаючи на те, що з усіх вікових груп діти шести – дев'яти років залишаються найактивнішими читачами, з віком ця звичка фактично зникає: згасання інтересу до читання починається з 9–10 років, а серед старших підлітків з 14 років скорочення кількості читачів, що читають щодня, порівняно з наймолодшою віковою групою, здійснюється більш як удвічі.

Актуалізація теми читання у школах є критично важливою темою для української освіти. За даними «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018», результати українських учнів нижчі за середні в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) в усіх трьох галузях: читання, математика, природничо-наукові дисципліни. Підліткам складно критично мислити, розуміти відомі їм категорії в новому контексті, висувати припущення, критично оцінювати тексти. Середній бал українських учнів із читання – 466 балів (у середньому

в країнах ОЕСР – 487). Для порівняння, у Чехії цей бал – 490, у Німеччині – 498, а в Польщі – 512*. Таке відставання від середнього свідчить про те, що українським учням необхідний один додатковий рік на засвоєння програми повної загальної середньої освіти порівняно з їх однолітками з країн ОЕСР. Менш як 4 відсотки українських 15-річних підлітків володіють стійкими навичками детального аналізу незнайомого тексту, середній показник у країнах ОЕСР – 8,7 відсотка. Результати дослідження свідчать, що розвиток мовлення, комунікативних навичок та здобування освіти загалом є неможливими без оволодіння навичкою читання та читацькою грамотністю.

Поширеною причиною нечитання є відсутність бажання/потреби (мотивації) читати книжки, сучасні читачі не пов'язують читання з успіхом. Лише 19 відсотків дорослих читає для самоосвіти, саморозвитку, роботи або навчання. Ситуація в Україні корелюється із світовими тенденціями: більше задоволені своїм життям читачі частіше досягають поставлених цілей, а також демонструють вищий рівень стресостійкості.

Нерозривно пов'язаною із показниками читання є можливість придбати книгу: пандемія, економічна нестабільність, збройна агресія Російської Федерації проти України суттєво вплинули на скорочення книжкових придбань. Брак коштів на придбання книг є однією з найчастіше згадуваних у дослідженні причин нечитання (8–11 відсотків нечитачів зазначили саме цю причину як основний бар'єр для придбання та читання книжок у 2020 році).

Тому дедалі більшу роль за таких обставин повинні відігравати бібліотеки як один із базових елементів суспільного розвитку і таких його складових, як культура, наука і освіта. Проте на сьогодні, за даними статистичного збірника «Бібліотечна Україна в цифрах» (2018–2019), відзначається стійка тенденція до скорочення кількості бібліотек. Мережа публічних бібліотек України станом на 1 січня 2020 р. налічувала 15 369 закладів, 81 відсоток (12 504) із них становили сільські бібліотеки. За період з 2008 по 2019 рік їх кількість зменшилася на 2932 установи, при цьому закривалися переважно сільські бібліотеки. За даними дослідження «Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії», проведеного Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого у червні 2022 р., починаючи з 2021 року ця тенденція погіршилася з початком реформи децентралізації. Мережа публічних бібліотек України на момент російського вторгнення налічувала 14 351 бібліотечний заклад, а станом на 1 червня 2022 р. їх кількість

* Згідно з «Національним звітом за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018» кожна одиниця індексу вправності читача збільшує значення середнього бала із читання для здобувачів освіти українських закладів освіти на 39 одиниць, що дорівнює більш як одному року навчання.

зменшилася до 11876 закладів. Зокрема, є територіальні громади, де в порушення державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками не функціонує жодна бібліотека.

Також оновлення бібліотечних фондів актуальною літературою здійснюється вкрай повільно і не відповідає встановленим державою соціальним нормативам. У 2022 році через збройну агресію Російської Федерації проти України оновлення бібліотечних фондів за рахунок коштів державного бюджету не здійснювалося.

У багатьох населених пунктах тривалий час відсутні умови для комфортного бібліотечного обслуговування: досі близько 25 відсотків приміщень бібліотек залишаються без опалення, а 1 відсоток – навіть без освітлення (дані на 1 січня 2022 року). Впровадження інформаційних технологій у публічних бібліотеках просувається дуже повільно. Частка бібліотек, що мають комп'ютери, від загальної кількості бібліотек в Україні у 2021 році становила 45 відсотків, проте доступ користувачам до Інтернету надавали близько 35 відсотків бібліотек. Стан багатьох приміщень бібліотек також є незадовільним і потребує реновації. Водночас відвідування бібліотек із року в рік знижується. Протягом 2021 року послугами публічних бібліотек скористалося 9,2 млн. осіб, що на 3,8 млн. менше, ніж у 2019 році.

Сьогодні важливим завданням є відновлення бібліотек, зруйнованих чи пошкоджених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, у тому числі їх фондів і матеріально-технічної бази. За інформацією, отриманою від обласних (військових) адміністрацій, станом на початок 2023 року зруйновано понад 150, а пошкоджено понад 290 бібліотечних закладів.

З огляду на окреслену ситуацію ключовими проблемами, які потребують розв'язання, є:

- відсутність достатньої пропозиції книжок на українському ринку та у публічних бібліотеках, бібліотеках закладів освіти, зокрема відповідно до інформаційних потреб, естетичного та інтелектуального рівня населення;

- несформована звичка читання та нижчий за середньостатистичний у європейських країнах рівень читацької грамотності здобувачів освіти;

- брак мотивації до читання через неусвідомлення його інструментального значення;

- незадовільний рівень спроможності бібліотек надавати якісні бібліотечні послуги;

- недорозвиненість або відсутність інфраструктури для придбання книжкової продукції та отримання інформації про нові книжки;

- відсутність орієнтирів під час вибору книжки та недостатня підтримка читання у медіа, як і недостатня кількість медіа, що пишуть про культуру і книги зокрема;

відсутність достатньої поінформованості потенційних читачів про асортимент книг у бібліотеках;

несформованість споживчої культури у контексті користування продуктами та послугами сфери креативних індустрій, а також практики сплати за контент;

кадрова проблема: недостатня підготовка фахівців, брак системи винагород та престижності галузі, зміна сфери діяльності кваліфікованими спеціалістами сфери культури і, зокрема, книговидавництва, книгорозповсюдження, бібліотечної справи, літератури;

незахищеність українського книжкового ринку від контрафактної книжкової продукції, що підриває легальний книжковий ринок української книги;

відсутність у певної частини українського суспільства самоідентифікації із споживачем українськомовного книжкового продукту, що була спричинена в тому числі домінуванням іноземного (передусім російськомовного) культурного продукту в Україні.

Внаслідок розвитку культури споживання «швидкого» контенту книжки стають менш популярними, зокрема через легку доступність, безкоштовність і кліповість, максимальну спрощеність інформації із соціальних мереж. Лише активні промоційні заходи, спрямовані на підтримку і розвиток читання на національному рівні, дадуть змогу утримати наявну кількість читачів та розширити аудиторію людей, які володіють критичним мисленням та навичками, визначеними ключовими відповідно до звіту Всесвітнього економічного форуму «Майбутні робочі місця – 2025».

Мета, стратегічні цілі та завдання, спрямовані на досягнення стратегічних цілей

Метою Стратегії є формування звички та потреби в читанні як обов'язкового компонента життєвої стратегії громадян, поліпшення читацької грамотності та сприяння розвитку людського потенціалу.

Реалізація Стратегії здійснюється у двох стратегічних напрямках: шляхом підтримки та розвитку книжкової екосистеми – в результаті реалізації цього напрямку читачі отримають доступ до якісної різножанрової книги, насамперед україномовної, у різних форматах відповідно до потреб, та шляхом формування навички і потреби в читанні – в результаті реалізації цього напрямку люди і спільноти обиратимуть читання як свідому та регулярну практику для дозвілля, навчання та розвитку.

Стратегічний напрям I. Доступ до книги. Підтримка та розвиток книжкової екосистеми

Стратегічні цілі зазначеного напрямку:

книжковий ринок є конкурентоспроможним та задовольняє потреби споживачів, виробників та розповсюджувачів книжкового продукту; читач має доступ до легальної книжкової продукції.

Завданнями, спрямованими на досягнення стратегічної цілі «Книжковий ринок є конкурентоспроможним та задовольняє потреби споживачів, виробників та розповсюджувачів книжкового продукту», є:

забезпечення збору, оброблення, узагальнення, аналізу та моніторингу інформації про стан книжкового ринку, бібліотечної справи, літератури та читання;

підвищення обізнаності посадових осіб місцевих органів виконавчої влади та посадових осіб місцевого самоврядування щодо українського книжкового ринку;

стимулювання проведення досліджень у галузі книговидавництва, книго-розповсюдження, бібліотечної справи, літератури та читання;

удосконалення системи підтримки та відзначення творців книжкового контенту, зокрема авторів текстів, ілюстраторів, перекладачів, дизайнерів, а також літературних критиків та оглядачів;

забезпечення підтримки та розвитку книговидавничої галузі;

сприяння створенню та поширенню українського нарративу та популяризації культур країн – партнерів України;

забезпечення доступу до книжок у населених пунктах, в яких відсутні бібліотеки чи книгарні;

забезпечення підтримки легальних суб'єктів роздрібної книжкової торгівлі.

Завданнями, спрямованими на досягнення стратегічної цілі «Читач має доступ до легальної книжкової продукції», є:

створення та розвиток цифрових проєктів у сфері книговидавничої справи;

забезпечення формування оптимальної мережі публічних бібліотек, яка б задовольняла потреби територіальних громад;

забезпечення на постійній основі актуалізації фондів публічних бібліотек та бібліотек закладів освіти;

забезпечення інформатизації публічних бібліотек та бібліотек закладів освіти;

забезпечення реновації наявних та зведення нових будівель публічних бібліотек за європейським зразком;

сприяння розвитку медіа широкого профілю та спеціалізованих засобів масової інформації;

сприяння поширенню української літератури та інформації про українську літературу за кордоном;

розширення співпраці українських закладів та інституцій із міжнародними організаціями у сфері книговидавництва, літератури та читання;

забезпечення сталої участі України у міжнародних заходах, пов'язаних із книговидавництвом, літературою та читанням;

забезпечення підтримки експорту книжкової продукції, підтримки перекладів і промоції творів української літератури іншими мовами.

Стратегічний напрям II. Формування звички і потреби в читанні. Читання як тренд

Стратегічні цілі зазначеного напрямку:

читання книг є регулярною дозвіллевою практикою більшості людей в Україні;

здобувачі освіти сприймають читання як невід'ємну складову освітньої практики протягом життя;

читання широко практикується як засіб інклюзії та соціальної адаптації.

Завданнями, спрямованими на досягнення стратегічної цілі «Читання книг є регулярною дозвіллевою практикою більшості людей в Україні», є:

популяризація практики раннього читання дітям серед майбутніх батьків;

запровадження механізму для стимулювання читання дітям від народження у родині;

стимулювання створення українськомовного відео- та аудіоконтенту, спрямованого на промоцію дитячого читання;

популяризація читання як звички та корисної дозвіллевої практики протягом життя, а також інструменту кар'єрного зростання та саморозвитку;

забезпечення стимулювання публічної активності авторів та видавців нехудожньої літератури;

стимулювання суб'єктів господарювання до популяризації читання серед населення як одного з напрямів корпоративної соціальної відповідальності.

Завданнями, спрямованими на досягнення стратегічної цілі «Здобувачі освіти сприймають читання як невід'ємну складову освітньої практики протягом життя», є:

підвищення обізнаності бібліотекарів та працівників закладів дошкільної освіти щодо способів залучення дітей дошкільного віку до проведення часу з книгою;

забезпечення закладів дошкільної освіти сучасною літературою;

забезпечення постійної інтерактивізації процесу розвитку інтересу до книжки;

створення умов для оволодіння різними читацькими техніками, інноваційного розвитку читання на рівні загальної середньої освіти;

популяризація читання як чинника розвитку критичного мислення та інструменту досягнення успіху у навчанні та житті;

забезпечення збору, оброблення, узагальнення, аналізу та моніторингу інформації щодо читання здобувачами освіти;

сприяння процесу долучення України до моніторингових досліджень читацької грамотності різних категорій здобувачів освіти, передусім PIRLS, TIMMS, PISA.

Завданнями, спрямованими на досягнення стратегічної цілі «Читання широко практикується як засіб інклюзії та соціальної адаптації» є:

забезпечення використання читання як засобу роботи із вразливими групами населення, зокрема особами з посттравматичним стресовим розладом;

промоція читання як інструменту соціальної адаптації незахищених верств населення, що потребують ресоціалізації, а також як інструмент профілактики психічного здоров'я на засадах співпраці громадських об'єднань, бібліотек, видавництв та розповсюджувачів;

підтримка реалізації проектів, спрямованих на розвиток читання серед громадян, які потребують соціальної адаптації.

Етапи реалізації Стратегії

Реалізація Стратегії здійснюватиметься трьома етапами відповідно до операційних планів заходів.

Перший етап – 2023–2025 роки. Основними результатами на цьому етапі повинні стати: розроблення, прийняття та початок впровадження нормативно-правового забезпечення, необхідного для реалізації усіх етапів Стратегії; ухвалення органами державної влади рішень, що стосуються розвитку книжкового ринку, зокрема видавництва і розповсюдження, на основі реальних даних за результатами досліджень у галузі книговидання, книго-розповсюдження, бібліотечної справи, літератури та читання; створення належних умов для популяризації та поширення української книги в Україні та за кордоном; створення необхідних умов для формування конкурентоспроможного книжкового ринку в Україні, повноцінного розвитку учасників книжкового ринку, а також розвитку читання. Важлива роль на першому етапі відведена заходам відновлення і захисту українського книжкового ринку та бібліотечної сфери.

Другий етап – 2026–2028 роки. Другий етап передбачає продовження виконання розпочатих на першому етапі завдань та запровадження нових заходів, спрямованих на посилення ролі читання в українському суспільстві як необхідної складової життєвого успіху кожної людини та соціально-економічного розвитку держави в цілому. Результатами другого етапу повинні стати: підвищення рівня читацького інтересу серед усіх читацьких аудиторій та посилення ролі читання в розвитку критичного та креативного мислення здобувачів освіти; читання сприймається в суспільстві як інструмент кар'єрного зростання та саморозвитку; приватний, громадський та державний сектори активно долучаються до промоції читання для усіх категорій

населення, зокрема незахищених верств населення або людей, що потребують ресоціалізації; активізація книжкового ринку та його учасників.

Третій етап – 2029–2032 роки. На третьому етапі виконуються ті завдання, розв'язання яких розпочато на першому та другому етапах реалізації Стратегії, а також здійснюються заходи, визначені операційним планом реалізації третього етапу Стратегії.

Основними результатами третього етапу повинні стати:

впровадження та функціонування на постійній основі системи збору, оброблення, узагальнення, аналізу та моніторингу інформації про стан книжкового ринку, бібліотечної справи, літератури та читання серед усіх категорій читачів;

динамічний розвиток книжкового ринку та його учасників;

системна актуалізація бібліотечних фондів;

забезпечення цифрової доступності книжок та інформації про книжки (каталоги в бібліотеках);

формування оптимальної мережі публічних бібліотек, реновація та створення поліфункціонального простору в бібліотеках та активна інформатизація бібліотечних закладів, розширення функціоналу бібліотек для забезпечення створення передумов для професійного зростання та розвитку особистості;

врахування в освітніх програмах застосування сучасних читацьких технік;

підвищення рівня читацької грамотності в українському суспільстві, зокрема серед здобувачів загальної середньої освіти;

членство українських інституцій у міжнародних організаціях, пов'язаних із книговидавництвом, літературою та читанням; гармонізація законодавства України з міжнародними угодами, які пов'язані із захистом авторських прав;

проведення соціальних кампаній з промоції читання з метою профілактики психічного здоров'я.

Очікувані результати та показники досягнення стратегічних цілей

Результатом реалізації Стратегії у 2032 році стануть закладені передумови для розвитку книжкової екосистеми як ринкового сектору креативних індустрій, що генерує достатню кількість якісної літератури українською мовою, що дістається до свого читача у зручний для нього спосіб. Українці мають усі можливості для доступу до книжкової продукції незалежно від свого місця проживання чи рівня матеріального достатку. Читання є усвідомлено обраним видом дозвілля, освітньою практикою та практикою саморозвитку.

Досягнення стратегічних цілей буде здійснюватися трьома етапами за такими показниками:

Показник	I етап (2023–2025 роки)	II етап (2026–2028 роки)	III етап (2029–2032 роки)
За стратегічною ціллю «Книжковий ринок є конкурентоспроможним та задовольняє потреби споживачів, виробників та розповсюджувачів книжкового продукту»			
Кількість ринкових книжок на душу населення, які щороку видаються в Україні, одиниць	0,25	0,3	0,5
За стратегічною ціллю «Читач має доступ до легальної книжкової продукції»			
Частка респондентів, що обирають українську мову для читання книг, відсотків	42	47	57
Кількість книгарень і точок продажу книг, що функціонують в Україні, одиниць	130	140	200
Частка відновлених бібліотечних закладів, які було зруйновано або пошкоджено внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, відсотків	15	45	90
Щорічне оновлення фондів публічних бібліотек, відсотків	0,1	1	2
За стратегічною ціллю «Читання книг є регулярною дозвіллевою практикою більшості людей в Україні»			
Частка читачів віком від 18 років, які читають книги хоча б раз на місяць, відсотків	25	30	40

Показник	I етап (2023–2025 роки)	II етап (2026–2028 роки)	III етап (2029–2032 роки)
За стратегічною ціллю «Здобувані освіти сприймають читання як невід'ємну складову освітньої практики протягом життя»			
Частка дітей, які ніколи не читають книжки, відротків	20	19	17
Частка читанів серед старших підлітків (14-17 років, читають щодня), відротків	16	18	22
За стратегічною ціллю «Читання широко практикується як засіб інклюзії та соціальної адаптації»			
Щорічне збільшення кількості документів бібліотечного фонду бібліотек для осіб з вадами зору, відротків	0,25	0,4	0,5
Частка читанів (книг усіх форматів) серед дітей, які належать до незахищених верств населення (читають щомісяця), відротків	35	37	40
Частка читанів (книг усіх форматів) серед дорослих, які належать до незахищених верств населення (читають щомісяця), відротків	17	19	21

Порядок проведення моніторингу, оцінки результатів реалізації Стратегії та звітування

Моніторинг та оцінка результативності реалізації Стратегії та операційних планів реалізації Стратегії проводяться щороку МКІП із залученням представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань та наукових установ.

Результати моніторингу та оцінки реалізації Стратегії висвітлюються у:

річних звітах про реалізацію Стратегії та операційних планів її реалізації, які щороку готує та оприлюднює МКІП;

регіональних та галузевих звітах про реалізацію Стратегії та операційних планів її реалізації, які щороку подаються до МКІП, центральними та місцевими органами виконавчої влади.

Результати моніторингу враховуються під час розроблення операційних планів реалізації Стратегії на наступні періоди.

Узагальнена оцінка результативності Стратегії проводиться протягом року після завершення строку її дії та подається Кабінетові Міністрів України.

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

31.08.2022

м. Київ

№ 246

Українська державність: історичні ретроспекції, сучасні загрози та виклики

Заслухавши та обговоривши доповідь директора Інституту історії України НАН України академіка НАН України В. А. Смоля «Українська державність: історичні ретроспекції, сучасні загрози та виклики» Президія НАН України констатує, що повномасштабна війна Російської Федерації проти України не лише кардинально змінила уявлення про рівень загроз існуванню української державності та українців як нації, але й окреслила комплекс проблем, що стануть об'єктом наукового осмислення та поглиблених фундаментальних та прикладних досліджень.

Становлення держави відображає не лише кардинальні зрушення в організації суспільства, а й якісний стрибок на історичній авансцені. Саме держава забезпечує збереження й передачу екзистенційних смислів народу/нації в історичному часі та просторі, передусім базові засади національного буття. Кожна національна історія нерозривно пов'язана з державними проектами. Не є винятком у цьому сенсі й історія України.

Формування держави є багатовимірним і довгим процесом. Часто він охоплює цілі історичні епохи. Дослідники становлення та часу виникнення давньоруської держави й до сьогодні продукують різні концептуальні пропозиції стосовно однієї з найдавніших епох нашої національної історії. Водночас давньоруська минувшина стала полем жорстоких «боїв за історію», в яких протистояли український національний і російський імперський проекти. Дискусії, відомі як змагання за так зване руське первородство чи киево-руську спадщину, у новітніх російських прочитаннях де-факто стали освяченням неоімперської експансії путінської Росії.

На історичній авансцені середньовічної Європи Київська Русь була однією з найбільших і могутніх держав X–XIII ст. Її політична суб'єктність впливала на перебіг історії Візантії, Балкан й Скандинавії, Польщі та Балтії, Причорномор'я і Поволжя, а також інших європейських країн і регіонів. Врешті існування давньоруської середньовічної держави причинилося до цілої низки інших державно-політичних проектів пізнього середньовіччя та ранньомодерного часу.

На пограничних теренах між золотоординським і греко-римським світами конституювалася одна зі спадкоємиць давньої Русі – Галицько-Волинська держава. Її понад столітня історія привела до заснування Львова, коронації 1253 р. Данила Галицького, а також формування самобутньої галицької культурної традиції.

Іншим спадкоємцем Київської Русі вважається Велике князівство Литовське. Його і донині чимало науковців метафорично називають Литовсько-руською державою, оскільки протягом XIV ст. в її складі опинилася більшість українських земель. Їхня інкорпорація відбулася на договірних засадах. Окремі регіони території України були практично самоврядними частинами Литовської держави. Наявність політичної автономії виразно засвідчує карбування у XIV ст. власних монет на Поділлі, Волині, Київщині та Сіверщині. До появи Литовського Статуту 1529 р. Волинська та Київська землі мали своє регіональне право, зафіксоване спеціальними привілеями. Тривалий час зберігався високий політичний статус київських князів, а термін «Київське князівство» залишався в обігу ще у XVII ст.

Відтак один із найтриваліших періодів історії України, котрий досить часто маркують як бездержавний, насправді плекав оригінальну традицію державності. Невипадково Михайло Драгоманов розглядав Велике князівство Литовське як самобутню федерацію східноєвропейських народів.

Пізніше на цивілізаційному та культурному перехресті Сходу Європи постала Українська козацька держава, що органічно сполучила як окцидентальні, так і виразні орієнтальні риси. Ця ранньомодерна станова держава сформувалась на соціокультурній основі козацтва як степового лицарства, котре в багатьох аспектах нагадувало західні ордени і водночас запозичило чимало традицій кочового світу.

Провідна роль будівничого й фундатора України-Гетьманщини безперечно належить гетьману Богдану Хмельницькому. Саме він очолив потужний викид національної енергії українців на початку 1648 р. Ця доленосна подія причинилася до Національної революції і важкої війни. Однак тогочасні складні геополітичні реалії змусили гетьмана піти на укладення союзу з Москвою, умови якого невдовзі були грубо порушені царями. Наступники Богдана Хмельницького, опираючись російській експансії, намагалися зберегти Україну-Гетьманщину, шукали зовнішніх союзників. У цих змаганнях виник українсько-шведський альянс 1708-1709 рр. супроти Москви, ініційований гетьманом Іваном Мазепою. Його соратники започаткували першу українську політичну еміграцію, в середовищі якої 1710 р. постала унікальна пам'ятка історико-правової думки – Конституція Пилипа Орлика, де вперше на наших теренах виразно проступають контури майбутньої демократичної держави, встановлюється рівність усіх громадян перед законом, обмежується влада

монарха і артикулюється унеможливлення деспотизму московського типу; конститууються територія і кордони як невід'ємні атрибути Української держави (причому спеціально наголошується на цілісності території і недоторканості кордонів); держава декларується як світська, але з наданням державних гарантій православної релігії. В разі перемоги над московським військом проголошується повернення усіх загарбаних Московією земель і відновлення кордонів, повернення полонених, відшкодування матеріальних збитків, заподіяних московською агресією, повернення Київського митрополичого престолу тощо.

Імперські загарбницькі плани російського царизму призвели у 1764 р. до ліквідації Гетьманщини. Проте вона заклала потужну державотворчу традицію українців, яка пізніше ініціювала нові державні проекти.

Велика війна 1914–1918 рр. повністю переформатувала горизонт можливостей українського національно-державного відродження. На межі 1917–1918 рр. Українська Народна Республіка з'явилася на політичній карті Європи як національна держава і суб'єкт міжнародного права. Під час Української революції 1917–1921 рр. було випробувано кілька моделей національної державності: соціалістично-демократична (УНР доби Центральної Ради), консервативна (Українська Держава гетьмана Скоропадського), ліво-демократична (УНР часів Директорії) та ліберально-демократична (Західноукраїнська Народна Республіка). Жодну з них не вдалося реалізувати повною мірою внаслідок складного поєднання несприятливих міжнародних обставин і внутрішніх чинників.

Поразка Української революції 1917–1921 рр. призвела до утвердження в Україні російського більшовицького режиму, влада якого була примарно «легітимізована» у вигляді начебто «рівноправної» союзної республіки у структурі СРСР. Виникла «радянська культура» з викривленими нормами і стандартами соціального життя, апокрифічними намаганнями компартійних ідеологів витворити «нову історичну спільність людей – радянський народ».

У 1991 р. Україна як держава відродилася і знову постала на політичній мапі світу, діставши визнання понад 140 країн. Наприкінці лютого 2014 р. розпочався найдраматичніший і найскладніший період у новітній історії нашої держави, котрий триває й сьогодні. Російська збройна агресія проти України виразно показала, що серед широкого арсеналу її підготовки і здійснення путінський режим задіяв масштабні пропагандистські кампанії, базовані на активному використанні історичного нарративу.

Розпочавши повномасштабну війну проти України, Росія грубо порушила Статут ООН, численні норми міжнародного права та прав людини, зруйнувала усталений світовий правопорядок, поставила людство на межу нової світової війни.

У сучасному протистоянні російській збройній агресії Україна дістала потужну військово-технічну, фінансову, інформаційну, санкційну підтримку провідних світових держав. Міжнародна наукова громадськість також виявляє повну солідарність з українськими колегами. Створюються умови для подальшого зміцнення міжнародних контактів українських науковців, зокрема активізації роботи спільних комісій істориків України і Польщі, Німеччини, Болгарії та інших. Сучасні військово-політичні реалії актуалізують тематику міжнародних наукових конференцій, круглих столів, дискусій. Слід вітати і підтримати ініціативу канадських, німецьких та українських науковців, які започаткували міжнародний семінар «Історики та війна: переосмислення майбутнього».

Істотні корективи внесено в змістово-інформаційне навантаження офіційних і допоміжних сайтів академічних установ. Вони висвітлюють фахові відповіді науковців на виклики воєнної доби, аргументовані викриття путінських ідеологем, поширюють особисті рефлексії учених на цинічні злодіяння окупантів.

Російська агресія створює прямі загрози національним історико-культурним надбанням. Нагальною проблемою є збирання і документування свідчень про російсько-українську війну, які складуть джерельну базу написання повної і об'єктивної історичної панорами героїчної боротьби за державу і за незалежність.

Фахівцями Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України з цієї проблематики видано національні доповіді: «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз», «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності» (за ред. академіка НАН України С. І. Пирожкова).

Науковці Інституту історії України НАН України опублікували видання: «Україна. Нариси історії», «Україна крізь віки», «Територіальна ідентичність українського пограниччя: історичні витоки та геополітичні впливи», «Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення» та ін. На основі «Енциклопедії історії України» здійснюються підготовчі заходи зі створення мультимедійного енциклопедичного ресурсу з історії України. Розширено коло профільних довідкових видань: «Україна: хронологія розвитку», «Звід пам'яток історії та культури України», безпрецедентним за масштабністю є проєкт «Реабілітовані історією».

В Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України опубліковано праці: «Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях», «Зміна цивілізаційної парадигми розвитку України: теоретико-методологічний аналіз», «Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства» та ін.

Вчені Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України видали монографії: «Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи», «Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення», «Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення», «Білорусько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення», «Між війною і соборністю. Соціокультурна інтеграція та адаптація переселенців з Донбасу та Криму. Західноукраїнський вектор» та ін.

У Державній установі «Інститут всесвітньої історії НАН України» опубліковано монографії: «Проблема історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі (1945–2015 рр.)», «Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору», «Війни історичної пам'яті: «never more» чи «если надо – повторим»? (начерки історичної політики Росії)», «Україна – Росія: на рубежі геополітичного розлому» та ін.

Нині історики НАН України успішно реалізують актуальний науковий проєкт «Російсько-українська війна 2014–2022 років». Глибока впевненість у перемозі України позбавить необхідності розширювати його хронологічні рамки. Запорукою цьому є успішні дії ЗСУ, героїзм наших воїнів, потужна підтримка світової спільноти.

Великий евристичний та інформаційний потенціал виявив багатотомний проєкт «Енциклопедія сучасної України», який репрезентовано у паперовому й електронному форматах. Правознавці НАН України активно працюють над проблемами наукового і методичного забезпечення реформування правової бази в контексті викликів, породжених російською збройною агресією, – дії воєнного стану, правового режиму війни, розслідування злочинів російських окупантів, правового нігілізму відверто аксіоністських місцевих «референдумів».

Таким чином, розв'язана Росією проти України війна має історичні, правові, соціальні, моральні, цивілізаційні виміри. Саме на їх дослідження мають бути орієнтовані дальші студії українських вчених-гуманітаріїв.

Президія Національної академії наук України постановляє:

1. Доповідь академіка НАН України В. А. Смолія «Українська державність: історичні ретроспекції, сучасні загрози та виклики» взяти до відома.

Схвалити діяльність установ Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України щодо системного дослідження проблематики історії української державності.

2. Інституту історії України НАН України (академік НАН України В. А. Смолій), Інституту археології НАН України (член-кореспондент НАН України В. П. Чабай), Державній установі «Інститут всесвітньої історії

НАН України» (член-кореспондент НАН України А. І. Кудряченко), Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (член-кореспондент НАН України О. О. Рафальський), Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (академік НАПрН України О. В. Скрипнюк), Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (доктор історичних наук І. Я. Соляр), Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського (доктор історичних наук Г. В. Папакін):

2.1. Вважати одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень розроблення актуальної проблематики з історії української державності, а також широку популяризацію цього сегмента наукового історичного знання.

2.2. Сконцентрувати дослідження на вивченні військово-політичного протистояння Росії і України в історичній ретроспективі; історії формування територіальних кордонів України, минулого і сучасності українсько-російського пограниччя у просторі конфлікту ідентичностей; історичної природи і сучасних проявів імперських зазіхань Росії на українські території.

2.3. Організувати систематичне проведення наукових форумів з тематики історії української державності з обов'язковим оприлюдненням їхніх матеріалів.

2.4. Забезпечити видання монографічних досліджень і колективних праць з тематики історії національної державності.

3. Інституту історії України НАН України (академік НАН України В. А. Смолій):

3.1. Продовжити поглиблене вивчення окремих періодів з історії національної державності, зокрема часу виникнення, умов формування та особливостей функціонування середньовічної держави – Русі з центром у Києві у IX–XIII ст., а також історії відновлення державності та існування Української держави з кінця 80-х років XX ст. до нинішнього часу.

3.2. Підготувати і надіслати в I кварталі 2023 р. до Офісу Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, комітетів Верховної Ради України, Міністерства культури та інформаційної політики України аналітичні записки «Український проєкт. Цивілізаційні фронтири та соціокультурні екстреми XX – початку XXI ст.», «Український проєкт на перехресті культур та ідентичностей: українсько-російське пограниччя як простір «зіткнення цивілізацій», «Конфліктологічний вимір становлення регіональної ідентичності українського суспільства».

3.3. Протягом 2023–2024 рр. підготувати й опублікувати монографічні дослідження: «Україна в геопросторі середньовічної і ранньомодерної цивілізацій: ідентифікаційні та соціокультурні контексти», «Соціокультурний простір українсько-російського пограниччя: ідентифікаційні маркери в умовах конфлікту».

4. Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (доктор історичних наук Г. В. Папакін) продовжити підготовку і видання Зібрання творів Михайла Грушевського.

5. Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (член-кореспондент НАН України Л. А. Дубровіна) продовжити наповнення спеціалізованого блоку «Електронних колекцій» е-бібліотеки «Україніка» та «Цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини».

6. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Відділення історії, філософії та права НАН України (академік НАН України В. А. Смолій) та Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент

**Національної академії наук України
академік НАН України**

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

**В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України**

Вячеслав БОГДАНОВ

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

П О С Т А Н О В А

09.11.2022

м. Київ

№ 349

Українська мова в сучасних реаліях державотворення в Україні

Заслухавши та обговоривши доповіді директора Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України члена-кореспондента НАН України Б.М.Ажнюка та директора Інституту української мови НАН України доктора філологічних наук П.Ю.Гриценка з питання «Українська мова в сучасних реаліях державотворення в Україні», Президія НАН України констатує, що українська мова сьогодні посіла позиції єдиної державної мови в Україні, на що вказують:

– по-перше, зміна правової основи функціонування української мови як державної відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 р.) та рішення Конституційного Суду України (від 14 липня 2021 р.) щодо відповідності цього Закону положенням Конституції України;

– по-друге, відчутна розбудова структури функціонального простору української мови, який надалі поступово охоплює нові сфери суспільної комунікації;

– по-третє, перетворення української мови на реальний дієвий чинник консолідації суспільства;

– по-четверте, употужнення позитивної аксіації (сприймання та оцінювання) української мови в суспільстві на тлі різкого обниження оцінки російської мови, розвиток громадського руху за українську мову як реальний вияв формування українського громадянського суспільства;

– по-п'яте, інтенсивний розвиток українськомовного художнього, публіцистичного і наукового дискурсів як важлива передумова утвердження змін структури української літературної мови, її оновлення відповідно до розвитку науково-технічного, художньо-естетичного розвитку суспільства.

Водночас деструктивними є спроби поновного нав'язування українському суспільству дискусій про відновлення в Україні позицій російської мови в різних форматах, її повернення в освіту та медійний простір; негативні наслідки мають прояви волонтарного втручання офіційних функціонерів різного рівня в розвиток української мови, її структуру та функціонування без будь-яких суспільних практичних передумов та без узгодження з науковим експертним середовищем.

Через відчутне недофінансування впродовж тривалого часу поза увагою науковців залишаються фундаментальні проекти з історії української мови, діалектології, лексикографії, порівняльного українсько-іншослов'янського мовознавства, що відчутно утруднює відстоювання позицій української мови як в Україні, так і на міжнародній арені. Розгортання кожного із цих проектів потребує розширення кола висококваліфікованих виконавців, відповідного технічного забезпечення. В мовознавчих установах НАН України успішно здійснюються теоретичні та прикладні дослідження системи української мови, її унормування та проблем мовної політики, спрямовані на розширення сфери функціонування державної мови та захист мовних прав її носіїв, а також мовних прав корінних народів і національних меншин в Україні. Упродовж останнього десятиліття в мовознавчих установах НАН України опубліковано словники, лінгвістичні атласи, теоретичні праці, зокрема «Словник української мови в 11 томах. Додатковий том: у 2-х книгах», «Український лексикон кінця XVIII – початку XXI ст. Словник-індекс. В 3-х томах», «Акти Полтавського полкового суду 1668–1740 рр. Збірник актових документів. Кн. I», «Акти Полтавського полкового суду 1683–1750 рр. Збірник актових документів. Кн. II», «Словник дієслівного керування» (Л. Колібаба, В. Фурса), «Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики» (відп. ред. Є. Карпіловська), «Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Вып. 9. Рефлексы *tort, *tolt, *tert, *telt», «Українська мова в українській школі на початку XXI століття: соціолінгвістичні нариси» (О. Данилевська); «Суржик: між мовою і язиком» (Л. Масенко); «Конфлікт мов та ідентичностей у пострадянській Україні» (Л. Масенко); «Двомовність у сучасному комунікативному просторі Києва» (Н. Матвеева); «Українське повсякденне мовлення у міському молодіжному середовищі» (І. Цар); розділи в колективних монографіях та статті, зокрема: «Українська мова як чинник державотворення: наукові засади і моделі втілення» (П. Гриценко), «Мова як індикатор угорсько-українських відносин сьогодення» (П. Гриценко), «Територіальні та соціокультурні аспекти функціонування сучасних слов'янських мов як державних» (С. Соколова, О. Данилевська, О. Руда); «Мовна ситуація в школах України» (С. Соколова, О. Данилевська); «Peculiarities of bilingual language situation in secondary schools of Ukraine (according to the results of a mass survey)» (O. Danylevska); «Bilingual Communication in Ukraine: Regional Features» (S. Sokolova); «Ukrainian-Russian Bilingualism and Diglossia in the Communicative Space of Kyiv» (N. Matvejeva); «The Language Behaviour of Kyiv Youth in a Bilingual Environmen» (I. Tsar); «The Linguistic Situation in the Ukrainian Media as Viewed by the Public» (O. Ruda) та ін.

Також вийшла друком низка науково-теоретичних публікацій відповідного

профілю, виконаних на підставі опрацювання значного за обсягом і різнопланового за лінгвістичною природою мовного матеріалу, зокрема колективні монографії «Українська мова і європейський лінгвокультурний контекст», «Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ», монографія члена-кореспондента НАН України Б. М. Ажнюка «Мовна політика: Україна і світ», колективні монографії за його ж редакцією, його ж статті «Мовні права загрожених мов: діахронічна проекція», «Ukrainian Language Legislation and the National Crisis» та ін.

В Інституті мовознавства ім.О.О.Потебні НАН України готується до публікації енциклопедично-перекладний словник «Мовна політика і мовне планування: терміни і поняття», в якому крім тлумачення відповідних соціолінгвістичних термінів подаються також їхні відповідники англійською мовою.

В Українському мовно-інформаційному фонді НАН України триває робота зі створення тлумачного «Словника української мови» у 20 томах (наразі вийшло 12 томів).

Вчені НАН України взяли активну участь у розробленні проекту Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Наприкінці 2020 року підписано Меморандум про співпрацю між НАН України та Уповноваженим із захисту державної мови.

Мовна ситуація в Україні прогнозовано зазнає динамічних змін. Сьогодні жодна з вагомих політичних сил не пропонує надати російській мові будь-який статус. Змінилися пропорції використання української мови в офіційному й неофіційному спілкуванні, в публічному просторі і в колі сім'ї та друзів. Зокрема, згідно з даними минулорічного соціологічного опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова, 46 % українців зі своїми найближчими родичами розмовляють переважно або тільки українською мовою. Переважно або тільки російською мовою розмовляють 28,1% українців. Ще 24,9 % українців у рівній мірі розмовляють українською і російською мовами. Збільшення кількості україномовних родин має стійку висхідну тенденцію.

Перед початком збройної агресії Російської Федерації частка тих, хто вважає, що російську мову потрібно вивчати в тому ж обсязі, що і українську мову, знизилася з 46 % до 29,9 % (за два десятиліття). Збройна агресія Російської Федерації стала потужним каталізатором процесу відмови від використання російської мови в освітній діяльності. Якщо в 2013 році було понад 1100 шкіл, де всі класи були із навчанням російською мовою, сьогодні таких шкіл залишилося 35. Пропорційно скоротилася й кількість дітей, які вивчають російську мову.

У зв'язку з доповненням 03.03.2022 Кримінального кодексу України

статтею 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» суттєво зросла потреба правоохоронних органів в отриманні послуг кваліфікованих лінгвістів-експертів. Експерти Українського бюро лінгвістичних експертиз НАН України розробили методику виконання експертиз відповідного типу і розпочали їх виконання. Протягом останніх шести місяців від Департаменту захисту національної державності СБУ, Головного управління СБУ у м. Києві та Київській області, Національної поліції та інших правоохоронних структур Українське бюро лінгвістичних експертиз НАН України прийняло до виконання 14 запитів на проведення експертиз, із яких 9 уже виконано, а 5 перебувають у роботі. Кількість подібних запитів прогнозовано зростатиме.

Лінгвісти Академії активно співпрацюють із мовознавчими науковими центрами слов'янських та низки позаслов'янських країн (ФРН, Румунія, США, Канада, Японія), беруть участь у спільних фундаментальних і прикладних проєктах, зокрема під егідою Міжнародного комітету славистів (проєкти «Загальнослов'янський лінгвістичний атлас», «Українська мова як державна у взаємодії з іншими мовами України», «Онлайн-бібліографія світового славистичного мовознавства», «Нова якість/нові якості і нова цінність/нові цінності в сучасних слов'янських мовах»). Водночас розширюється співпраця з науковцями університетів, взаємодія з державними установами, творчими спілками України задля забезпечення функціонування української мови як державної.

Усе зазначене дає підстави констатувати, що науковці мовознавчих установ НАН України розробляють актуальний суспільно вагомий напрям, який має велике теоретичне і прикладне значення.

Разом з тим Президія НАН України відзначає, що науково-практична діяльність у галузі соціолінгвістики, мовного планування і мовної політики потребує подальшого розвитку й поглиблення її теоретико-методологічних засад, розширення рамок координаційної діяльності із залученням широкого кола мовознавчих установ, комітетів Верховної Ради України, а також активізації науково-освітньої діяльності з підготовки фахівців через аспірантуру й докторантуру та їх спеціалізації з актуальних напрямів історії української мови та сучасного мовознавства.

Президія Національної академії наук України постановляє:

1. Доповіди директора Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України члена-кореспондента НАН України Б. М. Ажнюка та директора Інституту української мови НАН України доктора філологічних наук П. Ю. Гриценка з питання «Українська мова в сучасних реаліях державотворення в Україні» взяти до відома.

2. Схвалити діяльність Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН

України, Інституту української мови НАН України як провідних науково-дослідних установ та координаційних центрів України в галузі соціолінгвістики, мовного планування і мовної політики.

3. Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України (академік НАН України С. І. Пирожков) спільно з Відділенням літератури, мови та мистецтвознавства НАН України (академік НАН України Г. А. Скрипник) врахувати пропозиції, висловлені під час обговорення зазначених доповідей, зокрема:

– до кінця 2022 р. опрацювати питання щодо розроблення концепції державної програми розширення присутності української мови за кордоном;

– спільно з Науковим товариством імені Т.Шевченка розширити координаційну діяльність серед провідних науковців України й зарубіжних країн у сфері мовного планування і мовної політики;

– посилити співпрацю з Національною комісією зі стандартів державної мови щодо правописних питань.

4. Відділенню літератури, мови та мистецтвознавства НАН України (академік НАН України Г. А. Скрипник) до 01.12.2022 подати Міністерству освіти і науки України та іншим зацікавленим відомствам пропозиції щодо проведення на кадровій і науково-методичній базі мовознавчих установ НАН України спеціальних семінарів із питань дослідження сучасного стану й історії української мови, із соціолінгвістики, мовного планування і мовної політики.

5. Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (член-кореспондент НАН України Б. М. Ажнюк), Інституту української мови НАН України (доктор філологічних наук П. Ю. Гриценко) та Українському мовно-інформаційному фонду НАН України (академік НАН України В. А. Широков):

5.1. Активізувати науково-дослідну і науково-методичну роботу в галузі соціолінгвістики, мовного планування і мовної політики, забезпечення функціонування української мови як державної.

5.2. Надавати науково-методичну допомогу Уповноваженому із захисту державної мови та Національній комісії зі стандартів державної мови з усього комплексу питань, що стосуються мовного планування і мовної політики, забезпечення функціонування української мови як державної, підготовки та атестації кадрів, підготовки й рецензування відповідних посібників, проведення спеціальних семінарів тощо.

6. Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (член-кореспондент НАН України Б. М. Ажнюк):

6.1. Провести в 2023 р. міжнародну наукову конференцію на тему «Актуальні завдання юридичної лінгвістики і теорії й практики мовного планування».

6.2. До кінця 2023 р. підготувати до видання енциклопедичний словник «Мовна політика і мовне планування: терміни і поняття».

7. Інституту української мови НАН України (доктор філологічних наук П. Ю. Гриценко) провести в 2023 р. Міжнародну наукову конференцію «Українська соціолінгвістика в сучасній міжслов'янській парадигмі».

8. Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України (кандидат філологічних наук В. Я. Жалай) активізувати роботу із забезпечення фахового перекладу державною мовою міжнародних документів, що підлягають оприлюдненню на офіційному вебсайті Верховної Ради України.

9. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України (академік НАН України Г. А. Скрипник) та Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

**Президент
Національної академії наук України
академік НАН України**

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

**В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України**

Вячеслав БОГДАНОВ

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

П О С Т А Н О В А

17.05.2023

м. Київ

№ 194

Національна культурно-мистецька спадщина: проблеми збереження та академічної наукової презентації

Заслухавши та обговоривши доповідь директора Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України академіка НАН України Г. А. Скрипник, Президія НАН України констатує, що повномасштабна російська військова експансія, яка спричинила непоправні людські втрати та завдала руйнівних наслідків національній природній і культурній спадщині, актуалізувала перед державою завдання гарантування правового захисту і забезпечення на рівні міністерств та спеціальних урядових інституцій невідкладного вирішення прикладних пам'яткоохоронних проблем як пріоритетних у сфері національної культурної політики.

Приєднання України до нормативно-правових документів ЮНЕСКО про захист культурного різноманіття, збереження й вивчення традиційної етнокультури і захист її носіїв та Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003), а також рекомендації Верховної Ради України, прийняті в результаті парламентських слухань «Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні» (2018), створили національне правове поле й спрямували науково-пошукову діяльність Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України та Інституту народознавства НАН України на вивчення в історичній ретроспективі ролі національної культури, переосмислення й нового прочитання багатозарядного корпусу пам'яток і творів вітчизняної культурно-мистецької спадщини.

Особливої гостроти сьогодні, коли Україна постала перед екзистенційною загрозою і цивілізаційним вибором, набули завдання очищення від москвоцентричних стереотипів та наративів, вилучення російсько-орієнтованих зразків мистецтва та моделей культури з українського культурно-інформаційного простору (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора», проект Закону України «Про деколонізацію гуманітарної сфери України» тощо).

У складі установ Академії функціонують потужні науково-дослідні об'єкти зосередження пам'яток нематеріальної культурної спадщини, що мають статус національного надбання. Зокрема, йдеться про:

– Музей етнографії і художнього промислу (при Інституті народознавства НАН України), що зосереджує понад 100 000 унікальних пам'яток і володіє найбагатшою в Україні та найрізноманітнішою за складом колекцією творів декоративно-прикладного мистецтва України та Європи;

– Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів (при Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України). Рукописні фонди установи – це один з найбільших та найбагатших архівів національної культури, що нараховує 26970 одиниць збереження (містять близько 3 млн. архівних аркушів), 62 особових фондів видатних науковців та фондів наукових установ і товариств (театру «Березиль», Першої капели бандуристів, музеїв, наукових комісій початку ХХ ст. тощо). Актуальність збереження пам'яток народної та професійної культури як визначальних факторів самодостатності і культурної та політичної суб'єктності України детермінує доконечність систематичного його поповнення, збагачення новим потужним корпусом пам'яток з етнокультури й мистецтва сучасної України. Результативним і показовим прикладом втілення масштабних, загальнонаціональної ваги пам'яткоохоронних досліджень став ініційований Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського проект «Етнографічний образ сучасної України. Корпус фольклорно-етнографічних матеріалів» (у 12 т., за станом на сьогодні опубліковано 10). Його метою є повне фольклорно-етнографічне експедиційне обстеження України і формування унікального зводу фольклорних записів, відомостей, фото- і відеоматеріалів з етнокультури, який слугуватиме основою наукових студій для сучасних і майбутніх дослідників. Наративи цієї фундаментальної багатотомної праці, записані в процесі кількох сотень експедицій від понад 8000 осіб респондентів, нараховують близько 7000 сторінок текстів, доповнених кількатисячними кольоровими та чорно-білими фотографіями, які візуалізують багату мозаїку матеріального та духовного світу української людності та національних меншин. Ця праця є об'єктивною джерельною основою етнографічних і лінгвістичних атласів. Вона становить фактографічний фундаментальний матеріал для розроблюваних в інституті цифрової етнографічної бази даних та електронного лінгвістичного архіву (заснованого на базі уснорозмовних текстів) тощо.

Опубліковано також окремих том «Етнографічний образ українців зарубіжжя», який представляє у форматі польових записів і фотоматеріалів зразки етнокультури і живого розмовного мовлення українців зарубіжжя, зафіксованих вітчизняними ученими та колегами-україністами з інших країн

(у 464 селах та містечках зарубіжжя від 670 респондентів), які розкривають широку панораму присутності української культури та її носіїв у закордонні.

На виконання дослідницького проєкту зі збереження та наукової презентації пам'яток української культурно-мистецької спадщини колективи профільних академічних інститутів здійснили видання рукописних та перевидання творів класичної спадщини, що стали бібліографічною рідкістю, з-поміж яких – праці П. Чубинського, Ф. Колесси, К. Квітки, Ю. Павловича, Хв. Вовка, К. Грушевської, Є. Спаської, О. Зілинського, В. Кравченка. Найрезонанснішими подіями вітчизняної гуманітаристики стало перевидання двотомного корпусу думного епосу українського народу К. Грушевської та укладене власне науковцями інституту сучасне видання трьох томів думного епосу – найповніше на сьогодні зібрання творів української епічної традиції.

У рамках впровадження проєкту збереження та наукової презентації культурної спадщини мистецтвознавцями Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України проведені широкоформатні польові дослідження, упорядковано та опубліковано 4 томи «Регіонально-жанрової антології українського музичного фольклору в його регіонально-жанрових особливостях» та 11 книг нотних записів української пісенності з різних областей України; 3 томи фундаментальної праці «Церковне мистецтво України» та низка анованих альбомів з малярської сакральної спадщини тощо.

Окрім реалізації завдань джерелознавчого та пам'яткоохоронного дослідницького вектора, науковці-гуманітарії відділення здійснили фундаментальні дослідження ролі культурної спадщини в націоконсолідаційних та ідентифікаційних процесах; у гармонізації міжетнічних взаємин та утвердженні засад культурного плюралізму і культурного різноманіття; у конструюванні на основі культурної спадщини концепції сучасної культурно-інформаційної безпеки держави.

Зокрема, вперше за часів незалежності побачили світ укладені за новою джерельною базою, за сучасними методологією та інтерпретаціями, позбавлені російських імперських стереотипів і шаблонів багатотомні праці з історії мистецтвознавства, енциклопедії та довідники. З-поміж них: «Історія українського мистецтва» (у 5 т.), «Українська музична енциклопедія» (т. 1–6), «Українська фольклористична енциклопедія», «Історія української музики» (т. 1, 2, 4), «Українська славістична фольклористика (XIX – початок XXI століття). Енциклопедичний словник», «Історія декоративного мистецтва України: у 5 т. (т. 5)», «Історія українського кіно» (т. 1, 2), «Історія українського театру (т. 1, 2)», «Етнічна та етнокультурна історія України» (т. 1–3), «Словник художників України» (т. 1, 2) та ін.

Колективи гуманітарних інститутів Академії координують свою

пам'яткоохоронну діяльність з іншими державними установами, науковими та громадськими осередками України та зарубіжжя (Молдови, Польщі, Словаччини, Болгарії, Литви, Франції, Ізраїлю та ін.), організують тематичні конференції та круглі столи, публікують спільні зводи пам'яток, монографії, каталоги та альбоми, які популяризують гуманістичний потенціал національної культури, розкривають її роль в утвердженні людиноцентричної картини світу і поширенні концептів мирного співіснування людства.

З метою удосконалення форм і методів академічної презентації студій з культурноохоронної царини профільні установи НАН України розробляють і впроваджують авторські та тематичні освітньо-пізнавальні програми на радіо і телебаченні; здійснюють оцифрування джерельно-документального культурно-мистецького ресурсу і формують електронні бази даних та розміщують їх у соціальних мережах.

Усе зазначене дає підстави констатувати, що науковці народознавчих та мистецтвознавчих установ НАН України розробляють актуальний суспільно значущий напрям зі збереження та наукового вивчення й представлення національної культурно-мистецької спадщини, що має незаперечний пізнавально-освітній та державно-ідентифікаційний потенціал.

Разом з тим Президія НАН України відзначає, що підвищення ролі культури в українському державотворенні, в утвердженні національної гідності й громадянської ідентичності з необхідністю передбачає активізацію наукової пам'яткоохоронної діяльності у сферах етнокультури й мистецтва, в укладанні тематичних енциклопедій, словниково-довідкових видань, путівників та альбомів, у пошуку нових шляхів використання цифрових технологій для ефективної популяризації культурної спадщини в Україні та зарубіжжі.

Президія Національної академії наук України постановляє:

1. Доповідь директора Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України академіка НАН України Г. А. Скрипник взяти до відома.

2. Схвалити науково-пошукову та дослідницьку й публікаційну діяльність Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України та Інституту народознавства НАН України як головних науково-дослідних установ та координаційних центрів у царині збереження й вивчення національної фольклорно-етнографічної спадщини та професійної культури.

3. Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського (академік НАН України Г. А. Скрипник) та Інституту народознавства (академік НАН України С. П. Павлюк):

- 3.1. Продовжити роботу з употужнення джерельно-документальної бази та з цією метою у 2023–2024 рр. провести експедиційні обстеження населених

пунктів деокупованих територій Харківщини, Житомирщини, Київщини, Херсонщини.

3.2. Продовжити виконання фундаментальних досліджень з проблем збереження й наукового осмислення ролі національної культурної спадщини в контексті проблем повоєнного відновлення України; інтенсифікувати завершення створення корпусу енциклопедично-довідкової літератури та багатотомних історій з народної культури та мистецтва й розпочати виготовлення їх англomовних аналогів. Зокрема, у 2023 р. підготувати й опублікувати такі праці: 4 том «Історії української музики», 11 том «Етнографічного образу сучасної України», колективну монографію «Українська мистецька спадщина: нове прочитання».

3.3. Створювати нові цифрові фольклорно-етнографічні, мистецтвознавчі корпуси пам'яток та культурно-мистецьких реалій; розширювати електронну базу даних з етно- та професійної культури; здійснювати оцифрування найважливіших багатотомних колективних досліджень і довідкових видань і розміщувати їх на інтернет-ресурсах («Фольклористична енциклопедія», «Музична енциклопедія», «Українські народні думи», «Словник художників України»).

3.4. Надати пріоритетного значення завданням розроблення культурно-освітніх медійних проєктів та широкого публічного використання потужного пізнавального й естетичного потенціалу культури для підвищення культурно-освітньої поінформованості соціуму.

3.5. Розширити координаційну діяльність серед провідних установ України та зарубіжжя; спільно з установами НАМ України забезпечити проведення в 2023–2025 рр. засідань академічної дискусійної платформи «Культура в контексті українського державотворення та повоєнного відновлення України».

4. Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України:

4.1. Провести спільно з установами НАМ України Міжнародну наукову конференцію на тему: «Культура в контексті відновлення України і національно-ідентифікаційних практик» (II квартал 2024 р.) та засідання круглого столу «Україноцентричні трансформації у вітчизняній професійній і аматорській творчості в умовах війни» (III–IV квартали 2024 р.).

4.2. Спільно з Інститутом історії України НАН України, Інститутом археології НАН України, Інститутом держави і права імені В. М. Корецького НАН України та Інститутом народознавства НАН України підготувати до кінця 2023 р. для Департаменту культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики України інформаційно-аналітичні матеріали щодо стану збереження пам'яток і проблем повернення культурних цінностей з РФ до України.

5. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України (академік НАН України Г. А. Скрипник) та Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

**Президент
Національної академії наук України
академік НАН України**

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

**В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України**

Вячеслав БОГДАНОВ

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

П О С Т А Н О В А

22.02.2023

м. Київ

№ 84

Про відзначення працівників НАН України

На вшанування особистої мужності і патріотизму у захисті суверенітету, незалежності і територіальної цілісності України під час повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, особистого внеску у науково-організаційне і господарсько-технічне забезпечення життєдіяльності установ Академії, благодійну і волонтерську діяльність Президія Національної академії наук України постановляє:

Нагородити відзнаками Національної академії наук України працівників наукових установ, організацій і підприємств НАН України:

1. За вагомий внесок у захист територіальної цілісності України, безпосередню участь у відсічі збройної агресії Російської Федерації, особисту мужність і патріотизм (додаток 1).

2. За вагомий особистий внесок у науково-організаційне і господарсько-технічне забезпечення діяльності наукових установ, організацій і підприємств НАН України під час повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України (додаток 2).

3. За вагомий особистий внесок у підтримку Збройних Сил України, інших військових формувань та постраждалого населення від повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, активну благодійну та волонтерську діяльність (додаток 3).

**Президент
Національної академії наук України
академік НАН України**

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

**В. о. головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України**

Вячеслав БОГДАНОВ

З додатками можна ознайомитися за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-22#n2

V. МЕТОДИЧНІ, БІБЛІОГРАФІЧНІ ТА ІНШІ ВИДАННЯ, ПІДГОТОВЛЕНІ БІБЛІОТЕКАМИ

ВИДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО (2022–2023)

Представлено видавничу продукцію (друковану та електронну), підготовлену науковцями і фахівцями НБУВ упродовж 2022–2023 рр. за результатами досліджень з бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, соціальних комунікацій.

Видання представлені в Репозитарії НБУВ: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib>.

Монографії

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: бібліотекознавство та бібліотечна діяльність в інноваційному процесі розвитку (2002–2020) : монографія / Є. М. Білько, О. М. Василенко, В. В. Горєва, Т. Ю. Гранчак, Н. Б. Захарова, М. В. Іванова, О. З. Клименко, Т. М. Коваль, Т. Л. Кулаковська, Л. А. Литвинова, С. М. Масловська, Л. А. Пестрецова, З. О. Пономаренко, О. Л. Сокур, Г. І. Солоіденко, Л. О. Туровська, І. О. Шульга, О. Г. Яковенко ; відп. ред. О. М. Василенко. Київ : НБУВ, 2022. 507 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004354>.

Колективна монографія авторитетних учених Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського репрезентує основні напрями прикладних наукових досліджень у царині бібліотекознавства, які мають позитивний визначальний вплив на розвиток вітчизняної бібліотечної справи. Розкрито основні тенденції формування системи комплексного бібліотечно-інформаційного обслуговування НБУВ, становлення багаторівневої системи підвищення кваліфікації бібліотечних спеціалістів, науково-організаційна робота і комунікаційні зв'язки бібліотекознавчих структур у професійно-бібліотечному середовищі, основні напрями взаємодії НБУВ із закладами освіти, науковими установами, бібліотеками, професійними організаціями в контексті розвитку бібліотекознавства і бібліотечної справи та інші актуальні питання сучасної бібліотечної науки і практики. Видання призначене для дослідників історії вітчизняної бібліотечної справи, практиків інформаційно-бібліотечної сфери, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться історією української культури.

Бібліотечні портали знань : монографія / Т. Ю. Власова, О. І. Вощенко, С. В. Галицька, С. С. Гарагуля, Н. О. Гриценко, Є. Ю. Гуренко, Н. В. Добра,

М. В. Дорош, О. І. Жабін, О. В. Ісаєва, С. Е. Кириленко, О. В. Ключнікова, Л. В. Коновал, А. Ю. Кубко, Л. Г. Кудименко, І. В. Лобузін, К. В. Лобузін, Н. В. Лоцинська, О. М. Мартинюк, О. М. Островська, І. З. Пелюховська, І. П. Перенесієнко, Ж. В. Самохіна, Н. Ф. Самохіна, О. Г. Сандул, Т. В. Симоненко, І. В. Сосідко, Т. П. Устинова, Н. І. Чала, О. А. Ясінська ; відп. ред. К. В. Лобузін ; ред. С. С. Гарагуля. Київ : НБУВ, 2022. 378 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004512>.

Монографію присвячено використанню порталів знань в діяльності наукових бібліотек. Розглянуто принципи функціонування та технології бібліотечних порталів знань, які призначені для консолідації та впровадження єдиної системи організації знань для удосконалення системи доступу до джерел наукової інформації. Висвітлено досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в царині впровадження порталів знань для організації системи підтримки наукових досліджень та представлення цифрових історико-культурних ресурсів України. Визначено роль та розроблено інструментарій формування електронних бібліотечних тематичних і персональних колекцій як одного з важливих елементів організації знань бібліотечного порталу. Показано способи використання бібліотечних лінгвістичних інструментів (тематичного рубрикатора, авторитетних файлів) для удосконалення доступу до інформаційних ресурсів бібліотечного порталу. Монографія призначена для широкого кола бібліотечних та інформаційних спеціалістів, фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій, які беруть участь у процесі обігу знань у цифрових комунікаціях.

Інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотечної мережі Національної академії наук України в системі наукових комунікацій : монографія / О. Л. Сокур, О. З. Клименко. Київ : НБУВ, 2023. 297 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004724>.

Монографію присвячено комплексному дослідженню питання інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотечної мережі НАН України у контексті науково-організаційного забезпечення, можливостей корпоративної співпраці, оцінки стану, тенденцій та перспектив їх подальшого функціонування задля інтеграції українського наукового інформаційного простору у світовий. Узагальнено накопичені теоретичні напрацювання й практичний досвід, запропоновано шляхи ефективної взаємодії на основі уніфікації технологічних процесів та нормативно-методичного забезпечення, що відповідають вимогам сучасного інформаційного середовища. Визначено роль і місце бібліотек НАН України у формуванні українського наукового інформаційного простору задля зміцнення наукового потенціалу країни. Сформульовано практичні рекомендації з активізації взаємодії мережі бібліотек НАН України. Видання

розраховано на дослідників у галузі бібліотекознавства та суміжних галузей знань, а також викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти, бібліотечних працівників та всіх, хто цікавиться цією темою.

Довідкові, бібліографічні, науково-інформаційні видання

В. І. Вернадський і Україна: діяльність, оточення, зв'язки, пам'ять : довідник / авт. уклад: С. М. Кіржаєв, К. Є. Новохатський, Л. М. Яременко. Київ: НБУВ, 2023. 496 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004513>.

Видання продовжує реалізацію проекту «Володимир Іванович Вернадський і Україна», який здійснюють у тісній співпраці Комісія НАН України з наукової спадщини академіка В. І. Вернадського, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та інші установи НАН України. У довіднику подано відомості щодо українських локацій, пов'язаних із життям, дослідженнями, науково-організаційною і викладацькою діяльністю першого президента УАН академіка В. І. Вернадського, підготовкою його наукових праць, подіями, у яких він брав участь чи стосовно яких висловлював своє ставлення, родинними зв'язками тощо. Представлено інформацію про коло осіб, які через український контент були знайомі або співпрацювали з видатним ученим (колеги, друзі, учні). Видання стане у нагоді дослідникам історії української науки та культури, біографістам, усім, хто цікавиться життям і науковою спадщиною В. І. Вернадського.

Взаємодія в українській бібліотечній науці і практиці (1926–2021) : анотована бібліографія / ред. О. З. Клименко ; уклад. О. Л. Сокур. Київ : НБУВ, 2022. 226 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003656>.

Анотована бібліографія містить інформацію про дисертації, автореферати, монографії, статті з наукових збірників, журналів, матеріалів конференцій із питань бібліотечної взаємодії, співпраці, співробітництва, партнерства, кооперації, інтеграції, які було видано упродовж 1926–2021 рр. Видання розраховано на наукових працівників у галузі бібліотекознавства, бібліотечних фахівців, викладачів, аспірантів, студентів вищих та середніх спеціальних закладів освіти.

Газети національних спільнот України 1988–2004 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : науково-довідкове видання / ред. Т. Д. Антонюк, О. А. Вакульчук, Г. І. Ковальчук, К. В. Лобузінна ; авт. уклад: О. С. Залізнюк, С. Ю. Мельник, І. М. Швець. Київ : НБУВ, 2023. 326 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004502>.

Науково-довідкове видання «Газети національних спільнот України 1988–2004 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»

включає 259 унікальних джерел для дослідження історії створення, складу і змісту, умов функціонування преси національних спільнот України у період 1988–2004 рр. Усі джерела представлені мовою оригіналу. Видання споряджено науково-довідковим апаратом, що складається з п'ятьох показчиків – іменного, географічного, хронологічного, мов видання і показчика видань національних спільнот; є список скорочених назв у заголовках і підзаголовках газет та їх повне найменування. Науково-довідкове видання «Газети національних спільнот України 1988–2004 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» стане у нагоді для дослідницької роботи в усіх галузях науки і культури. Розраховане на вчених, журналістів, бібліотечних працівників, а також усіх, хто цікавиться історією української преси та життям національних спільнот України.

Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек наукових установ НАН України (надходження 2021–2022 рр.) : науково-допоміжний бібліографічний показчик / відп. ред. О. М. Василенко ; уклад. З. Р. Андрійчук, О. Б. Вихристюк, Л. В. Леонова, Є. А. Рибак, М. С. Сергієва, А. К. Ятченко. Київ : НБУВ, 2022. 97 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004500>.

Показчик подає відомості про зарубіжні періодичні видання, які надійшли з усіх джерел комплектування у 2021-2022 рр. до фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек наукових установ НАН України. Показчик розрахований на читачів та працівників бібліотек і служб науково-технічної інформації.

Коронавірусна хвороба 2019 (COVID-19): дослідження, лікування, вплив на суспільство : бібліографічний показчик / Т. В. Добко, Л. П. Мацкевич, П. М. Штих ; відп. ред. Л. А. Дубровіна. Київ : НБУВ, 2022. 100 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004204>.

До показчика включено бібліографічні описи переважно вітчизняних наукових публікацій щодо коронавірусної хвороби Covid-19. Бібліографічний показчик відображає видання з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та електронні ресурси. Включено матеріали, що висвітлюють загальні питання щодо коронавірусної хвороби, офіційні документи, медичні аспекти, лікування захворювання. Висвітлено проблеми впливу пандемії коронавірусу на економіку і суспільство, організацію освіти під час пандемії коронавірусу та інші питання впливу Covid-19 на життєдіяльність людини. Представлено документи, опубліковані у 2020 – на початку 2022 рр. Для медичних працівників, вчених, дослідників та широкого кола користувачів,

які цікавляться питаннями коронавірусної хвороби Covid-19, її лікування та подолання наслідків пандемії.

Коронавірусна хвороба: дослідження, лікування, вплив на суспільство : бібліографія зарубіжної літератури / уклад. А. О. Жабін ; відп. ред. Т. В. Добко. Київ : НБУВ, 2022. 419 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004194>.

До покажчика включено бібліографію зарубіжних наукових публікацій щодо коронавірусної хвороби Covid-19, які відображені в електронних базах даних. Бібліографічний список публікацій англійською мовою, систематизовано за абеткою авторів. Покажчик має універсальний характер та охоплює широке коло праць з медицини, економіки, психології, освіти та інших сфер, пов'язаних з життєдіяльністю людини в умовах пандемії. До посібника включено 626 бібліографічних записів. Це статті з наукових журналів, опубліковані у 2020–2021 рр., що мають статус «відкритого доступу». Для лікарів, вчених, дослідників та широкого кола користувачів, які цікавляться питаннями коронавірусної хвороби Covid-19, її лікування та подолання наслідків пандемії.

Обмінний фонд Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2022 році : бібліографічний покажчик / відп. ред. О. М. Василенко ; уклад. Л. А. Пестрецова [и др.]. Київ : НБУВ, 2022. 185 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004439>.

У покажчику представлено видання з обмінного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які пропонуються установам-партнерам НБУВ з документообміну. Для працівників бібліотек, вищих навчальних закладів, музеїв та інших наукових установ для формування та поповнення бібліотечних фондів.

Стандарти з бібліотечної справи і суміжних галузей (чинні станом на 01.07.2023 р.) : анотований список. Київ : НБУВ, 2023. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004702>.

У переліку містяться відомості про національні стандарти з бібліотечної, інформаційної, архівної та видавничої справи в Україні, чинні станом на 1 липня 2023 р. Призначений для наукових працівників, фахівців бібліотек, інформаційних установ, архівів і видавництв, викладачів, аспірантів, студентів спеціальних навчальних закладів, широкого кола користувачів.

Українознавчі студії американського книгознавця й бібліотекознавця Едварда Касинця (до 50-річчя наукової та популяризаторської діяльності): біобібліографічний покажчик / уклад.: Л. Шпильова, Г. І. Ковальчук. Київ: НБУВ, 2023. 67 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004693>..

Біобібліографічний покажчик підготовлений до 50-річчя українознавчих студій в галузі книгознавства, бібліотечної справи та бібліографії відомого американського бібліотекаря, дослідника, популяризатора слов'янської книги, запрошеного дослідника Інституту Гувера Стенфордського університету Едварда Касинця. Видання містить науковий нарис про Е. Касинця, хронологічний покажчик його українознавчих публікацій, деяких виставок і заходів, у яких він брав активну участь, перелік подяк йому від дослідників у виданнях, а також вибіркового покажчика публікацій про нього. Адресовано, насамперед, українським книгознавцям, бібліографам, бібліотекознавцям, українознавцям.

Юхимець Г. Європейський гравірований портрет XVI–XIX ст. з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : дослідження, ілюстрований каталог / Гліб Юхимець, Діна Фоменко, Ірина Цинковська, Петро Скрипник ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : Академперіодика, 2022. 496 с., іл.

У покажчику, який презентує літературу із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із заявленої теми, представлено бібліографічні описи книг і статей, в яких відображено історію, стан і проблеми народної культури, мови, фольклору канадських українців, що набули дещо відмінних від культури історичної батьківщини рис; подано також бібліографічні описи опублікованих досліджень вітчизняних та канадсько-українських учених із зазначених проблем. Допоміжні покажчики: іменний, назв, алфавітно-предметний; періодичних та продовжуваних видань, географічних назв; видавництв і видавничих організацій Канади, які друкували праці з пропонованої теми.

Науково-методичні видання

Методичний посібник з авторського права і суміжних прав для архівістів : методичний посібник / ред. Л. М. Яременко ; уклад. Л. Ф. Приходько. Київ: НБУВ, 2022. 181 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004436>.

У посібнику розглянуто поняттєво-термінологічний апарат, нормативно-правову базу, зміст авторського права і суміжних прав, специфіку об'єктів і суб'єктів цих прав, особливості їх здійснення, охорони, захисту. На підставі

законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав запропоновано методику роботи архівних установ з документами Національного архівного фонду, на які поширюється авторсько-правова охорона.

Підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифровізації : науково-методичний збірник / наук. ред. О. Г. Яковенко ; відп. ред. О. М. Василенко ; ред. В. В. Добровольська, Т. М. Коваль, О. З. Клименко, О. Л. Сокур. Київ : НБУВ, 2022. 191 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004499>.

У науково-методичному збірнику висвітлено окремі аспекти діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах розвитку цифровізації суспільства. Розглянуто питання формування та використання бібліотечних ресурсів, бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, соціокультурної, науково-методичної, видавничої, освітньої діяльності, організації бібліотечної статистики, інтелектуальної власності, кадрового забезпечення. Видання містить наукові статті, методичні рекомендації, науково-методичні матеріали. Адресоване спеціалістам бібліотечно-інформаційної сфери, студентам фахових спеціальностей

Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2021 році : інформаційно-аналітичний огляд / Т. Л. Кулаковська, О. Л. Сокур, Г. І. Солоіденко ; відп. ред.: О. М. Василенко, Г. І. Солоіденко. Вип. 27. Київ : НБУВ, 2022. 247 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004451>.

Випуск продовжує серію інформаційно-аналітичних видань «Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у... році», підготовлених за матеріалами звітів бібліотек. Видання вміщує аналітичні матеріали, статистичні таблиці та довідкову інформацію про діяльність бібліотечно-інформаційних підрозділів 95 наукових установ НАН України, які надали звіти до Інформаційно-бібліотечної ради НАН України. Подано нові законодавчі акти, нормативно-правові та інструктивно-методичні документи в галузі бібліотечної справи і науково-інформаційної діяльності. Представлено інформацію про нові методичні, бібліографічні та інші видання, які були підготовлені бібліотеками у 2021 р.

Положення про фонд основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2022. 36 с.

Положення розроблено спеціалістами-практиками та методистами НБУВ з використанням вітчизняних наукових підходів в галузі бібліотекознавства та з урахуванням вимог державних стандартів з бібліотечної справи. Воно

підготовлено за всіма правилами опрацювання нормативно-методичних документів із забезпечення основних напрямів діяльності НБУВ. Положення складається з передмови та семи розділів. Включає перелік умовних скорочень. Надає тезаурус основних термінів й понять із заявленої тематики. Містить список використаних джерел (нормативно-правових документів та локальних нормативних актів НБУВ). Наприкінці розміщує Додаток із розкриттям загальної характеристики фонду, хронологічних меж, мовної характеристики, формату документів, розстановки фонду, шифрів документів, кількості метрополіць розміщення документів та науково-довідкового апарату секторів колекційних видань, книг, періодичних видань та іноземної літератури.

Таблиця відповідності між рубрикаторм НБУВ і УДК. Розділ В2 Механіка / 531/534 Механіка : науково-методичний посібник / С. В. Галицька, О. М. Чигринець. Київ: НБУВ, 2023. 46 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004648>.

Науково-методичний посібник містить таблицю відповідності між рубриками Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Універсальної десятикової класифікації, яка дає змогу під час систематизації документів за двома класифікаційними схемами оптимізувати процес прийняття класифікаційних рішень і забезпечити їх уніфікованість. Застосування відповідності між компонентами різних інформаційно-пошукових мов і зв'язків між незалежними класифікаторами під час наукового опрацювання інформаційних ресурсів оптимізує структуру бібліотечної ієрархії, зумовлює точність і повноту результатів тематичного пошуку в електронному каталозі наукової бібліотеки. Описи рубрик розділу «Механіка», оснащених необхідним методичним апаратом і рубриками Універсальної десятикової класифікації, наведено у тематичному навігаторі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який є важливим складником інформаційно-пошукової системи бібліотеки. Зазначення зв'язків між рубриками Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Універсальної десятикової класифікації в описах рубрик навігатора, а також у бібліографічних описах документів електронного каталогу підвищує ефективність пошукової системи наукової бібліотеки, що зумовлює всебічне використання її інформаційного потенціалу. Видання призначене для працівників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які здійснюють наукове опрацювання документів за двома класифікаційними схемами (Рубрикаторм НБУВ і Універсальною десятиковою класифікацією) та фахівців інших бібліотек України.

Таблиця відповідності між рубрикатором НБУВ і УДК. Розділ В3 Фізика / 53 Фізика : науково-методичний посібник / С. В. Галицька, О. М. Чигринець. Київ: НБУВ, 2023. 120 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004649>.

Науково-методичний посібник містить таблицю відповідності між рубриками Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Універсальної десятикової класифікації, яка дає змогу під час систематизації документів за двома класифікаційними схемами оптимізувати процес прийняття класифікаційних рішень і забезпечити їх уніфікованість. Застосування відповідності між компонентами різних інформаційно-пошукових мов і зв'язків між незалежними класифікаторами під час наукового опрацювання інформаційних ресурсів оптимізує структуру бібліотечної ієрархії, зумовлює точність і повноту результатів тематичного пошуку в електронному каталозі наукової бібліотеки. Описи рубрик розділу «Фізика», оснащених необхідним методичним апаратом і рубриками Універсальної десятикової класифікації, наведено у тематичному навігаторі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який є важливим складником інформаційно-пошукової системи бібліотеки. Зазначення зв'язків між рубриками Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Універсальної десятикової класифікації в описах рубрик навігатора, а також у бібліографічних описах документів електронного каталогу підвищує ефективність пошукової системи наукової бібліотеки, що зумовлює всебічне використання її інформаційного потенціалу. Видання призначене для працівників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які здійснюють наукове опрацювання документів за двома класифікаційними схемами (Рубрикатором НБУВ і Універсальною десятиковою класифікацією) та фахівців інших бібліотек України.

Збірники наукових праць

Бібліотека. Наука. Комунікація: Інноваційні трансформації ресурсів і послуг : матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 4–6 жовтня 2022 р.) / відп. ред. О. М. Василенко ; редакційна колегія: Л. А. Дубровіна; О. М. Василенко; О. В. Дзира; М. Б. Закіров; Л. В. Івченко; Т. М. Коваль; Г. І. Ковальчук; К. В. Лобузін; В. І. Попик; В. М. Удовик; В. В. Черноіваненко; А. І. Шаповал. Київ: НБУВ, 2022. 588 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004349>.

Збірник містить матеріали міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг», організованої Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (4–6 жовтня 2022 р.), в яких висвітлені традиційні та інноваційні напрями у

діяльності наукових бібліотек, актуальні питання розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу в сучасних умовах, найбільш гострі проблеми у бібліотечній сфері та шляхи їх подолання, результати наукових пошуків, пропозиції щодо вдосконалення діяльності бібліотек. Розкрито теоретичні та прикладні питання організації і управління бібліотечно-інформаційним комплексом в умовах трансформації наукових комунікацій; цифрових бібліотечних технологій організації знань; електронних ресурсів бібліотек як складника інформаційної основи сучасного національного розвитку. Висвітлено, зокрема: питання трансформації українського книгознавства (до 100-річчя Українського наукового інституту книгознавства); традиції, перспективи формування, дослідження, цифровізація архівної та рукописної наукової спадщини; музична культура і музичні фонди бібліотек та архівів в умовах сьогодення; нові форми і методи дослідницької та інформаційної роботи, інтеграції та поширення біографічних знань у сучасній біографіці та біобіографії. Низку матеріалів присвячено діяльності дослідників української діаспори; питанням збереження і вивчення єврейської друкованої спадщини України.

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: Н. Кунанець (голов. ред.), В. Горовий (заст. голов. ред.), [та ін.] ; відп. ред. С. Закірова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2022. Вип. 63. 360 с.

У збірнику наукових праць представлено матеріали, у яких висвітлюються актуальні питання діяльності бібліотеки в умовах цифровізації сучасного інформаційно-освітнього і наукового простору. Розглянуто окремі напрями функціонування бібліотек в умовах війни з РФ та актуальні аспекти протидії агресії; доведено значення бібліотечного ресурсу в сучасній інформаційній діяльності; визначено особливості феномену дилеми інформаційної безпеки особистості; досліджено контент соціальних медіа як об'єкта бібліотечного депонування; проаналізовано нові тренди динаміки академічної діяльності українських вчених; з'ясовано специфіку презентації інституту президентства в соціальних медіа; висвітлено досвід виробництва бібліотечно-інформаційних продуктів Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського і національними бібліотеками європейських країн.

У наукових статтях випуску репрезентовано історико-славістичні дослідження бібліотечних документальних ресурсів і творчого доробку видатних українців. Досліджено колекції Ягеллонської бібліотеки та бібліотеки Свято-Успенської Почаївської лаври; висвітлено особливості епістолярної спадщини академіка М. Г. Холодного; проаналізовано питання відносин з

Росією в інтелектуальній спадщині лідерів українства ХХ ст.; розглянуто різні аспекти творчості М. Рильського, М. Коцюбинського, В. Русанівського, П. Федоренка, О. Степанця. Видання орієнтовано на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців і працівників у сфері соціальних комунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій.

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / В. Горювий (голов. ред.), Ю. Половинчак, Л. Чуприна [та ін.] ; відп. ред. С. Закірова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2022. Вип. 64. 536 с.

У збірнику наукових праць представлено матеріали, в яких висвітлюються актуальні питання діяльності соціокультурних установ в умовах воєнного стану. Розглянуто правові аспекти збереження культурної спадщини в умовах війни; з'ясовано особливості функціонування бібліотек у кризові періоди для подолання стресових ситуацій. У наукових статтях випуску репрезентовано історичні дослідження архівних та бібліотечних зібрань; проаналізовано творчий доробок виданих діячів науки і культури; визначено особливості методології дослідження документальних комплексів; розкрито методику використання сучасних технологій геоінформаційних систем для представлення на інтерактивній карті даних усноісторичних джерел про Голодомор. Матеріали збірника висвітлюють сучасні тенденції розвитку наукової функції бібліотек; з'ясовано роль бібліотечних установ у дослідженнях і протидії інфодемії COVID-19; розглянуто діяльність бібліотек як комунікативних центрів соціально-правового інформування, їх роль у напрямку формування екологічної культури та гендерної рівності в Україні. Досліджено структурні особливості інформаційно-документальної складової системи стратегічних комунікацій; проаналізовано особливості співвідношення комунікаційної системи документаційного забезпечення правничої сфери та державної уніфікованої системи документації; з'ясовано специфіку форм збереження та доступу до документальних ресурсів інституту президентства в Республіці Казахстан; розглянуто сутнісні характеристики та проблеми інформаційної безпеки в політичній комунікації.

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / В. Горювий (голов. ред.), Ю. Половинчак, Л. Чуприна [та ін.] ; відп. ред. Н. Іванова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2022. Вип. 65. 308 с.

Збірник присвячено дослідженням у галузі історіографії, бібліотечно-бібліографічної та інформаційної бібліотечної діяльності. Представлено матеріали, в яких репрезентовано історичні дослідження архівних та

бібліотечних зібрань; проаналізовано творчий доробок видатних діячів науки і культури; висвітлюються актуальні питання документознавства. У наукових статтях випуску висвітлено тенденції розвитку електронних, зокрема мобільних, технологій в бібліотечній діяльності; розглянуто питання розвитку цифрових архівів вітчизняних та зарубіжних бібліотек. Досліджено проблеми постконфліктного врегулювання, встановлення історичної правди про перебіг конфлікту, його причини та наслідки; приділено увагу перебігу акцій солідарності світової громадськості з українським народом під час збройної агресії.

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Бібліотеки в сучасній системі наукових комунікацій». / В. Горовий (голов. ред.), Ю. Половинчак, Л. Чуприна [та ін.] ; відп. ред. О. Клименко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2022. Вип. 66. 384 с.

У збірнику наукових праць представлено матеріали, у яких розглянуті різноаспектні питання розвитку діяльності наукових бібліотек в умовах трансформації наукових комунікацій. У статтях науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського висвітлено результати проведеного Інститутом бібліотекознавства дослідження за темою «Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій». У публікаціях розкриті теоретичні та прикладні аспекти розвитку інформаційно-комунікаційної діяльності наукових бібліотек України та зарубіжних країн,; роль і місце наукових комунікацій у сучасній бібліотечній практиці під впливом інтенсивного впровадження інформаційних технологій; оптимального забезпечення доступу користувачів до достовірної, якісної інформації та наукових знань тощо. Окремі розділи присвячено питанням формування, використання та організації доступу до довідково-бібліографічних ресурсів та організації електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки в сучасному вебсередовищі.

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: Ю. Половинчак (голов. ред.), С. Закірова (заст. голов. ред.), Т. Дубас (відп. секр.) [та ін.] ; відп. ред. С. Закірова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Вип. 67. Київ, 2023. 408 с.

У збірнику наукових праць представлено матеріали, у яких висвітлюються актуальні питання розвитку інформаційного суспільства в умовах широкомасштабного вторгнення РФ в Україну, трансформація його інструментів і ресурсів.

Розглянуто окремі аспекти подієвої комунікації в інформаційному просторі в умовах російської агресії; проблеми і перспективи української культурної

дипломатії під час війни; особливості інформаційних ресурсів підтримки українських біженців за кордоном; фактори актуалізації соціогуманітарних наук у наукових процесах сьогодення; аналіз окремих аспектів кризової політики Президента США Ф. Д. Рузвельта; специфіка застосування та сприйняття фейків як інструменту тиску в умовах війни. У збірнику досліджуються проблеми адаптації діяльності бібліотек до роботи в умовах воєнного стану, проаналізовано вплив українських вимушено переміщених осіб і біженців на ринок праці; показано специфіку бібліотечної роботи у просуванні ідей гендерної рівності; висвітлено досвід науково-видавничої діяльності національних бібліотек Польщі і бібліотечної системи США у світових війнах.

У наукових статтях випуску репрезентовано історико-літературні дослідження бібліотечних ресурсів і творчого доробку видатних українців. Видання орієнтовано на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців і практиків у сфері історії, соціальних комунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій

Електронні версії випусків «Наукових праць Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (архів видання) знаходяться за посиланням: http://np.nbu.gov.ua/cgi-bin/np/jrn.exe?&I21DBN=np&P21DBN=np&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUU_all&C21COM=1&S21STR=npnbuimviv.

ВИДАННЯ, ПІДГОТОВЛЕНІ БІБЛІОТЕКАМИ ІНШИХ СИСТЕМ ТА ВІДОМСТВ

Друковані видання

Бібліотечна справа і бібліотекознавство України (2011–2020) : наук.-допоміж. бібліогр. покажч. : в 2-х ч. / М-во культури та інформ. політики України, Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого ; [упоряд. Н. Тертичка ; наук. ред. В. Кононенко]. Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого, 2023. Ч.1 : (2011-2015). с. 392-412, 417-447.

Бібліографічний покажчик містить систематизовані дані про монографії, навчальні посібники, автореферати дисертацій, статті з наукових збірників, журналів з питань вітчизняного бібліотекознавства, видані з 2011 по 2015 роки. Видання розраховано на наукових працівників у галузі бібліотекознавства, бібліотечних фахівців, викладачів, аспірантів, студентів вищих та середніх спеціальних навчальних закладів.

Бібліотечна Україна в цифрах (2020–2021 рр.): стат. зб. / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Київ, 2023. 70 с.

Статистичний збірник надає інформацію про діяльність бібліотек України

у 2019 році (з порівнянням окремих показників із 2018 роком). Інформацію подано на основі даних форми № 6-РК «Звіт про діяльність державних, публічних бібліотек, централізованих бібліотечних систем (ЦБС), що віднесені до сфери управління Міністерства культури України» та Електронної системи моніторингу базової мережі публічних бібліотек України (ЕСМаР).

Василь Герасимович Дригайло : біобібліогр. покажч. : до 80-річчя від дня народж. / Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т ім. І. Сікорського», Наук.-техн. б-ка ім. Г. І. Денисенка. Київ : Ліра-К, 2017. 87 с.

Біобібліографічний покажчик висвітлює основні етапи життя, наукову, науково-організаційну, педагогічну та громадську діяльність відомого українського бібліотекознавця, директора науково-технічної бібліотеки ім. професора Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (1991–2015) В. Г. Дригайла. Видання адресоване бібліотекознавцям, бібліографам, бібліотекарям, студентам і всім, кого цікавить історія розвитку освіти, культури й бібліотечної справи України.

Григорій Сковорода у друкованих виданнях України : 300-річчю від дня народж. мислителя присвяч. : [зб. ст.] / Держ. наук. установа «Кн. палата України ім. Івана Федорова», Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Київ. духов. акад. Київ : Кн. палата України ім. І. Федорова, 2022. 19 с.

У збірнику представлено друковані видання (книги, журнали, автореферати, аркушеві видання, ноти тощо) з фондів Державного архіву друку Книжкової палати України імені Івана Федорова та архів Григорія Сковороди з фондової колекції Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України.

Дашкевич Я. Р. У світі книжки : [з творчої спадщини] / Ярослав Дашкевич ; [упоряд.: Н. Паславська та ін. ; передм., с. IX-LXXVI: Г. Сварник, І. Сварник] ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Львів. від-ня, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. Львів : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2021. LXXX, 503 с.

До книги ввійшли наукові праці Ярослава Дашкевича, що присвячені книжковій культурі у різноманітних її проявах: книгодрукування, історія бібліотек, бібліографія, біографії вчених-книгознавців тощо. Також у виданні вміщено цінні джерельні матеріали, що детальніше розкривають «світ книжки» Я. Дашкевича.

Добко Т. В. Василь Степанович Бабич – бібліотечний діяч, вчений, і 90-річчя від дня народження / Т. Добко, Т. Новальська. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2022. 482 с.

У книзі відображено основні етапи життя, наукової, педагогічної та громадської діяльності відомого вченого в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, педагогіки, заслуженого працівника культури України, професора Василя Степановича Бабича (1932–2016). Окремий розділ складають спогади про В. С. Бабича його колег, учнів та рідних. Подано бібліографію основних наукових праць В. Бабича та літературу про нього, фотоілюстративний додаток. Включено також матеріали до життєпису бібліографа, бібліотекознавця Євдокії Кононівни Бабич.

Електронні інформаційні ресурси : створення, використання, доступ : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 28–29 листоп. 2022 р. Суми : Ніко ; Вінниця : ВНТУ, 2022. 300 с.

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції «Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ». Матеріали збірника подано у авторській редакції.

Ільганаєва В. О. Соціальні комунікації : словник-довідник / В. Ільганаєва. Київ : Ліра-К, 2022. 327 с.

Словник-довідник з соціальних комунікацій системно розкриває зміст основних понять, що відображають об'єктно-предметне поле сфери соціальних комунікацій в їх гносеологічних, онтологічних та феноменологічних аспектах. В основу трактування понять закладена концепція генералізаційної теорії соціальних комунікацій, що відповідає рівню розвитку соціально-комунікаційного процесу та гуманістичним тенденціям медіаконцептуалізації подальшого розвитку соціальної комунікації. Встановлюються зв'язки між поняттями, що мають відношення до феноменів комунікації надсистемного, системного та підсистемного рівнів соціально-комунікаційного знання. Враховуються зміни соціально-комунікаційної ситуації в суспільстві, викликані медіацією соціального простору.

Козак С. Леся Українка: до берега «Свободи» : біобібліогр. покажч. / Сергій Козак ; Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Київ : Літ. Україна, 2022. 182 с. (Серія «Українська діаспора: літературна бібліографія»; вип. 4).

Це видання – перше дослідження про Лесю Українку в контексті публікацій часопису «Свобода», який вже понад століття (з 1893-го) виходить за океаном, у Сполучених Штатах Америки. Матеріали про геніальну поетесу і драматургиню на шпальтах цього видання – це не тільки цінний літопис

подій, що відбулися в багатьох куточках світу (хоча й сам по собі він украй важливий), а й загалом яскрава сторінка про те, чим жила українська діаспора впродовж тривалого часу, якими пріоритетами керувалися в непростий період еміграційного буття. А ще – це підтвердження того, що Леся Українка була для закордонних українців однією з тих найвеличніших постатей, яка забезпечувала їм найдорожче – духовний зв'язок з Україною.

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: історія, джерела, постаті : доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., Львів, 26 лют. 2021 р. / [відп. ред. Л. Сніцарчук]. Львів : ЛННБ України імені В. Стефаника, 2021. 222 с.

Збірник укладено із доповідей та повідомлень, із якими на Міжнародній конференції виступили її учасники – відомі українські та польські науковці. У публікаціях висвітлено такі важливі аспекти історії Національної бібліотеки і її фондів, як їхня універсальність і унікальність, мистецькі збірки інституційних та приватних книгозбірень, особливості їхнього формування, а також взаємозв'язок з іншими установами у контексті творення спільного національно-культурного простору, збереження пам'яті про видатних діячів та їхнього доробку.

Медіаграмотність бібліотекаря: сучасні виміри : дайджест / Публ. б-ка імені Лесі Українки для дорослих м. Києва, Наук.-метод. від. Київ, 2020. 25 с.

Дайджест підготовлено на основі матеріалів фахових видань та інтернет-ресурсів з питань медіаграмотності. Вміщені публікації розкривають: нові можливості використання соціальних мереж в діяльності бібліотек; піднімають питання трендів бібліотек у соціальних мережах; досвід роботи за даною темою та інше. Видання адресоване бібліотечним фахівцям та усім, кого цікавить тема медіаграмотності.

Палеха Ю. І. Інформаційна культура особи, суспільства, організації / Ю. І. Палеха. Київ : Ліра-К, 2022. 403 с. : іл., табл. Бібліогр.: с. 375–403.

У виданні розкрита суть і структура інформаційної культури як феномену сучасності, охарактеризовані в залежності від суб'єкта її три основні рівні. На рівні культури інформаційного суспільства розкрито характеристики та побудовано його модель, охарактеризовані напрями розвитку та виокремлено проблеми, виділені питання інформатизації, інформаційної безпеки, збереження культурної спадщини, правового регулювання у сфері інформаційних відносин. Видання призначено для студентів, аспірантів та викладачів зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», слухачів курсів перепідготовки

керівних кадрів культури і мистецтв, слухачів системи підвищення професійної кваліфікації.

Палеха Ю. І. Методи та засоби документування : навч.-практ. посіб. [для керівників та працівників інформ., бібл. та архів. установ, підприємств і орг. держ. та недерж. форм власності та ін.] / Ю. І. Палеха, К. М. Алексеєнко ; Нац. трансп. ун-т. Київ : Ліра-К, 2022. 343 с. : іл., табл. Бібліогр.: с. 336–343.

У посібнику послідовно розкриваються питання побудови знакових систем та кодування знаків, особливості документування як процесу фіксації інформації на матеріальному носіїві, основні способи та методи запису інформації. Значна увага приділена практичній роботі з засобами створення, редагування та форматування документів у Word, засобами мережевого офісного пакету GoogleDocs, призначених для налагодження ефективної взаємодії користувачів зі створення текстових документів, е-таблиць, підготовки презентацій засобами хмарних технологій, а також засобами створення форм опитувань і тестів. Для керівників та працівників інформаційних, бібліотечних та архівних установ, усіх тих, хто цікавиться інформаційною та документознавчою справою.

Постаті бібліотечної плеяди. Директори бібліотек Хмельницької області : довідник / [уклад.: Синиця Н. М. та ін.] ; Хмельниц. обл. відня ВГО Укр. бібл. асоц. Хмельницький : Заколотний М. І. : Хмельниц. відня ВГО УБА, 2021. 196 с.

Видання містить інформацію про директорів обласних, централізованих бібліотечних систем, центральних міських/районних бібліотек та провідних бібліотек закладів вищої освіти Хмельниччини.

Сенченко М. І. Бібліографія країн світу / М. І. Сенченко ; [Книжкова палата України ім. І. Федорова]. Київ : Ліра-К, 2023. 305 с.

Бібліографія – це візитна картка нації, за якою визначають її науковий та інтелектуальний потенціал; народи світу дізнаються, що пишуть письменники, вчені, спеціалісти, журналісти конкретної країни, що писали раніше, коли була створена й видана перша книга тощо. Тому всі країни світу, незалежно від економічного й політичного стану, велику увагу приділяють реєстрації творів друку, створенню та розповсюдженню літописів друкованої продукції. У книзі викладається авторська концепція бібліографії, її зародження, становлення й розвиток. Книга призначена для студентів університетів і може бути корисною для спеціалістів у сфері книжкової індустрії, бібліотек і бібліографічних центрів.

Складання та оформлення списків літератури до наукових статей: практичні аспекти : метод. рек. / [авт.-уклад.: О. Ю. Половинчук та ін.] ; Укр. ін-т експертизи сортів рослин, Сектор ред.-вид. діяльності. Вінниця : Твори, 2021. 33 с.

У методичній розробці сформульовано практичні рекомендації щодо особливостей складання списків літератури до наукових статей та їхнього бібліографічного оформлення згідно з чинним національним стандартом ДСТУ 8302:2015 та міжнародним стилем APA 6th ed. з наведенням конкретних прикладів опису джерел.

Словник новітніх англійців / Укл. Лесь Белей, Аліна Гончаренко, Марина Ківу, Ірина Олександрук. Київ: Наукова думка, 2022. 320 с.

Словник містить близько 4 тисяч слів і словосполучень, запозичених з англійської мови головно впродовж перших десятиліть ХХІ століття, які активно побутують в узусі української мови. Видання не є нормативним і не вводить зібрані одиниці до літературного стандарту. Для широкого кола читачів.

Шкіцька І. Ю. Аналітико-синтетичне опрацювання інформації : навч. посіб. : для студентів закл. вищої освіти спец. «Інформ., бібл. та архів. справа» / І. Ю. Шкіцька ; Західноукр. нац. ун-т. 3-тє вид., оновл. та допов. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 259 с.

У посібнику систематизовано теоретичний матеріал навчальної дисципліни «Аналітико-синтетичне опрацювання інформації». Крім розгорнутих тез, кожна тема містить список рекомендованої літератури, перелік основних понять, питання і завдання для самоконтролю, тестові питання. Для викладачів і студентів закладів вищої освіти, які здобувають спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», а також тих, хто цікавиться питаннями аналізу, згортання, систематизування документної інформації й упорядкування бібліографії за різними стилями.

Електронні видання

Бібліотеки – Хаби цифрової освіти : практичний посібник / автори-укладачі: О. Бруй, Т. Козицька, Г. Мацієвська, С. Моїсєєва, І. Шевченко ; заг. ред. Я. Сошинської; ВГО Українська бібліотечна асоціація ; Проект підтримки Дія. Електрон. вид. Київ : ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2023. 116 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/17yJ4pjNwzYUiVQueh6dFD86IgoniCeps/view>.

Підготовлений експертами ВГО Українська бібліотечна асоціація практичний посібник допоможе всім, хто хоче створити у своїй бібліотеці

Хаб цифрової освіти або удосконалити його діяльність, зробити це швидко та якісно, з оптимальним використанням ресурсів, врахувавши досвід, успіхи та помилки тих бібліотек, які вже пройшли цей шлях. Дане електронне видання створене у результаті співпраці ВГО Українська бібліотечна асоціація з проєктом «Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні» (Проєкт підтримки Дія), що впроваджується Програмою розвитку ООН (ПРООН) в Україні за фінансової підтримки Швеції.

Бібліотечні компетентності в умовах нових викликів : матеріали наук.-практ. конф., 5 жовт. 2022 р., Вінниця / Метод. об-ня б-к ЗВО м. Вінниці, Наук. б-ка ВНМУ ім. М. І. Пирогова ; уклад. М. І. Мельник ; відп. за вип. Н. М. Кравчук. Вінниця, 2022. 60 с.

URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/2798/1/%D0%D0%BB%D0%B8%20%>

Збірник матеріалів містить доповіді фахівців бібліотек закладів вищої освіти м. Вінниці, оприлюднені на науково-практичній конференції «Бібліотечні компетентності в умовах нових викликів», яка відбулася 5 жовтня 2022 р. Видання адресовано працівникам бібліотек різних типів і форм власності.

Метабібліографія України [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. / Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України». Київ : ДЗ «Нац. парлам. б-ка України», 2009- (Київ : НБУ ім. Ярослава Мудрого). (2021) : : покажч. бібліогр. посіб. / М-во культури та інформ. політики України, Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого ; упоряд. Н. Абдуллаєва ; наук. ред. В. Кононенко. Електрон. текст. дані (1 файл : 7,60 Мб). Київ : Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. 2023.

URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=14561>.

Покажчик подає інформацію про бібліографічні посібники, що вийшли друком в Україні протягом 2021 року, підготовлені бібліотеками різних видів і форм власності, науковими установами, закладами вищої освіти, окремими громадянами. Видання адресовано працівникам бібліотек та інформаційних установ, спеціалістам різних галузей науки.

34 Stories про вибір [Електронний ресурс] / М-во культури та інформ. політики України, Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого ; упоряд. В. Здановська ; відп. ред. С. Кравченко. Електрон. текст. дані (1 файл : 1,7 Мб). Київ : Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого, 2022.

URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=14284>.

У виданні вміщено дописи учасників акції «Story про вибір», присвячені їхньому шляху до професії бібліотекаря, особливостям та принадам роботи

в бібліотеці. Видання адресовано бібліотечним фахівцям, користувачам бібліотек, працівникам закладів культури, освіти, студентам, а також учням загальноосвітніх шкіл, які нині обирають свою майбутню професію.

Публічні бібліотеки в умовах воєнного часу: з досвіду роботи бібліотек Одеської області : аналіт. довідка з досвіду роботи / Одес. обл. універс. наук. б ка ім. М. Грушевського ; [упоряд. Г. П. Діденко]. Одеса : [Одес. обл. універс. наук. б ка ім. М. Грушевського], 2022. 20 с. : фот.

URL: <https://biblioteka.od.ua/wp-content/uploads/2022/04/Publichni-biblioteku-v-umovah-voennogo-chasu-z-dosvidu-roboty-bibliotek>.

VI. ДОДАТКИ

Додаток 1

Основні показники роботи бібліотек наукових установ НАН України в 2022 році

№ п/п	Назва показників	Од обл.	Викон. у 2021р.	Викон. у 2022 р.
1	2	3	4	5
I. Бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування				
1.	Користувачі. Всього	користуван	15505	12696
	у т. ч. інших установ	" - "	1634	1224
2.	За категоріями:			
	а) наукові співробітники	" - "	9446	7926
	б) спеціалісти	" - "	3376	2760
	в) аспіранти	" - "	897	821
	г) інші	" - "	1716	1093
3.	Відвідування. Всього	відвід.	65131	47609
4.	Книговидача. Всього	прим.	192978	154795
	у т. ч. іноземних документів	" - "	25837	20596
	на електронних носіях	" - "	870	311
5.	Виготовлено копій:	стор.	17716	9118
	- на базі установи	" - "	17362	8848
	отримано з інших організацій	" - "	354	227
6.	МБА			
	кількість абонентів	абонент	675	340
	у т. ч. іногородніх	" - "	128	40
	видано документів	прим.	2488	1221

Продовження таблиці

№ п/п	Назва показників	Од. обл.	Викон. у 2021 р.	Викон. у 2022р.
1	2	3	4	5
	у т. ч. іноземних	" - "	391	235
	отримано документів	" - "	1175	650
7.	Бібліотечно-інформаційна діяльність			
	виставки нових надходжень представлено документів	вист.	497	317
		прим.	10491	6472
	виставки за профілем діяльності установи: представлено документів	вист.	262	196
		прим.	9467	7385
	електронні виставки	вист.	18	15
	презентація видань	захід	11	9
	групове інформування	абонент	790	586
			1454	660
	індивідуальне інформування	абонент	828	594
		повід.	10398	2699
	дні інформації	захід	45	35
8.	Довідково-бібліографічна діяльність:			
	алфавітний каталог: розставлено карток за рік	картка	13255	9023
	систематичний каталог: розставлено карток за рік	картка	12458	7755
	бібліографічні картотеки, усього	картотека	642	394
	розставлено карток за рік	картка	31196	14109
	редагування карток у каталогах і картотеках за рік усього	картка	8166	5379
	тематичні довідки письмові	довідка	222	90

Продовження таблиці

№ п/п	Назва показників	Од. обл.	Викон. у 2020 р.	Викон. у 2021 р.
	індексування документів за УД К	документ	3905	1961
	бібліографічні посібники:			
	бібліографічні покажчики	покажчик	15	14
	біобібліографічні покажчики	покажчик	6	3
	тематичні бібліографічні списки	список	56	38
	списки нових надходжень	список	149	115
II. Комплектування бібліотечних фондів				
1.	Надійшло документів. Усього	прим.	18802	9999
	у т. ч.: іноземних	" - "	1905	1305
	на електронних носіях	" - "	122	470
	За джерелами надходжень:			
	передплата	" - "	6385	2580
	купівля	" - "	221	103
	книгообмін	" - "	2577	1313
	дари	" - "	7860	5467
	інше	" - "	1759	442
2.	Кількість документів, інформацію про які подано до депозитарію НБУВ	назви	25	0
3.	Вилучено документів. Усього	прим.	11243	12903
	у т. ч. іноземних	" - "	118	3312
III. Кадри				
1.	Усього працює в бібліотеках:	праців.	180	169
	на посадах бібліотечних працівників	праців.	174	161
	у т. ч. в інших підрозділах	праців.	13	138

Додаток 2

Відомості про рух фондів бібліотек наукових установ
НАН України у 2022 р.

№ п/п	Склад бібліотечних фондів	Од. обл.	Нараховується на 01.01.2022 р.	Надійшло	Вибуло	Нараховується на 01.01.20223р.
1.	Книги, брошури. Всього	прим.	2731418	4245	7892	2727771
	у т. ч. іноземні видання	" - "	264309	335	0	264644
2.	Періодичні та продовжувані видання. Всього	" - "	4843980	4437	4013	4844404
	у т. ч. іноземні видання	" - "	2026952	672	3625	2023999
3.	Нормативні виробничо-практичні видання. Всього	од. зб.	594636	847	912	594571
	у т. ч. іноземні видання	" - "	107403	19	0	107422
4.	Документи на інших носіях	" - "	90704	470	317	90857
	у т. ч. іноземні видання	" - "	53116	279	315	53080
	ВСЬОГО (1, 2, 3, 4)	прим.	8260738	9999	13134	8257603
	у т. ч. іноземні видання	" - "	2451780	1305	3940	2449145
5.	Газети. Всього	назв	177	26	58	145
	у т. ч. іноземні	" - "	0	0	0	0
6.	Резервний фонд	" - "	9119	42	56	9105
7.	Обмінний фонд	" - "	279773	8220	4535	283458
	ВСЬОГО	прим.	8547395	18282	17727	8547950
	у т. ч. іноземні видання	" - "	2452653	1305	3940	2453958

Перелік бібліотек наукових установ НАН України
(алфавітний)

Бібліотека:

1. Державної установи «Відділення гідроакустики Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України»
2. Головної астрономічної обсерваторії НАН України
3. Державного природознавчого музею НАН України
4. Інституту археології НАН України
5. Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря НАН України
6. Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України
7. Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України
8. Інституту відновлюваної енергетики НАН України
9. Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»
10. Інституту газу НАН України
11. Інституту географії НАН України
12. Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України
13. Інституту геологічних наук НАН України
14. Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України
15. Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України
16. Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України
17. Інституту гідробіології НАН України
18. Інституту гідромеханіки НАН України
19. Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України
20. Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
21. Інституту еволюційної екології НАН України
22. Інституту економіки та прогнозування НАН України
23. Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України
24. Інституту електродинаміки НАН України
25. Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України
26. Інституту електронної фізики НАН України
27. Інституту енциклопедичних досліджень НАН України
28. Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України
29. Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України

30. Інституту імпульсних процесів і технологій НАН України
31. Інституту історії України НАН України
32. Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України
33. Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України
34. Інституту колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського НАН України
35. Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
36. Інституту математики НАН України
37. Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України
38. Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України
39. Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
40. Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України
41. Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
42. Інституту морської біології НАН України
43. Інституту молекулярної біології і генетики НАН України
44. Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України
45. Інституту народознавства НАН України
46. Інституту органічної хімії НАН України
47. Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України
48. Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України
49. Інституту прикладної фізики НАН України
50. Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України
51. Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України
52. Інституту проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного НАН України
53. Інституту проблем міцності ім. Г. С. Писаренка НАН України
54. Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова НАН України
55. Інституту проблем реєстрації інформації НАН України
56. Інституту ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України
57. Інституту радіофізики та електроніки ім. О. Я. Усикова НАН України
58. Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України
59. Інституту сорбції та проблем ендоекології НАН України
60. Інституту соціології НАН України
61. Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України
62. Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України
63. Інституту теплоенергетичних технологій НАН України
64. Інституту технічної механіки НАН України

65. Інституту технічної теплофізики НАН України
66. Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
67. Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України
68. Інституту української мови НАН України
69. Інституту фізики НАН України
70. Інституту фізики конденсованих систем НАН України
71. Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України
72. Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України
73. Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України
74. Інституту фізіології рослин і генетики НАН України
75. Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України
76. Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України
77. Інституту хімії поверхні ім. О. О. Чуйка НАН України
78. Інституту чорної металургії ім. З. І. Некрасова НАН України
79. Інституту ядерних досліджень НАН України
80. Криворізького ботанічного саду НАН України
81. Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України
82. Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України
83. Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України
84. Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України
85. Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» НАН України
86. Національного науково-природничого музею НАН України
87. Одеського археологічного музею НАН України
88. Полтавської гравіметричної обсерваторії Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України
89. Радіоастрономічного інституту НАН України
90. Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка НАН України
91. Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України
92. Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського НАН України
93. Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України

**Перелік бібліотек наукових установ НАН України
(територіальний)**

м. Дніпро

1. Бібліотека Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України
2. Бібліотека Інституту технічної механіки НАН України
3. Бібліотека Інституту чорної металургії ім. З. І. Некрасова НАН України

м. Київ

4. Бібліотека Головної астрономічної обсерваторії НАН України
5. Бібліотека Інституту археології НАН України
6. Бібліотека Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря НАН України
7. Бібліотека Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України
8. Бібліотека Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України
9. Бібліотека Інституту відновлюваної енергетики НАН України
10. Бібліотека Інституту всесвітньої історії НАН України
11. Бібліотека Інституту газу НАН України
12. Бібліотека Інституту географії НАН України
13. Бібліотека Інституту геологічних наук НАН України
14. Бібліотека Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України
15. Бібліотека Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України
16. Бібліотека Інституту гідробіології НАН України
17. Бібліотека Інституту гідромеханіки НАН України
18. Бібліотека Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України
19. Бібліотека Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
20. Бібліотека Інституту еволюційної екології НАН України
21. Бібліотека Інституту економіки та прогнозування НАН України
22. Бібліотека Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України
23. Бібліотека Інституту електродинаміки НАН України
24. Бібліотека Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України
25. Бібліотека Інституту енциклопедичних досліджень НАН України
26. Бібліотека Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України

27. Бібліотека Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України
28. Бібліотека Інституту історії України НАН України
29. Бібліотека Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України
30. Бібліотека Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України
31. Бібліотека Інституту колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського НАН України
32. Бібліотека Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
33. Бібліотека Інституту математики НАН України
34. Бібліотека Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України
35. Бібліотека Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України
36. Бібліотека Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
37. Бібліотека Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України
38. Бібліотека Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
39. Бібліотека Інституту молекулярної біології і генетики НАН України
40. Бібліотека Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України
41. Бібліотека Інституту органічної хімії НАН України
42. Бібліотека Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України
43. Бібліотека Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України
44. Бібліотека Інституту проблем міцності ім. Г. С. Писаренка НАН України
45. Бібліотека Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова НАН України
46. Бібліотека Інституту проблем реєстрації інформації НАН України
47. Бібліотека Інституту сорбції та проблем ендоекології НАН України
48. Бібліотека Інституту соціології НАН України
49. Бібліотека Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України
50. Бібліотека Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України
51. Бібліотека Інституту теплоенергетичних технологій НАН України
52. Бібліотека Інституту технічної теплофізики НАН України
53. Бібліотека Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України
54. Бібліотека Інституту української мови НАН України
55. Бібліотека Інституту фізики НАН України
56. Бібліотека Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України

57. Бібліотека Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України
58. Бібліотека Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України
59. Бібліотека Інституту фізіології рослин і генетики НАН України
60. Бібліотека Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України
61. Бібліотека Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України
62. Бібліотека Інституту хімії поверхні ім. О. О. Чуйка НАН України
63. Бібліотека Інституту ядерних досліджень НАН України
64. Бібліотека Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України
65. Бібліотека Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України
66. Бібліотека Національного науково-природничого музею НАН України
67. Бібліотека Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України

м. Кривий Ріг

68. Бібліотека Криворізького ботанічного саду НАН України

м. Львів

69. Бібліотека Державного природознавчого музею НАН України
70. Бібліотека Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України
71. Бібліотека Інституту народознавства НАН України
72. Бібліотека Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України
73. Бібліотека Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України
74. Бібліотека Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
75. Бібліотека Інституту фізики конденсованих систем НАН України
76. Бібліотека Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка НАН України

м. Миколаїв

77. Бібліотека Інституту імпульсних процесів і технологій НАН України
78. Бібліотека Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» НАН України

м. Одеса

79. Бібліотека Державної установи «Відділення гідроакустики Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України»
80. Бібліотека Інституту морської біології НАН України

81. Бібліотека Інституту ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

82. Бібліотека Одеського археологічного музею НАН України

83. Бібліотека Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського НАН України

м. Полтава

84. Бібліотека Полтавської гравіметричної обсерваторії Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України

м. Суми

85. Бібліотека Інституту прикладної фізики НАН України

м. Ужгород

86. Бібліотека Інституту електронної фізики НАН України

м. Харків

87. Бібліотека Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України

88. Бібліотека Інституту проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного НАН України

89. Бібліотека Інституту радіофізики та електроніки ім. О. Я. Усикова НАН України

90. Бібліотека Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

91. Бібліотека Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України

92. Бібліотека Радіоастрономічного інституту НАН України

93. Бібліотека Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АБІС	–	автоматизована бібліотечно-інформаційна система
ББК	–	Бібліотечно-бібліографічна класифікація
БД	–	база даних
ГАО	–	Головна астрономічна обсерваторія
ДСК	–	для службового користування
ЕДД	–	електронна доставка документів
ЕК	–	електронний каталог
ЗВО	–	заклад вищої освіти
ІБР	–	Інформаційно-бібліотечна рада
ІФКС	–	Інститут фізики конденсованих систем
ЛННБ України ім. В. Стефаника	–	Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
МБА	–	міжбібліотечний абонемент
МКІП України	–	Міністерство культури та інформаційної політики України
МОН України	–	Міністерство освіти і науки України
НАН України	–	Національна академія наук України
НБУВ	–	Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
НТК	–	Науково-технологічний комплекс
«Інститут монокристалів»	–	«Інститут монокристалів»
НТШ	–	Наукове товариство імені Шевченка
УДК	–	Універсальна десяткова класифікація
ФТІНТ	–	Фізико-технічний інститут низьких температур
ХДНБ ім. В. Г. Короленка	–	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка

Науково-інформаційне видання

**РОБОТА БІБЛІОТЕК НАУКОВИХ УСТАНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ В 2022 РОЦІ**

Відповідальні редактори:
Василенко Ольга Миколаївна
Солоїденко Галина Іванівна

Редактор:
О. П. Косяк
Комп'ютерна верстка:
Л. І. Загородня

Підп. до друку 5.XII.2023 р. Формат: 70x100\16
Папір офс. Умов. друк. арк. 11,26 Обл.-вид. арк. 7,25
Наклад 50 прим. Зам. № 25

Видавець і виготівник у Національній бібліотеці України
імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. Голосіївський, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Для нотаток

Для нотаток